

Elvira Riera Gil

Ètica política i diversitat lingüística. Per una política lingüística responsable

Generalitat de Catalunya
**Escola d'Administració Pública
de Catalunya**

Ètica política i diversitat lingüística.
Per una política lingüística responsable

Elvira Riera Gil

**Ètica política i diversitat
lingüística. Per una política
lingüística responsable**

Barcelona, 2008

Generalitat de Catalunya
**Escola d'Administració Pública
de Catalunya**

Riera Gil, Elvira, 1964-

Ètica política i diversitat lingüística : per una política lingüística responsable.

-(Papers de recerca ; 11)

Bibliografia

ISBN 978-84-393-7716-0

I. Escola d'Administració Pública de Catalunya II. Títol III. Col·lecció: Papers de recerca (Escola d'Administració Pública de Catalunya) ; 11

1. Multiculturalisme - Aspectes polítics 2. Llengües - Aspectes polítics 3. Ètica política

4. Catalunya - Política lingüística

800:32(467.1)

Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada 2.5 Espanya

Sou lliure de:

copiar, distribuir i comunicar públicament l'obra

Amb les condicions següents:

Reconeixement. Heu de reconèixer els crèdits de l'obra de la manera especificada per l'autor o el llicenciadador (però no d'una manera que suggereixi que us donen suport o rebeu suport per l'ús que feu de l'obra).

No comercial. No podeu utilitzar aquesta obra per a finalitats comercials.

Sense obres derivades. No podeu alterar, transformar o generar una obra derivada d'aquesta obra.

- Quan reutilitzeu o distribuïu l'obra, heu de deixar ben clar els termes de la llicència de l'obra.
 - Alguna d'aquestes condicions pot no aplicar-se si obteniu el permís del titular dels drets d'autor.
 - No hi ha res en aquesta llicència que menyscabi o restringeixi els drets morals de l'autor.
- Els drets derivats d'usos legítims o altres limitacions reconegudes per llei no queden afectats per l'anterior.**

Això és un resum del text legal de la llicència completa

<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.5/es/legalcode.ca>

A fi de contribuir a una major sostenibilitat ambiental l'Escola d'Administració Pública de Catalunya ha imprès aquest llibre en paper reciclat i l'ha posat a disposició lliure a la seva pàgina web (www.eapc.cat).

© 2008, Elvira Riera Gil

D'aquesta edició:

© 2008, Escola d'Administració Pública de Catalunya

Primera edició: març de 2008

Tiratge: 600 exemplars

ISBN: 978-84-393-7716-0

Dipòsit legal:

Fotocomposició: Anglofort, S.A.

Impressió: Gràfiques Pacific

7	Pròleg
11	Introducció
17	Bloc 1. Teoria política i diversitat cultural
18	1.1. Les societats actuals i el model polític predominant
19	1.2. El patró liberal de l'estat nació: la crisi de l'estat modern
22	1.3. L'estructura política en una societat multicultural
27	1.4. La importància de la cultura
33	1.5. La igualtat en una societat multicultural
36	1.6. La llibertat, els drets i els deures
37	1.7. Majories i minories. Quins drets de quines minories
42	1.8. Política i diversitat cultural: idees clau
47	Bloc 2. Teoria política i diversitat lingüística
47	2.1. Diversitat cultural i diversitat lingüística
51	2.2. El tractament de la diversitat lingüística des de la teoria política
52	2.3. Conflictes i reptes polítics actuals
54	2.4. Enfocaments normatius de la política lingüística
60	2.5. El nou ordre lingüístic mundial: la sostenibilitat lingüística
67	2.6. Àmbits d'intervenció de les polítiques lingüístiques
70	2.7. Els drets lingüístics
72	2.8. Quins drets lingüístics de quines minories?
75	2.9. Drets i deures lingüístics, drets i llibertats lingüístiques
78	2.10. La legitimitat de la política lingüística
83	2.11. Política i diversitat lingüística: idees clau

87	Bloc 3. Política lingüística en context: la Unió Europea, Espanya, Catalunya
87	3.1. Les disposicions internacionals i europees
90	3.2. L'Estat espanyol
96	3.3. La Comunitat Autònoma de Catalunya
101	Bloc 4. La diversitat lingüística en el discurs polític i mediàtic a Catalunya 2006-2007
104	4.1. La identitat i les persones
110	4.2. La llibertat i els drets
117	4.3. El <i>bilingüisme equilibrat</i>
123	Bloc 5. Conclusions
124	5.1. La política lingüística com a política pública
128	5.2. Per una política lingüística responsable
132	5.3. Bases per a una política lingüística responsable a Catalunya
139	Annex. Dades sobre la situació lingüística a Catalunya
161	Bibliografia

Aun cuando parezca que prologar un libro es una actividad que se realiza por obligación y con desgana, la verdad es que, para mí, prologar libros de gente apreciada y por la que uno siente admiración intelectual es un motivo de placer y de orgullo. El libro de Elvira Riera, que ahora ustedes tienen entre sus manos, es un libro fruto de un esfuerzo individual y también colectivo. Es fruto de un esfuerzo colectivo porque surge en el marco de un postgrado que la Escola viene desarrollando en los últimos años y por el que han pasado excelentes profesionales de las administraciones públicas de Catalunya. Desde esta perspectiva, el trabajo de Elvira ha sido posible porque diversas instituciones, con la Escola a la cabeza, han apostado por la formación en valores de su personal y porque un grupo de profesores han intentado que el programa cumpliera sus objetivos y que el alumnado se hiciera las preguntas necesarias y tuviera la mejor enseñanza y las mejores reflexiones. Sin lugar a dudas, el libro seguro que debe también algo a los compañeros de curso, a sus debates, a sus preguntas, a sus actitudes. Pero, en cualquier caso, un libro es una apuesta personal y, por ello, sobre todo, este libro es la culminación de un esfuerzo personal, de un debate íntimo y una lucha intelectual por resolver preguntas y tratar de hallar respuestas universalizables o, al menos, razonables a uno de los más complejos problemas de la política catalana: la cuestión lingüística.

El libro surge como extensión de una memoria de grado, una memoria que ya de por sí excedía con mucho a lo exigible para superar el curso, pero que ahora, revisada y ampliada se ha convertido en un texto de extraordinario interés y, espero, de lectura, si no masiva, sí suficientemente amplia entre las

1. Per desig exprés de l'autora, el pròleg de Manuel Villoria s'ha mantingut en la seva versió original en castellà.

personas que trabajan en el sector público. La autora intenta dar respuesta a la pregunta de si existen razones éticas que justifiquen la política lingüística del gobierno catalán. Y, además, al hilo de las reflexiones morales, intenta encontrar propuestas prácticas que ayuden a resolver dilemas de diseño e implantación para dicha política. En esta dimensión, creo que el libro hace un esfuerzo propositivo muy digno de elogio, sobre todo porque no es muy común unir reflexión moral y propuestas prácticas.

Puede que en ciertos ambientes de mi ciudad natal, Madrid, no se entienda la importancia que los debates sobre identidad nacional tienen en todo el mundo. Pero la verdad es que un mero repaso de los conflictos mundiales hoy existentes tienen en el debate de la identidad nacional un foco importante de nacimiento. La tensión entre estados y naciones o nacionalidades no es un tema secundario o marginal en la política contemporánea. Y dentro de estas tensiones, las tensiones lingüísticas ocupan un lugar especialmente relevante. Pero, además, el fenómeno migratorio hace aún más complejo este debate, provocando una pluralidad social y axiológica aún mayor que requiere de enormes dosis de inteligencia, sensatez y razonabilidad para ser afrontada. Estamos, sin lugar a dudas, ante uno de los temas claves de nuestro tiempo. Un tema que no puede resolverse desde concepciones caducas, uniformizadoras, represivas o insolidarias. Se necesitan políticas que asuman la pluralidad y que, desde esa asunción, construyan respuestas asumibles por todos los interesados, o al menos por aquellos que busquen principios justos de cooperación. Cerrar los ojos al pluralismo es cerrar los ojos a la convivencia hoy.

Desde luego que la ética pública aporta, en este entorno, un conjunto de principios y valores que ayudarían enormemente, de ser asumidos colectivamente, a definir políticas y a implementarlas con máximo respeto a la autonomía y dignidad de cada persona humana. La identidad moral de las sociedades modernas va vinculada a la identificación con unos principios de moral universal e igualitaria, es decir, una moral que atribuya a todos los individuos igual valor normativo. En este sentido, todas las tentativas contemporáneas de restricción de las normas morales a los individuos de una determinada nación o et-

nia incumplen las bases sobre las cuales podrían ser justificadas, fracasando con ello en su pretensión de justificación moral. Hay que aprender a respetar y a vivir en la pluralidad, reconociéndonos mutuamente el mismo valor normativo. Ahora bien, ese respeto no es a un ser abstracto e inmaterial, sino a cada ser humano en lo que tiene de irrepetible, en su plena identidad. Y en la definición de la identidad humana la lengua es fundamental.

Los seres humanos no podemos acceder a la realidad sin el lenguaje, esa «cárcel del lenguaje» de que hablaba Nietzsche nos enmarca y, a la vez, nos permite ser personas. No podríamos narrarnos nuestra vida, o reconocernos como iguales —o como diferentes— sin palabras, ellas nos acercan al infinito y nebuloso mundo exterior y lo estructuran, permitiéndonos descifrar el entorno y abriéndonos camino hacia nuestra propia identificación como seres humanos. Desde esta perspectiva, somos las palabras que usamos y, por ello, si nos quitan nuestras palabras nos quitan nuestro ser. La lengua, cada lengua permite captar un espacio de realidad que otras lenguas probablemente no captan. Destruir una lengua es destruir una forma de ver el mundo irrepetible. De ahí la conexión entre lengua, identidad y respeto mutuo.

Una política lingüística debería partir de esta base moral, defender la lengua en riesgo es defender una mirada sobre el mundo, un espacio de identidad que debe ser protegido y promovido. Ello nos lleva a una pregunta clave en todo este proceso intelectual: ¿es moralmente defendible la discriminación positiva a favor de la lengua minoritaria si se halla en riesgo o podría hallarse en riesgo de no ser protegida activamente? La respuesta minuciosa a esta pregunta excede con mucho las pretensiones de este prólogo, pero por fortuna tienen el libro de Elvira para conocer una argumentación seria a favor de este tipo de defensa activa de la lengua minoritaria en el Estado. Yo comparto esencialmente los argumentos de la autora y creo que es importante aceptar por el bien común una cierta disminución de derechos a quienes hablan la lengua mayoritaria del Estado. Disminución que nunca podría implicar sacrificio de sus derechos básicos o de su derecho a ser tratados como fines y nunca como medios. Y todo ello desde el diálogo, la voluntad

de acuerdo y la conciencia de que deliberando se obtienen más recompensas sociales que imponiendo.

Es evidente que Cataluña no es un espacio de tensión, represión u odio como algunos pretenden reflejar. Seguro que hay derecho a tener visiones diferentes de los hechos sociales, pero los datos reflejan una sociedad que convive y que asume la pluralidad con normalidad y sensatez. En Cataluña se habla castellano y catalán con plena normalidad, y pretender extraer de algún hecho aislado la imagen de una sociedad dividida y xenofóbica es injusto. Las lenguas conllevan una complejidad, tanto por su estrecha vinculación a la identidad y a la autoestima individual y colectiva, como por la dificultad de su aprendizaje o «adopción», que las hace muy difícilmente gestionables desde los parámetros de lo científicamente racional. En este debate hay emociones y, por ello, las discusiones son potencialmente explosivas cuando se pretende usar la lengua como instrumento de división. El libro de Elvira demuestra que se puede adoptar una posición claramente defensora de la lengua catalana sin romper la posibilidad de acuerdo y sin abandonar los espacios de deliberación.

Para quienes creemos en la necesidad de un mundo plurilingüe y respetuoso del pluralismo, pero al tiempo un mundo que asuma el respeto a la identidad, la igualdad y la humanidad de cada persona como guía de toda acción de gobierno, este libro nos da pautas con las que manejarnos por el confuso mundo de las políticas simbólicas. Pautas que tienen en el respeto y la voluntad de convivencia un faro salvífico. Faro sin el cual nuestro futuro difícilmente alcanzará puerto.

Manuel Villoria

*Catedrático de ciencia política
de la Universitat Rey Juan Carlos de Madrid*

Plantejament

D'acord amb l'ètica política, la definició i la implementació de les polítiques públiques s'ha de sustentar en tres principis bàsics que es poden considerar universals: els principis de llibertat i igualtat dels ciutadans, i el de la dignitat de les persones.

Els conceptes ètics de llibertat i igualtat dels ciutadans, en el marc d'una democràcia liberal, són sovint al·ludits en relació amb les polítiques lingüístiques. En el cas de Catalunya, han estat especialment utilitzats per les opcions polítiques anomenades neoliberals, en relació amb la defensa dels drets lingüístics de les persones castellanoparlants, i contra la política lingüística del Govern.

Aquests mateixos conceptes, llibertat i igualtat, són també al·ludits pels mateixos grups en la defensa de la integritat i la fortalesa de l'Estat espanyol, sobre la base de la concepció que unitat política equival a uniformitat i que els drets dels ciutadans espanyols han de ser idèntics en tot el territori. Sembla que, en matèria lingüística, l'establiment d'un ordenament jurídic específic dins les comunitats autònomes amb llengües cooficials és vist encara, sobretot en les zones monolingües de l'Estat, com una amenaça que pot conduir a la fragmentació.

D'altra banda, l'aplicació de principis de l'ètica política als drets lingüístics de la immigració és una qüestió de plena actualitat en les democràcies occidentals, i especialment a la Unió Europea. Diversos estats europeus han desenvolupat legislació per protegir els drets lingüístics de les minories, i en general ho han fet per a les minories nacionals històriques més que no pas per a les minories procedents de la immigració. Sorgeixen en aquest moment algunes veus que defensen que les comunitats immigrants tinguin els mateixos drets que les minories nacio-

nals, i els governs es veuen en la necessitat de definir noves polítiques per a una societat cada vegada més diversa i complexa culturalment.

Des del punt de vista de la filosofia i l'ètica polítiques es plantegen moltes qüestions sobre la gestió de les societats culturalment (i lingüísticament) diverses. Per exemple:

- Quins models i estructures polítiques són els més adequats?
- Quina importància té la cultura per als individus i per a les comunitats, i com es relacionen cultura i identitat?
- Com s'interpreten, en una societat culturalment diversa, els conceptes de llibertat i igualtat? Com es relacionen amb l'existència de grups majoritaris o dominants i de grups minoritaris o dèbils? Què són les minories i de quins tipus n'hi ha?
- Quina relació hi ha entre els drets i els deures i entre els drets i les llibertats? Com s'han de gestionar políticament els drets de les minories i de les majories en una democràcia liberal?
- Específicament en el camp de les polítiques lingüístiques, quins són els enfocaments teòrics, els possibles àmbits d'intervenció, els models de gestió de drets lingüístics, i els reptes actuals?
- Com s'han d'interpretar els conceptes de llibertat i igualtat en relació amb els drets lingüístics dels ciutadans? Quins principis teòrics legitimen la regulació de determinats drets lingüístics, que pot implicar restriccions per a alguns grups de ciutadans (els que parlen les llengües més esteses) en favor de la protecció dels que parlen les llengües minoritzades? Quins principis teòrics poden legitimar la diferenciació entre els drets lingüístics dels ciutadans pertanyents a les comunitats lingüístiques històriques d'un territori i els drets lingüístics de la immigració?

Analitzar aquestes qüestions i aplicar els principis de l'ètica política al context de la política lingüística a Catalunya (en el marc de la Unió Europea i l'Estat espanyol) pot resultar interessant per reflexionar sobre el discurs polític actual i els reptes

que implica la implementació d'una política lingüística entesa com a política pública del Govern.

Objectius

En els darrers anys, s'han produït canvis socials molt importants vinculats a la globalització, que afecten directament l'ús de les llengües. D'una banda, l'ampliació dels àmbits de comunicació i l'augment de la importància d'interllengües com l'anglès. D'altra banda, l'increment dels moviments de població i per tant dels grups de població immigrada en els països desenvolupats.

A Catalunya, aquests canvis, sumats d'una banda al canvi generacional, i de l'altra als canvis polítics de l'any 2003 tant en el Govern de la Generalitat com en el de l'Estat espanyol, conviden a fer una reflexió sobre les bases teòriques i el discurs de la política lingüística aplicada amb ampli consens social des dels inicis de l'etapa democràtica.

Des de l'òptica de l'anàlisi de polítiques públiques, és probable que resultin convenients un nou enfocament de la definició del problema i una nova anàlisi de la xarxa d'actors que intervenen tant en la definició i la implementació de la política lingüística com en la configuració de les agendes institucional i sistèmica. El reforç del discurs neoliberal i la complexitat d'un govern de coalició fan recomanable aquesta reflexió com a mètode per determinar polítiques consensuades sobre una base teòrica sòlida.

D'altra banda, possiblement aquesta base no la pot proporcionar només la sociolingüística,² sinó que convé construir-la en el

2. Com constata el politòleg Jordi Argelaguet, a Catalunya les argumentacions dels partits polítics en relació amb la política lingüística s'han basat fins ara en el debat científic de la sociolingüística, i sovint han estat els acadèmics i especialistes en la matèria els que han elaborat les propostes partidistes. (ARGELAGUET I ARGEMÍ, Jordi. *La definició del problema en el cas de la política lingüística de la Generalitat de Catalunya* [estudi promogut per la Direcció General de Política Lingüística]. Barcelona: 1992.)

marc de la teoria política de la gestió de la diversitat cultural, i especialment des de la perspectiva de l'ètica política.

El treball que es presenta parteix d'aquestes premisses, i té com a objectius principals:

1. Obtenir uns principis teòrics generals sobre la gestió política de la diversitat lingüística, combinant la perspectiva de la filosofia i l'ètica polítiques amb la perspectiva de la sociolingüística.
2. Contribuir a la reflexió sobre l'aplicació d'aquests principis en la política lingüística a Catalunya, tant pel que fa a la definició i implementació de polítiques públiques com a la renovació del discurs polític i mediàtic actual.
3. Proposar uns principis bàsics, legítims des del punt de vista de l'ètica política, que permetin desenvolupar la política lingüística i puguin ser assumits amb consens polític general pel Govern, els partits i la societat catalana. Fer prendre consciència del sentit i la justificació d'algunes mesures de política lingüística que cal aplicar per aconseguir el que ha estat l'objectiu dels successius governs democràtics en aquesta matèria: fomentar l'ús del català com a llengua pròpia (i més vulnerable) de Catalunya,³ mantenint una societat cohesionada. Intentar, doncs, definir una base teòrica sòlida sobre la qual el Govern pugui establir polítiques sentint-se fort i legítim.

D'altra banda, com a projecte elaborat dins el Mestratge de funció directiva de l'Escola d'Administració Pública de Catalunya, aquest no és un treball estrictament acadèmic ni de recerca. És un projecte de millora que s'inscriu en l'àmbit de la definició i la implementació d'una política pública: la política lingüística de la Generalitat de Catalunya. Per tant, el seu principal objectiu és que resulti útil a la mateixa organització, especialment en el nivell estratègic.

3. I també l'ús de l'occità d'Aran, o aranès, com a llengua pròpia de la Vall d'Aran. Moltes de les referències que es fan en aquest treball al català es poden aplicar a l'aranès.

Metodologia

En primer lloc, el plantejament del treball requereix aprofundir en la teoria política de la gestió de la diversitat social, cultural i lingüística per aconseguir una perspectiva suficient, prou llunyana i objectiva, que permeti establir uns principis generals, o unes idees clau, aplicables a les polítiques públiques en aquest àmbit.

Amb aquest objectiu s'han elaborat els dos primers blocs del treball:

- Bloc 1. Teoria política i diversitat cultural
- Bloc 2. Teoria política i diversitat lingüística

Aquests blocs en constitueixen la base teòrica i es basen en l'estudi de les tesis de politòlegs, filòsofs polítics i sociolingüistes de prestigi internacional. S'hi analitza, d'una banda, el marc general de la teoria política sobre la gestió de les societats culturalment i lingüísticament diverses, fonamentalment des del punt de vista ètic. D'altra banda, s'hi analitza també la perspectiva de la sociolingüística sobre l'ordre lingüístic mundial i els models de sostenibilitat de l'ús de les llengües. A partir d'aquestes dues anàlisis, s'arriba a uns principis generals o idees clau aplicables a un context determinat de gestió de la diversitat lingüística en un marc democràtic, com pot ser el cas de Catalunya.

A continuació, en el

- Bloc 3. Política lingüística en context: la Unió Europea, Espanya, Catalunya

es descriu breument el marc internacional, europeu, espanyol i català de gestió de la diversitat lingüística, per entrar tot seguit en l'anàlisi del discurs polític i mediàtic dels últims mesos sobre la política lingüística a Catalunya, que constitueix el

- Bloc 4. El discurs polític i mediàtic a Catalunya 2006-2007.

En aquest bloc es fa una aproximació a l'ús dels conceptes estudiats en els blocs teòrics que apareixen més sovint en la premsa

i en el discurs parlamentari quan es tracta de política lingüística. Per facilitar-ne l'anàlisi, s'han agrupat en tres àmbits: la identitat i les persones, la llibertat i els drets, i el *bilingüisme equilibrat*. S'hi transcriuen fragments de discurs i se n'estudia la relació amb l'ètica política i la sociolingüística, per fer algunes propostes d'orientació del discurs del Govern.

L'últim bloc és el

- Bloc 5. Conclusions.

D'una banda, s'hi inclou una petita aproximació a la idea de la política lingüística com a política pública, en el context de la política lingüística catalana dels últims vint anys. D'altra banda, s'hi treballa un possible concepte de *política lingüística responsable*, vinculada a factors com l'existència de llengua o llengües històriques al territori, el seu grau de vulnerabilitat, i l'establiment d'un marc de convivència amb les llengües més fortes en termes de mercat i amb les llengües de la immigració, que té per objectiu la cohesió social. Finalment, es proposen unes bases per implementar-la a Catalunya.

S'ha considerat també convenient elaborar un annex amb algunes dades sobre la situació lingüística a Catalunya, que provenen majoritàriament de l'estadística oficial o d'estudis d'opinió impulsats per la Generalitat de Catalunya, per oferir una visió general sobre els coneixements i usos lingüístics de la població, la seva identificació amb les llengües, el seu sentiment de pertinença, la seva opinió sobre les llengües i la política lingüística, i sobre l'oferta i el consum de productes i serveis en català en diferents àmbits.

El treball ha comptat amb el guiatge del professor Manuel Villoria, catedràtic de ciència política i de l'administració de la Universitat Rey Juan Carlos de Madrid i director del Departament de Govern, Administració i Polítiques Públiques de l'Institut Universitari d'Investigació Ortega y Gasset, al qual agraeixo l'orientació en la selecció de les fonts teòriques, els consells en l'enfocament i l'estructura de la informació i, molt especialment, la seva concepció oberta del component pluricultural i plurilingüístic de l'Estat espanyol, sense la qual no hauria estat possible plantejar aquest projecte.

Bloc 1.

Teoria política i diversitat cultural

La gestió de la diversitat cultural és una de les qüestions més crucials que aborda la teoria política de cara a l'organització de les societats del segle XXI.

Hi ha un gran consens a considerar que el model polític de l'estat modern resulta inadequat per a l'era de la globalització, i que els plantejaments liberaldemocràtics tradicionals no poden donar resposta a les necessitats d'unes poblacions culturalment diverses, en què les persones cada dia tenen més mobilitat, ni a les d'uns governs que han d'actuar en un entorn econòmic en què les empreses multinacionals tenen tant o més poder que ells.

Com s'aplica en aquests contextos el principi de la igualtat dels ciutadans? Quins drets i quines obligacions corresponen als ciutadans si es vol aconseguir el bé comú d'una societat cohesionada? Quines obligacions corresponen als governs, tant en relació amb el patrimoni cultural que conviu al seu territori com amb el benestar dels ciutadans derivat de la seva identificació cultural?

En aquest bloc es plantegen algunes respostes a aquestes qüestions, prenent com a principal fil conductor el que ofereix el filòsof polític Bhikhu Parekh en el seu llibre *Rethinking Multiculturalism: Cultural Diversity and Political Theory*,⁴ i recollint també aportacions d'altres autors com Will Kymlicka, Amin Maalouf, Ruth Rubio, Manuel Castells, Isidor Marí o Montserrat Guibernau.

4. Original de l'any 2000. Disponible en versió castellana: PAREKH, Bhikhu. *Repensando el multiculturalismo. Diversidad cultural y teoría política*. Madrid: Ediciones Istmo, 2005.

1.1.

Les societats actuals i el model polític predominant

Les societats actuals són substancialment diferents de les societats multiculturals premodernes. Parekh en destaca les característiques següents:

1. Cap societat pot ser autàrquica i aïllada, perquè la mundialització econòmica i cultural fa que circulin amb gran facilitat les persones, la tecnologia, els béns culturalment marcats... D'acord amb la dinàmica de l'economia moderna, les comunitats no viuen aïllades, sinó que interaccionen entre si i amb la societat més àmplia.
2. Gràcies a la difusió de les idees liberals i democràtiques, els individus i les comunitats es neguen a acceptar un estatus polític inferior als altres i exigeixen el dret a participar i donar forma a la vida cultural de la societat en sentit ampli. La societat extensa, per la seva banda, també dota de legitimitat aquestes demandes i intenta donar-los resposta.
3. L'opinió pública mundial està a favor dels valors encarnats en els principis dels drets humans, i per tant està a favor d'una certa homogeneïtat moral. Evoluciona cap a una acceptació més gran de les diferències culturals i a una redefinició de la relació entre política i cultura. La cultura es converteix en una categoria políticament rellevant i el respecte cap a les cultures individuals una part integrant del principi d'igualtat ciutadana. Les persones preocupades per la justícia social saben que la cultura importa molt la gent, que l'autoestima depèn del reconeixement i el respecte dels altres, i que és injust universalitzar inconscientment les pròpies creences i pràctiques.

Parekh exposa que la gestió de la diversitat cultural és un problema universal, perquè la unificació cultural en què moltes societats passades i tots els estats moderns han basat l'estabilitat i cohesió ja no resulta viable.

Les societats multiculturals contemporànies han sorgit sobre un transfons d'un estat nació culturalment homogeneïtzador

que ja té uns quants segles d'antiguitat. L'estat modern parteix d'una idea d'unitat social basada en l'homogeneïtzació cultural i social (un conjunt d'individus portadors de drets, un sol cos de lleis i institucions). I puntualitza Parekh: *ens hem acostumat tant a considerar que unitat equival a homogeneïtat i uniformitat que ens sentim moralment i emocionalment desorientats davant les exigències polítiques d'una diversitat profunda i desafiant a la qual no sabem com adaptar-nos.*

¿Com les societats multiculturals poden romandre cohesionades, generant sensació de pertinença, i com es poden reconciliar les necessitats d'unitat política i diversitat cultural?

Per a Parekh, són fonamentals el diàleg entre cultures i les normes ètiques, principis i estructures institucionals que sorgeixen a partir d'aquest diàleg.

Podem intentar obtenir valors universals analitzant la naturalesa humana, mirar d'arribar a un consens moral universal (com han fet els filòsofs durant segles), però els valors universals mínims dels quals podem partir legítimament són molt generals i han de ser interpretats, jearquitzats, adoptats i, si hi ha conflicte, reconciliats a la llum de la cultura i les circumstàncies de cada societat.

Com que formem part d'una cultura i tendim a universalitzar els nostres valors, necessitem un diàleg que contraresti aquesta tendència i ens ajudi a obtenir el nivell d'abstracció necessari.

1.2.

El patró liberal de l'estat nació: la crisi de l'estat modern

El punt de partida a partir del qual cal evolucionar és el del patró liberal de l'estat nació, que, segons Parekh, es basa en sis requisits:

- Ha de tenir una base territorial, una única font de sobirania o una autoritat legal il·limitada dins les seves fronteres.

- S'ha de fonamentar en una sèrie única de principis constitucionals i mostrar una identitat única i singular.
- Tots els ciutadans han de tenir els mateixos drets. I com que no es tenen en compte diferències socials o culturals, això tendeix a significar drets uniformes o idèntics. L'individu s'hi mou lliurement, amb una càrrega de drets i obligacions més o menys iguals.
- Tots els ciutadans mantenen una relació idèntica i directa amb l'estat, és a dir, no diferenciada ni mediada per la seva pertinença a comunitats intermèdies.
- Els membres de l'estat conformen un únic poble unit. Si pertanyen a diferents ètnies o cultures, això és políticament irrellevant, i la majoria té dret a actuar en nom de tots.
- Si l'estat és federal, les seves unitats de base haurien de tenir, *grosso modo*, els mateixos drets i potestats per no violar els principis d'igualtat de la ciutadania i d'un espai culturalment homogeni.

En una perspectiva històrica aquesta forma d'organització política és un guany sense precedents, però té una greu limitació: l'afany d'homogeneïtzació política i cultural es pot acabar convertint fàcilment en un instrument d'opressió i injustícia, i fins i tot precipitar la mateixa inestabilitat i secessió que intenta evitar.

En aquest mateix sentit, la politòloga Montserrat Guibernau, en el seu article «National identity, devolution and secession in Canada, Britain and Spain»,⁵ compara els models de descentralització dels tres estats i conclou que la descentralització té dues conseqüències principals: fomenta l'existència d'identitats duals i compatibles (regional i estatal) i aplaca les demandes nacionalistes, per la qual cosa debilita el risc de secessió. Tot això, en diferents graus segons el model de descentralització i les circumstàncies històriques precedents.

5. GUIBERNAU i BERDÚN, M. Montserrat. «National identity, devolution and secession in Canada, Britain and Spain». A: *Nations and Nationalism*, 12, part 1 (gener 2006), *Journal of the Association for the Study of Ethnicity and Nationalism*. Oxford: Blackwell Publishing, 2006.

Segons Parekh, l'estat nació de patró liberal continua tenint un important paper històric perquè és l'únic que pot aportar una estructura d'autoritat democràtica i estable, assegurar el compliment de la llei, mantenir l'ordre, vetllar per la justícia social, resoldre conflictes i dotar els ciutadans d'un sentiment col·lectiu d'actuació conjunta. Però moltes de les altres funcions tradicionals han perdut rellevància o no les pot exercir:

- Ja no forma una unitat cultural cohesionada ni pot basar la seva unitat en l'homogeneïtat cultural dels seus ciutadans. Està contínuament exposat a influències externes i els ciutadans no comparteixen un consens moral i polític.
- No es pot legitimar dient que encarna un sentiment d'identitat col·lectiu. Molts ciutadans no donen importància a la identitat política o no la posen per sobre de les altres, i a més molts tenen forts vincles i identitats transnacionals.
- No pot complir tot sol les funcions militars i econòmiques, i tampoc no és una unitat militar i econòmica cohesionada.
- No exerceix la sobirania plena sobre el territori perquè la comparteix amb institucions locals i supraestats. D'altra banda, sovint la seva sobirania s'estén més enllà de les pròpies fronteres.
- En una època de globalització, immigració i capital flotant, el territori no té el grau d'inviolabilitat ni la importància moral, emocional i política que tenia abans.

En resum: l'antiga unió de territori, sobirania i cultura (o identitat) ha impulsat fins ara el desenvolupament i la consolidació de l'estat modern, però la seva raó històrica de ser s'està desintegrant a marxes forçades.

Per tant, cal reconceptualitzar el seu paper: relaxar els forts vincles tradicionals entre territori, sobirania i cultura. No és necessari que:

1. L'estat consti d'un únic poble.
2. La sobirania consisteixi en un únic sistema d'autoritat.

3. La sobirania estatal sigui il·limitada. Pot ser compartida amb altres institucions o bé es pot crear un marc polític més ampli com el model actual d'Unió Europea.
4. L'estat sigui un espai legal homogeni. Igualtat no significa tractament idèntic.

Cal trobar vies per a la pluralització de l'estat sense minar-ne la unitat ni frenar la seva capacitat d'actuar a favor dels interessos col·lectius. I cada societat pot dissenyar la seva estructura política perquè s'adigui amb el seu context.

1.3.

L'estructura política en una societat multicultural

El gran repte dels governs actuals és reconciliar dues exigències en conflicte:

- a) Fomentar un fort sentiment d'unitat i pertinença comú entre tots els ciutadans, per actuar com a comunitat capaç de prendre i implantar decisions vinculants per a la col·lectivitat, regular i resoldre conflictes. Com més diversa és una societat, més gran és la necessitat de mantenir-la unida.
- b) Respectar la cultura dels individus i de les comunitats culturals, i la diversitat cultural en conjunt com a bé col·lectiu valuós. El respecte cap a la cultura dels individus acaba suscitant la seva lleialtat, els dota de la confiança i el valor necessaris per interactuar amb altres cultures i facilita la seva integració en una societat més extensa.

Ha quedat clar que, per aconseguir-ho, el model assimilacionista de l'estat nació resulta inherentment inadequat. S'han plantejat altres models d'integració política per reconciliar unitat i diversitat, però tots resulten problemàtics:

a) Model procedimental

Es basa en un estat neutre, mínim, que només es preocupa per assegurar la pau i l'estabilitat. Però tots els estats exerceixen co-

acció, i és una fantasia tenir un estat neutral moralment i culturalment que no plantegi exigències morals als ciutadans i sigui igual d'hospitalari amb totes les cultures. Aquest model va en detriment de les cultures minoritàries. I, com veurem, això és especialment cert quan parlem de llengües minoritàries.

b) Model cívic assimilacionista

Planteja la uniformitat en l'esfera pública i la diversitat en la privada. A banda que és molt difícil separar les dues esferes (per exemple, on se situa l'escola?), aquest model presenta altres problemes:

- Parteix de la base que les comunitats han d'acceptar la cultura política de la societat. Però quan la composició demogràfica canvia, caldria revisar aquesta cultura política. Parekh, referint-se a la immigració, escriu: «*nosaltres*» no podem «*integrar-los*» mentre continuem sent «*nosaltres*»: hem de crear un nou espai comú en què «*ells*» tinguin cabuda i formin part d'aquest nou «*nosaltres*»».
- Relegar la diversitat a l'esfera privada mostra tendència a discriminar-la (l'esfera pública té més prestigi i dignitat). Sotmesos a la incansable pressió assimilacionista de la cultura dominant, els membres de les comunitats petites, especialment els joves, internalitzen el seu estatus inferior i opten per una assimilació acrítica, porten vides confuses o es retrauen en els guetos de les seves comunitats. En una comunitat dominada per una cultura, les institucions públiques, estat inclòs, han d'anar més enllà de la tolerància, han de tenir un paper actiu de suport a les cultures minoritàries.

c) Model de *millet* (poble en l'imperi otomà)

Planteja una federació laxa de comunitats que conserven les cultures i només deuen lleialtat a l'estat de forma secundària i derivada. Aquest model no té sentit en societats modernes (que es caracteritzen per la mobilitat, la interrelació i la necessitat de normes compartides).

Com s'ha dit, cada societat ha de desenvolupar la pròpia estructura política. Però Parekh proposa una sèrie de principis orientadors, o instruments de navegació, que afavoreixen l'estabilitat d'una societat multicultural:

1. L'estructura d'autoritat ha d'estar basada en el consens. Cal una encesa defensa de drets fonamentals, probablement minimalistes. El consens és difícil i buscar-lo té els seus perills, ja que establir els drets fa explotar els conflictes, o bé silencia veus poc convencionals. Però és fonamental que els drets constitucionals siguin acceptats col·lectivament.

2. L'estat ha de funcionar de manera justa i imparcial, sense discriminacions (per prejudicis dels que prenen decisions o bé per discriminació formal).

Ha de partir d'un concepte d'igualtat positiva, que vol dir igualtat de drets i oportunitats, ajuda addicional als desafavorits per superar desavantatges històrics. Les mesures generadores d'igualtat es justifiquen a partir de la idea de justícia, harmonia i solidaritat social. Per aquests valors de vegades val la pena aplicar polítiques de discriminació positiva encara que resulti injust per a alguns individus.

La descentralització del poder hi contribueix: és bo que existeixin governs locals i regionals forts.

3. Hi ha d'haver una cultura comuna de base multicultural. Una cultura àmpliament compartida que la sustenti: cal recórrer a la interacció entre totes les cultures (tant en l'esfera privada com pública), respectar i alimentar la diversitat i unir-les entorn d'un mode de vida en comú. La cultura llargament establerta al territori té avantatges estructurals. L'estat no ha de ser culturalment neutral o indiferent, sinó equitatiu, ha de dotar totes les veus de la possibilitat de participar en el diàleg comú. Res és innegociable, ni tan sols els valors polítics establerts: cal establir un diàleg crític. Si es creen les condicions adequades a cada societat i apareix una cultura comuna, aquesta apuntalarà l'estat amb arrels emocionals i morals, es generarà un sentit de pertinença entre els ciutadans.

S'ha d'educar la gent per descobrir les bases comunes que hi ha rere les diferències, generar voluntat d'acceptar les diferències i capacitat de conviure a pesar de l'existència de diferències no resoltes. Es tracta d'una unitat incardinada en una diversitat que la nodreix; la diversitat, basada en un marc interactiu compartit que la regula, no genera fragmentació ni guetos.

4. Una educació multicultural. L'educació monocultural incentiva la il·lusió que els límits del món propi són els límits del món en si, elimina la consciència d'alternatives i també la imaginació. Inhibeix les facultats crítiques i tendeix a generar arrogància, insensibilitat i racisme.

Si se l'empresona en el marc de la pròpia cultura, l'estudiant és incapaç d'acceptar la diversitat de valors, creences, modes de vida i maneres de veure el món com una cosa que forma part de la condició humana. Per això se sent amenaçat per la diversitat, i veu les altres cultures a través de generalitzacions o estereotips.

L'educació s'ocupa de la socialització i de la humanització de les persones (s'eduquen ciutadans i persones). Els estudiants han de sentir-se com a casa en un món humà ric i divers. Cal educar les persones perquè siguin lliures de prejudicis etnocèntrics i lliures per explorar i aprendre d'altres cultures i perspectives.

5. Una idea de la identitat nacional plural i inclusiva. La idea d'identitat nacional és especialment important en una societat multicultural, per la gran necessitat de cultivar un sentit comú de pertinença entre les diferents comunitats. Però paradoxalment és també una font de conflicte i divisió. Les condicions perquè sigui viable són:

- i. S'ha de basar en l'estructura política i no en característiques individuals.** En el que es comparteix públicament i col·lectivament com a comunitat, no entre els individus (en institucions, valors, discurs públic... no en hàbits, costums, estructures familiars, llenguatge corporal o aficions).

- ii. **La idea prevalent d'identitat nacional ha de deixar espai a altres identitats sense obligar els individus a optar per lleialtats dividides.** Se n'ha de fer una definició inclusiva, no excloent.⁶
- iii. **Ha d'incloure tots els ciutadans i fer possible que s'hi identifiquin.** Per exemple, si aquesta idea d'identitat nacional no permet la inclusió dels immigrants, l'estat com tractarà els seus fills, que ja no ho són?
- iv. **Tots els ciutadans han de ser acceptats** com a membres igualment vàlids i legítims de la comunitat.

En aquest mateix sentit, Amin Maalouf, en el seu llibre *Les identités meurtrières* (1998), exposa que les societats multiculturals han d'interioritzar un codi de conducta basat en l'exigència constant de reciprocitat, que és alhora desig d'equitat i desig d'eficàcia. Maalouf diu, adreçant-se als immigrants: «com més us impregneu de la cultura del país d'acollida, més el podreu impregnar de la vostra»; i, correlativament, adreçant-se a la població del país d'acollida: «com més percebi un immigrant que es respecta la seva cultura d'origen, més s'obrirà a la cultura del país d'acollida». Es tracta, per a ell, d'un contracte moral sobre el qual cal reflexionar per adaptar-lo a cada context.

Són necessaris doncs tots aquests factors perquè sorgeixi un sentiment de pertinença comú entre les diverses comunitats. Un sentiment de lleialtat i orgull de pertànyer a una societat més àmplia, formant part d'un *nosaltres* col·lectiu negociat lliurement i en evolució constant. Hi pot haver desacords importants, però cal prou compromís per viure amb les diferències i no posar en perill el benestar comú.

I conclou Parekh: com demostra la història, aquesta és una empresa terriblement difícil.

6. D'acord amb els estudis de Montserrat Guibernau, en el cas de les minories nacionals ho possibilita, entre d'altres factors, la descentralització dels estats i la creació de governs i institucions regionals (GUIBERNAU, M. «National identity, devolution and secession in Canada, Britain and Spain». A: *Nations and Nationalism*, 12, part 1, *Journal of the Association for the Study of Ethnicity and Nationalism*. Londres: Blackwell Publishing, gener 2006.)

1.4. La importància de la cultura

Fins aquí s'han exposat les limitacions dels models polítics actuals per gestionar la diversitat cultural, i la complexitat d'articular un nou model polític que hi doni resposta. Però, ¿què és la cultura?, ¿per què és tan important per als individus i per a les comunitats? Ens acostarem al concepte de *cultura* des de diverses perspectives:

Cultura i llengua. La cultura s'articula a diferents nivells. En el més bàsic, el del llenguatge que serveix per descriure el món. Quan un grup d'individus adquireix una nova llengua aprenen noves formes d'entendre el món. És per això que el tractament de la diversitat lingüística es fa des d'una perspectiva cultural i que, com veurem més endavant, és d'una gran complexitat.

Cultura i poder. La cultura és una font de legitimitat i de poder, i per això totes les batalles polítiques i econòmiques es fan també a nivell cultural, i totes les batalles culturals tenen la dimensió política i econòmica. Tota cultura és un sistema de regles, que no és neutral entre interessos i aspiracions. La cultura crea i legitima un ordre social concret concedint més avantatges a uns grups que a uns altres. Cal ser crítics amb els danys que es poden infligir a alguns grups.

Cultura i evolució. No hi ha cap cultura al marge del repte i el canvi. Per tant, no és una herència passiva sinó un procés actiu de creació de significats que no vénen donats, sinó que sempre estan essent redefinits i reconstituïts. Els éssers humans són capaços de ser crítics amb la seva cultura i de superar-la en diversos graus. Això és especialment important quan parlem de societats en què les cultures estan en contacte.

Comunitat cultural i cultura individual. La relació és complexa. Una comunitat cultural és un grup que comparteix una cultura. Però dins aquesta comunitat, un individu pot conservar la cultura de la seva comunitat d'origen (per exemple si és immigrant) i un membre de la comunitat pot dissentir de la cultura (perquè la troba poc oberta o tolerant, opressiva...) però així i tot continuar lligat a la comunitat i voler que n'evolucioni la cultura.

Cultura i benestar personal: la identitat. Aquesta és una relació important perquè enllaça amb les tesis liberals, tan presents en el discurs polític, de la supremacia del benestar i els drets individuals sobre la comunitat. Per això la tractarem amb més profunditat, contrastant les tesis de Parekh amb les d'altres autors, com Kymlicka o Maalouf.

La comunitat cultural estructura i dona forma a la personalitat individual, a la qual dota de contingut o **identitat**. I també permet la **identificació** de l'individu amb un grup concret de gent. Això té una gran importància psicològica i és fonamental per al benestar individual.

Will Kymlicka és un dels filòsofs polítics que més ha insistit en el fet que les cultures són essencials per al desenvolupament dels éssers humans,⁷ ja que:

- a) La cultura defineix i estructura el seu món: els valors, el context de la llibertat i l'autonomia personal.
- b) Els dota d'un sentit d'identitat, de pertinença: contribueix al benestar i a la creació de comunitats estables.

Com explica Ruth Rubio,⁸ professora de dret constitucional de la Universitat de Sevilla i especialista en drets de les minories i de la immigració, en general les tesis revisionistes del liberalisme clàssic sostenen:

- a) D'una banda, la importància de la identitat cultural de la persona dins la identitat personal, com a determinant de l'autoestima (a través del sentiment de pertinença). La persona necessita tenir un sentiment estable d'identitat i pertinença.
- b) D'altra banda, el valor de la pertinença en tant que context cultural que dota de significat les possibles op-

7. KYMLICKA, Will. *Multicultural citizenship*. New York: Oxford University Press, 1995.

8. RUBIO MARÍN, Ruth. «Derechos de grupo y minorías lingüísticas». Cuadernos de Alzate. *Revista Vasca de la Cultura y las Ideas*. Núm. 22. 2000. Pàg. 35-64.

cions en què l'individu pot configurar el seu projecte vital. La pertinença configura un *imaginari col·lectiu, ofereix a l'individu un context d'opcions intel·ligibles*.

No es qüestiona, doncs, la primacia ontològica de l'individu davant la comunitat. La justificació de la protecció cultural continua estant en el benestar individual.⁹

La conseqüència lògica d'aquest plantejament és que **identitat i pertinença són conceptes nuclears de les polítiques socials que busquen el benestar individual**. Sembla, doncs, que no es poden contraposar polítiques socials a polítiques identitàries, com es fa de vegades en el discurs polític.¹⁰

Una altra perspectiva sobre les identitats és la que ofereix el sociòleg Manuel Castells,¹¹ segons el qual la identitat és un procés de construcció de sentit sobre la base d'un atribut cultural que permet a les persones de trobar sentit al que fan en la seva vida.

Castells relaciona el desenvolupament del procés de globalització amb el refermament de diverses identitats culturals. Rebutja la idea que la globalització requereix també una cultura global, cosmopolita, i que s'han acabat les identitats específiques, encara que algú les consideri atavismes històrics. Segons ell, aquesta visió no és més que una continuació del racionalisme liberal i el racionalisme marxista. En tots dos casos, es parteix de la negació de la construcció històrica, religiosa o ètnica de les identitats, per tal d'afirmar la primacia d'un nou ideal: el del

9. Ruth Rubio explica que la rèplica del liberalisme ortodox és la següent: ¿per què no s'estableix un model de convivència d'elements culturals en què cadascú pugui escollir els que vulgui, com a ciutadà del món? Rubio constata que la majoria de persones prefereixen ser lliures i iguals dins les seves nacions que tenir més oportunitats en qualitat de ciutadanes del món, si això implica renunciar en el dia a dia a viure i treballar en la pròpia llengua i cultura. D'aquí la complexitat del trasplantament cultural i la poca mobilitat de les persones, molt especialment al sud d'Europa.

10. Ho veurem en l'apartat que dedicarem a l'anàlisi del discurs polític 2006-2007 a Catalunya.

11. CASTELLS, Manuel. «Globalització i identitat. Una perspectiva comparada». A: *Idees*, núm. 21. Barcelona, 2004.

ciudadà del món. Aquesta ideologia, dominant a la nostra societat i, sobretot, a Europa, considera que les identitats són un discurs sospitós, perillós i, probablement, fonamentalista. Però —afirma Castells— el tema que es planteja és a l'arrel dels problemes que té el món actualment.

Castells remarca que està demostrat empíricament que hi ha una persistència de les identitats culturalment construïdes com a element fonamental de sentit per a les persones.

Explica que generalment les identitats es construeixen amb materials de la història i de l'experiència personal. Però: ¿com es construeix una identitat? ¿Qui la construeix? Castells distingeix tres tipus d'identitats:

- La **identitat legitimadora**, que es construeix des de les institucions i en particular des de l'estat. Un exemple és la identitat nacional francesa, segons Castells l'única identitat nacional europea que es va construir de forma eficaç (i opressiva) des de l'estat.
- La **identitat de resistència**, aquella en la qual col·lectius humans que se senten rebutjats culturalment o marginats socialment o políticament, reaccionen construint formes d'autoidentificació que els permetin resistir a l'assimilació.
- La **identitat projecte**, que s'articula a partir d'una auto-identificació amb materials històrics, però dins el projecte de construcció d'una col·lectivitat.

És difícil passar d'una forma d'identitat a una altra, però si les identitats de resistència no s'obren, no estableixen ponts de projecte i de comunicació, poden derivar en fonamentalismes. Castells alerta de la proliferació de les identitats de resistència dins el procés de globalització, en què els estats han perdut poder i de vegades intenten desesperadament recuperar la idea de la identitat nacional única. Segons ell, la capacitat d'aquestes identitats (i en particular de la identitat nacional) d'esdevenir identitats projecte amb les quals tots els membres d'una societat es puguin identificar, no només en el passat, sinó també en el futur, és l'únic que pot salvar el món de viure «entre aparells de poder i comunes fonamentalistes».

Montserrat Guibernau es pronuncia en el mateix sentit quan analitza els efectes de la mundialització en els nacionalismes.¹² Per a ella, el component nacional adquireix actualment una rellevància especial en la identitat individual, ja que situa l'individu dins la societat i li dóna un seguit de trets específics que el fan diferent dels altres, en una època amb una gran pressió homogeneïtzadora, en què les persones lluiten per ser reconegudes com a éssers individuals. D'altra banda, la identitat nacional també possibilita la identificació amb la nació com a entitat que transcendeix la vida limitada de cadascú. Una cultura global és massa vasta, massa distant perquè els individus s'hi puguin identificar i, en aquest sentit, la capacitat d'oferir una identitat nacional és un bé escàs i valuós, que per a Guibernau és un dels dos factors clau (juntament amb la viabilitat econòmica) que poden obrir espai polític per a les nacions sense estat.

D'altra banda, Guibernau també constata com un mateix individu pot tenir identitats duals o plurals,¹³ és a dir, sentir-se identificat amb diferents nacions o comunitats.

És Amin Maalouf¹⁴ qui aborda amb profunditat aquesta qüestió i planteja la identitat com un concepte complex, que cal redefinir contínuament, i que des del punt de vista de l'individu està constituït per diversos sentiments de pertinença en diferents nivells (religió, nació, llengua...): són precisament aquestes combinacions de pertinences les que fan l'individu únic. Una per una, les pertinences vinculen a diferents grups; totes juntes, individualitzen (fan únic o diferent).

Segons Maalouf, la pertinença a un grup la determina la influència dels altres: de les persones properes (família, amics...),

12. GUIBERNAU i BERDÚN, M. Montserrat. «Nacionalisme, cultura i societat a Catalunya». A: Giner, Salvador (ed.). *La societat catalana*. Barcelona: Institut d'Estadística de Catalunya, 1998.

13. GUIBERNAU i BERDÚN, M. Montserrat. «National identity, devolution and secession in Canada, Britain and Spain». A: *Nations and Nationalism*, 12, part 1 (gener 2006), *Journal of the Association for the Study of Ethnicity and Nationalism*. Oxford: Blackwell Publishing, 2006.

14. MAALOUF, Amin. *Les identités meurtrières*. Paris: Grasset, «Le livre de poche», 1998.

que volen absorbir l'individu, i dels *contraris*, que el volen excloure.

No hi ha una sola pertinença primordial o superior (religió, nació...), però tendim a reconèixer-nos en la pertinença més atada, que aleshores pot envair tota la identitat. Hi ha doncs una jerarquia de pertinences, que evoluciona segons allò que cadascú sent amenaçat en cada moment.

És a partir d'aquí que Maalouf arriba al concepte d'*identitat assassina*: es tracta d'una concepció que redueix la identitat a la pertinença a un sol grup i provoca la contraposició nosaltres/ells. Condueix als enfrontaments entre grups, perquè impedeix posar-se al lloc dels altres.

Una de les conclusions de Maalouf és que els individus han d'assumir les pertinences múltiples, han d'assumir la pròpia diversitat, i cada vegada més, perquè la mundialització afavoreix la suma d'identitats en un mateix individu.¹⁵

I, en la mateixa línia que Castells o Guibernau, Maalouf constata que «afirmem amb passió les diferències perquè cada vegada som menys diferents». La complexitat rau en el fet que és difícil saber on acaba la legítima afirmació d'identitat i on comença a envair els drets dels altres.

El deure de lleialtat a la cultura. Aquest és un altre aspecte que té implicacions en el disseny de polítiques públiques culturals i, especialment, lingüístiques. Parekh planteja que, com a individus, hauríem de sentir un fort sentit de lleialtat cap a la pròpia cultura perquè contribueix fortament a formar la nostra vida i perquè té un valor universal. Les persones doncs tenen un deure de lleialtat cap a la pròpia cultura, que és més gran si hi ha amenaces externes.

15. Les dades sobre la situació lingüística a Catalunya contingudes a l'annex aporten informació interessant sobre el sentiment de pertinença (Catalunya/Espanya) i sobre la identificació amb les llengües (català i castellà). En aquest últim cas, s'apunta com a novetat una tendència al creixement de la doble identificació amb el català i el castellà entre els joves, com a «llengua pròpia» i també com a llengua primera. Sembla, doncs, que els individus cada vegada més assumeixen pertinences múltiples.

Però, d'altra banda, les tesis liberals sostenen que no es poden vulnerar els drets i les llibertats individuals dels membres del grup en ares de la supervivència del grup i que cada membre és lliure de dissentir i apartar-se de les pràctiques culturals del grup.

D'aquí sorgeix una pregunta: els governs tenen el deure de conservar vives les formes de cultura existents? Segons Parekh, una cultura només té l'autoritat que deriva del compromís voluntari dels seus membres, i mor quan ningú dóna suport als seus sistemes de pràctiques i creences. No es pot preservar amb mitjans artificials o per la força. Si no aconseguim la fidelitat dels seus membres, no es pot mantenir viva.

Aprofundirem en aquesta qüestió en el bloc dedicat a la diversitat lingüística.¹⁶

1.5.

La igualtat en una societat multicultural

Tenint en compte la importància que té la cultura per a les persones, és evident que no es pot fonamentar la igualtat en la uniformitat dels éssers humans, perquè el que tenen en comú (*naturalesa*) els humans és inseparable de les diferències entre ells (*cultura*), i ontològicament no és més important. Basar la igualtat en la uniformitat té conseqüències desafortunades: suposa tractar igual les persones en els aspectes en què són similars i no en els que són diferents (es garanteix la igualtat pel que fa a la naturalesa humana compartida i se'ls nega en el nivell cultural).

Com que els éssers humans són alhora iguals i diferents, haurien de ser tractats igual tenint en compte aquests dos aspectes, el joc creuat d'igualtat i diferència: aquest punt de vista inseureix la diferència en tot concepte d'*igualtat* i trenca amb l'equació tradicional segons la qual *igualtat* vol dir «similitud».

16. Apartats 2.4. «Enfocaments normatius de la política lingüística» i 2.10. «La legitimitat de la política lingüística».

Per tant, igualtat implica igual llibertat o oportunitat de ser diferent. I igualtat de drets no significa que aquests drets siguin idèntics: pot implicar drets diferents per gaudir d'igualtat.

Perquè la llei protegeixi igual poden ser necessaris tractaments diferenciats: això no viola el principi d'igualtat, sinó que col·loca alguns grups en situació d'igualtat respecte a la resta dels conciutadans.

Quan es tenen en compte les diferències culturals, tractament igualitari no significa tractament idèntic, sinó diferencial. La qüestió és com assegurem que aquest principi s'aplica realment de manera transcultural, i no s'utilitza com a plataforma per a la discriminació o el privilegi.

Parekh, en tractar aquesta qüestió, posa diversos exemples que il·lustren controvèrsies. Un dels que aporta com a bona pràctica és el cas que es va plantejar a la Gran Bretanya respecte a l'autorització del turbant, en el cas dels sikhs, en comptes del casc per anar amb moto. Finalment es va acceptar perquè es va considerar que oferia protecció suficient. Posteriorment, quan es va plantejar el mateix cas en relació amb els treballadors de la construcció, també es va acceptar el turbant com a substitut del casc, però la justícia britànica va determinar que en cas d'accident només es podria demanar la indemnització equivalent a la que correspondria si s'hagués portat el casc reglamentari. Per tant, —conclou Parekh— la càrrega addicional de les lesions ha de recaure en els que, per raons culturals, han optat per complir els mínims a la seva manera. Segons Parekh, aquests ajustaments respecten les diferències sense violar el principi d'igualtat i permeten l'elecció personal de cada individu sense imposar càrregues financeres o d'altres tipus als ciutadans.

Així, de vegades, el reconeixement de les diferències culturals pot facultar una persona a fer coses que d'altres no poden fer, sense que això atempti contra la igualtat de drets.

Les conclusions de Parekh són les següents:

1. Si es tenen en compte les diferències culturals, sovint un tractament igualitari implica un tractament dife-

renciat o diferencial, i aquí surt la qüestió de si podem assegurar que aquest procés no comporta discriminació i privilegi. La resposta és difícil i sempre aquesta aplicació serà vulnerable a les acusacions de privilegi o discriminació de grups concrets.

2. De vegades cal garantir a determinats grups o individus no només drets diferents, sinó addicionals. Per exemple, si s'han vist marginats durant molt de temps o estan sent objecte d'un fort procés d'assimilació. Es pot tractar de drets polítics atorgats a grups determinats, com el grau desproporcionat de representació parlamentària, o el dret de veto. Austràlia, Canadà i l'Índia donen gran valor a la diversitat cultural i atorguen drets i recursos extraordinaris a les minories: això està justificat per l'interès general de la societat. Però és fàcil que aquesta situació provoqui ressentiment i sensació d'injustícia entre la majoria. Cal fer-ho, doncs, només quan està justificat, i explicar clarament el propòsit de les mesures.
3. Els liberals que insisteixen que tots els ciutadans haurien de tenir els mateixos drets tenen problemes per justificar aquestes polítiques. O bé les desaproven, o bé les justifiquen dient que estan pensades per situar aquests grups en situació d'igualtat amb els seus conciutadans. Però no tots els drets tenen aquest objectiu d'igualtat: alguns han de servir per promoció d'objectius socials tan meritoris com l'harmonia social, la diversitat social i un sentit de pertinença comú. Aquests valors són tan importants com el de la igualtat i cal buscar un equilibri entre les dues exigències.
4. Les societats tenen moltes limitacions per tractar igual tots els ciutadans. Per començar, tenen una llengua dominant, que mai és neutral culturalment. I hi ha una estructura cultural heretada històricament que determina la seva conducta en la vida pública... i no es pot modificar més enllà d'un cert punt sense perdre la coherència ni generar ansietat i resistències.
5. Sovint no hi ha solució racional: cal recórrer sempre a la negociació, la discussió i el compromís.

1.6.

La llibertat, els drets i els deures

En aquest punt resulta interessant fer un breu aclariment sobre els conceptes de *llibertat*, *dret* i *deure* des del punt de vista de la filosofia política, ja que són fonamentals per definir i implementar polítiques d'igualtat o equitat.

Ens basarem en la descripció que en fa el filòsof Josep-Maria Terricabras,¹⁷ que en el bloc dedicat a la diversitat lingüística abordarem amb més profunditat en relació amb la idea de llibertat d'opció lingüística dels individus.

Drets i *deures* són conceptes que van aparellats, perquè, en una societat, si algú té dret a alguna cosa vol dir que algú altre té l'obligació de facilitar-li l'ús d'aquell dret. Els drets dels uns comporten deures per als altres, o dit d'una altra manera: comporten restriccions de les llibertats dels altres. Per tant, els conceptes de dret, deure i llibertat estan íntimament relacionats.

Pel que fa al *dret* i la *llibertat*, són conceptes que sovint s'esmenten junts en la tradició liberal, per la qual cosa es confonen o s'identifiquen l'un amb l'altre amb excessiva facilitat. Però només serien sinònims en una hipotètica societat formada per individus idèntics, amb el mateix grau de poder, i en què no calgués legislar per garantir que tothom té les mateixes oportunitats de promoció social.

La llibertat, doncs, té més a veure amb el poder que amb el dret. Per exemple, tothom té el dret d'elegir domicili, però només té la llibertat d'anar-hi a viure si té prou poder adquisitiu.

Per tant, en un sistema liberaldemocràtic tenir dret a una cosa no implica tenir llibertat sobre aquella cosa: més aviat implica restringir la llibertat d'un altre sobre aquella cosa. La llibertat,

17. TERRICABRAS, Josep-Maria. «El mite de la llibertat d'elecció de la llengua». A: *Treballs de Sociolingüística Catalana*, núm. 17. Barcelona: Grup Català de Sociolingüística, 2003.

doncs, té més a veure amb la renúncia als drets que no pas amb la decisió de com realitzar els drets.

Quan s'entén la igualtat com a igual llibertat o oportunitat de ser diferent, i es constata la necessitat d'establir drets diferencials, en realitat es constata la necessitat de restringir la llibertat dels poderosos per garantir les oportunitats dels febles.

És per això que, continuant amb l'exemple de la llibertat relacionada amb el poder adquisitiu, els governs estableixen mesures que afavoreixen els que tenen menys poder adquisitiu perquè puguin accedir a l'habitatge o als serveis sanitaris o educatius.

En termes culturals, els mecanismes que tenen els governs per garantir l'equitat es basen en aquests mateixos principis.

1.7.

Majories i minories. Quins drets de quines minories

Tot i que en els apartats anteriors no s'ha plantejat explícitament, hi ha una qüestió implícita quan es parla de la protecció de la diversitat cultural, o de la igualtat dins les societats multiculturals, i és la següent: del que en realitat es tracta és d'evitar que els grups majoritaris, els més poderosos en l'organització social i política, imposin la seva cultura i hi assimilïn les cultures dels grups minoritaris o menys poderosos sociopolíticament.

Per tant, en realitat estem parlant de majories i minories, i de la protecció cultural de les minories. Caldrà doncs definir què són les majories i les minories, i quins són els principals grups de minories que ens interessin per tractar la diversitat cultural i, més específicament, la diversitat lingüística.

Es tracta d'aspectes molt pertinents per tractar més endavant la implementació concreta de les polítiques lingüístiques.

El concepte de minoria

Per establir el concepte de *minoria*, prendrem com a referència el que va determinar el Comitè de Drets Humans de l'ONU en la seva 47a sessió¹⁸ (comunicació 359/1989, paràgraf 11.2). En aquesta comunicació, el Comitè de Drets Humans observa que la protecció de l'article 27 del Conveni internacional de drets civils i polítics «es refereix a minories dins els estats (...) i no a minories dintre de qualsevol província. Un grup pot constituir una majoria en una província però ser encara una minoria dins de l'estat i tenir dret per tant als avantatges de l'article 27».

En el mateix sentit, una disposició lingüística, la Carta Europea de les Llengües Regionals i Minoritàries del Consell d'Europa (1992) defineix com a llengües regionals o minoritàries les que pertanyen a una població numèricament minoritària dins l'estat.

Per tant, segons les disposicions internacionals i europees, sembla que les minories s'han d'entendre en relació amb els estats legalment constituïts i no en relació amb les organitzacions polítiques infraestats (regionals o locals).

Ruth Rubio¹⁹ també es pregunta sobre quin és el marc de referència per determinar l'estatus d'un grup com a majoritari o minoritari. Considera que es poden caracteritzar minories dins les minories quan hi ha una forta estructura de poder descentralitzada que pot reproduir pressions assimilacionistes a un nivell subestatal, però que la resposta és molt contextual. Analitza el cas del Quebec i planteja que, així com les comunitats nadiues al Quebec sí que es poden considerar minories dins la província, és qüestionable que se'n puguin considerar els anglòfons que viuen al Quebec, donat el predomini de l'anglès a la resta del Canadà.

18. Segons citació d'Isidor Marí a *Mundialització, interculturalitat i multilingüisme*. Palma de Mallorca: Leonard Muntaner Editor, 2006.

19. RUBIO MARÍN, Ruth. «Derechos de grupo y minorías lingüísticas». Cuadernos de Alzate. *Revista Vasca de la Cultura y las Ideas*. Núm. 22. 2000. Pàg. 35-64.

Conclou que el grau de protecció que un col·lectiu necessita per preservar el seu entorn lingüístic i cultural serà significativament menor quan, a nivell estatal, gaudeix d'una posició majoritària.

Tipus de minories

Abordarem aquesta qüestió a partir de l'anàlisi que en fa Will Kymlicka,²⁰ sense deixar de banda la visió crítica de Parekh.

Kymlicka considera diversos tipus de minories culturals, les demandes de les quals no tenen el mateix pes moral: el més gran el tenen les minories nacionals i el més dèbil els immigrants voluntaris; entremig, hi ha els refugiats o traslladats forçosos.

Kymlicka entén per **minoría nacional** un grup territorialment concentrat que ha tingut amb anterioritat un govern propi i posteriorment ha estat incorporat a l'estat, per la qual cosa té institucions, comparteix llengua i cultura i té un fort sentit d'identitat cultural. Com que les minories nacionals són vulnerables al domini de la majoria, si se'n vol assegurar la igualtat, pot ser necessari imposar restriccions a la majoria.

A l'altre extrem de l'espectre moral hi ha els **immigrants**. Són minories ètniques, no nacionals, i no es pot reproduir la seva cultura fora del seu entorn. Com que vénen per millorar les perspectives vitals, han de tenir interès a integrar-se en la nova societat. Han renunciat al dret d'exercir la seva cultura abandonant el lloc d'origen, i això implica que han optat per viure d'acord amb la cultura del país d'adopció. És el que es coneix com la *teoria del consentiment*: així com els grups nacionals es van incorporar involuntàriament a l'estat, o voluntàriament amb garanties de respecte de drets, els immigrants escullen abandonar la seva cultura, i per tant han decidit abandonar els seus drets culturals.

20. KYMLICKA, Will. *Multicultural citizenship*. New York: Oxford University Press, 1995.

Per a Kymlicka els immigrants poden mantenir alguns drets polítics, com el de no ser discriminats o mantenir les llengües d'origen, però no poden exigir drets a l'autogovern o l'autonomia cultural.

Parekh critica la contundència de Kymlicka en la distinció de drets, i considera una contradicció que, d'una banda, defensi la cultura com a bé primari per al desenvolupament i el benestar de l'individu i, d'altra banda, plantegi que els immigrants renunciïn al dret de mantenir la pròpia cultura. Ho considera un reflex de la llarga tendència liberal a traçar una línia clara entre grups ètnics i nacions per privilegiar les nacions.

També planteja la dificultat de tractar els immigrants de manera homogènia, ja que, a la pràctica, hi ha diferència entre els nous i els antics immigrants, que tenen més possibilitats d'aconseguir drets.

De tota manera, en realitat el mateix Parekh estableix categoritzacions entre les cultures nacionals i les de la immigració quan estudia alguns casos concrets, com el de l'estatus privilegiat del cristianisme a la Gran Bretanya. Segons Parekh, atès que la Gran Bretanya no pot sortir de la seva pell cultural, és justificat mantenir aquest estatus del component cristià de la seva identitat, perquè si no s'acabaria negant a la majoria dels ciutadans la seva pròpia història. Com que hi ha hagut grans canvis demogràfics i hi ha importants minories d'altres religions, aquestes minories han de ser reconegudes com a part de la identitat nacional, però aquest reconeixement no pot ser igualitari perquè no han contribuït a donar forma a la identitat britànica en la mateixa mesura que el cristianisme. Per tant, Parekh considera correcte que les minories religioses provinents de la immigració no tinguin el mateix reconeixement que la majoria cristiana, però sí algun tipus de reconeixement.

Aquest mateix argument es pot aplicar a la categorització de drets entre les minories nacionals concentrades territorialment (que sovint dins el seu territori no es poden considerar estrictament minoria, sinó que ho són en relació amb l'estat al qual pertanyen) i els grups provinents de la immigració. Aques-

ta categorització és especialment pertinent quan la societat receptora de la immigració viu una situació de fragilitat de la cultura nacional.

El sociolingüista Isidor Marí²¹ planteja que el multiculturalisme s'ha utilitzat políticament per diluir les reclamacions d'autogovern dels grups nacionalment diferenciats. Posa l'exemple del Canadà, en què la política multicultural promoguda per Pierre Elliott Trudeau va ser contestada pel Quebec amb una política específica anomenada *intercultural*, que combina l'afirmació dels drets nacionals quebequesos amb un concepte multicultural orientat a una intensa relació recíproca entre els diversos grups d'origen migratori i la societat receptora.

Marí proposa com a model aquesta política d'interculturalitat, que vol evitar els riscos de les polítiques multiculturals (una societat culturalment fragmentària o bé el mestissatge indiscriminat que dissolgui totes les cultures en la dominant) per mitjà d'un compromís explícit entre la societat receptora i la immigració, en el qual:

- es reconeix la diversitat cultural com un fet enriquidor per a la societat, els espais públics s'acomoden raonablement a aquesta diversitat i les polítiques públiques lluiten contra les desigualtats que poden anar associades a les diferències culturals, i
- recíprocament, els nous ciutadans es comprometen a assumir el marc institucional democràtic d'autogovern, l'ús de la *llengua oficial pròpia* com a llengua comuna en els usos públics i una adequació gradual a les pautes culturals de la societat receptora —sense renunciar a la seva identitat d'origen, sinó desenvolupant una nova pertinença complementària.

El més important és que uns i altres assumeixen un objectiu comú de convivència i de construcció d'una nova societat enri-

21. MARÍ, Isidor. *Mundialització, interculturalitat i multilingüisme*. Palma de Mallorca: Lleonard Muntaner Editor, 2006.

quida amb les aportacions de tots els grups culturals i sense trencar la continuïtat de la cultura receptora.

Es tracta, doncs, del mateix concepte de contracte moral que proposava Maalouf, i és un model que té molts punts en comú amb la proposta de model polític per a les societats multiculturals que fa Parekh i que hem descrit en l'apartat 1.3.

A banda de Kymlicka i Parekh, diversos filòsofs polítics han proposat criteris per jerarquitzar els drets de les minories, com la concentració territorial, l'existència independent en algun moment de la història, el manteniment d'institucions autosuficients, l'existència de compromisos passats, el nivell de pobresa del país d'origen dels immigrants, o el grau de responsabilitat del país d'acollida respecte a aquella pobresa.

Sembla clar que no tothom ha de tenir els mateixos drets, però establir categories és difícil, i en definitiva és un dels grans reptes per ordenar la convivència en les societats multiculturals. La conclusió torna a ser la mateixa que s'ha exposat en l'apartat inicial d'aquest treball: les decisions seran diferents segons el context de cada societat, i convé prendre-les mitjançant el diàleg amb l'objectiu d'arribar al màxim consens.

Hi tornarem, de manera més detallada, quan estudiem el cas específic dels drets lingüístics.

1.8.

Política i diversitat cultural: idees clau

Per tancar aquest primer bloc, i a la manera de conclusions, presentem una selecció de les principals idees exposades:

1. Les societats contemporànies són culturalment diverses. La cultura s'ha convertit en una categoria políticament rellevant i el respecte cap a les cultures individuals una part integrant del principi d'igualtat ciutadana. D'acord amb la dinàmica de l'economia moderna, les comunitats no viuen aïllades, sinó que interaccionen entre si i amb la societat més àmplia.

2. La unificació cultural en què els estats moderns han basat l'estabilitat i la cohesió ja no resulta viable. La unitat de l'estat no equival a uniformitat, i l'afany l'homogeneïtzació política i cultural pot convertir-se fàcilment en un instrument d'opressió i injustícia, i fins i tot precipitar la mateixa inestabilitat i secessió que intenta evitar.
3. La cultura és un concepte complex. Té una dimensió individual i una dimensió comunitària. Configura la personalitat de l'individu, el dota d'identitat i li permet la identificació amb un grup concret de gent. La identitat cultural té una gran importància psicològica i és fonamental per al benestar individual, ja que determina l'autoestima de la persona i li proporciona un sentit de pertinença. Per tant, identitat i pertinença són conceptes nuclears de les polítiques socials que busquen el benestar individual. La identitat de l'individu està formada per múltiples pertinences. La mundialització afavoreix la uniformització, però alhora la necessitat de l'individu de diferenciar-se dels altres, i per això potencia les identitats nacionals, religioses, lingüístiques, etc.
Des del punt de vista col·lectiu, la cultura d'un territori és un patrimoni que els governs corresponents han de protegir. La cultura evoluciona, especialment quan en una societat diverses cultures estan en contacte. Les persones tenen un deure moral de lleialtat a la pròpia cultura, però també poden dissentir de les pràctiques culturals del grup. Si el grup no té la voluntat de mantenir viva la pròpia cultura, no es pot preservar per mitjans artificials.
4. Els governs actuals han de conciliar dues exigències en conflicte: fomentar un fort sentiment d'unitat i pertinença entre els ciutadans, i respectar la cultura dels individus per acabar suscitant la seva lleialtat i facilitar-ne la integració en una societat extensa. Per aconseguir-ho, l'estructura d'autoritat s'ha de basar en el consens, l'estat ha de funcionar de manera justa i imparcial, ha de propiciar una cultura comuna de base multicultural, el sistema educatiu ha de preparar persones lliures de prejudicis etnocèntrics i la identitat nacional ha de ser plural i inclusiva.

5. En termes culturals, l'estat no pot ser neutre. La neutralitat sempre afavoreix la cultura majoritària. L'estat ha d'implementar polítiques d'equitat, segons les quals la igualtat implica igual llibertat o oportunitat de ser diferent. I la igualtat de drets no significa que els drets siguin idèntics: pot implicar drets diferents per gaudir d'igualtat. Quan es tenen en compte les diferències culturals, tractament igualitari no significa tractament idèntic, sinó diferencial.
6. Els conceptes de dret, deure i llibertat estan íntimament relacionats. Garantir drets a determinats individus o grups implica restringir llibertats d'altres individus o grups, perquè en una societat si algú té dret a alguna cosa vol dir que algú altre té l'obligació (o el deure) de facilitar-li l'ús d'aquell dret. Dret i llibertat són conceptes que s'esmenten junts en la tradició liberal, però només podrien ser sinònims en una societat formada per individus idèntics. La llibertat està relacionada amb el poder, i en una societat democràtica té més a veure amb la renúncia als drets que no pas amb la decisió de com realitzar aquests drets. L'equitat es basa en la restricció de llibertats dels poderosos per garantir els drets dels febles.
7. De vegades, cal garantir a determinats grups o individus no només drets diferents, sinó addicionals. No tots els drets tenen l'objectiu de la igualtat: alguns han de servir per promocionar objectius com l'harmonia social, la diversitat social i un sentit de pertinença comú, que són valors tan importants com el de la igualtat.
8. L'atorgament de drets diferents o addicionals a les minories sol provocar ressentiment i sensació d'injustícia entre la majoria. Per això cal aplicar-lo només quan està justificat per l'interès general de la societat, i explicar clarament el propòsit de les mesures.
9. Els organismes internacionals defineixen les minories en relació amb els estats i no amb els governs regionals o locals. És possible caracteritzar minories dins les minories quan hi ha una forta estructura de poder descentralitzada que pot reproduir pressions assimilacionistes a un nivell subestatal. En tot cas, però, el grau de protecció que necessitin serà significativament menor quan, a nivell estatal, gaudeixin d'una posició majoritària.

10. Els tipus més rellevants de minories són les minories nacionals i els grups provinents de la immigració. Hi ha un consens general a considerar que es pot establir una categorització de drets entre elles, i que la cultura de les minories nacionals, en el seu territori, ha de gaudir de més protecció que la dels grups d'immigrants. D'una banda, perquè ha contribuït en major grau a configurar la identitat del territori i, de l'altra, perquè com a patrimoni cultural col·lectiu la seva protecció és responsabilitat directa dels governs competents en el territori on s'ha desenvolupat.
11. En el marc d'una idea de cultura evolutiva i inclusiva, les societats on conviuen diferents minories han d'aplicar polítiques d'interculturalitat, orientades a una intensa relació recíproca entre els diversos grups d'origen migratori i la societat receptora. La relació i el compromís recíproc poden evitar la fragmentació cultural de la societat i el mestissatge indiscriminat que dissolgui totes les cultures en la dominant. La interculturalitat reconeix la diversitat cultural com un fet enriquidor per a la societat i afavoreix que els nous ciutadans assumeixin les institucions, la cultura i la llengua pròpies de la societat receptora, sense renunciar a la seva identitat d'origen, sinó desenvolupant una nova pertinença complementària.

Cal doncs un contracte moral basat en el compromís recíproc entre els individus, per construir una identitat projecte que els cohesioni com a comunitat.

Bloc 2.

Teoria política i diversitat lingüística

2.1.

Diversitat cultural i diversitat lingüística

Parlar de diversitat cultural implica parlar d'un conjunt d'elements de naturalesa diferent que configuren la cultura d'una persona o d'una societat, com poden ser l'ètnia, la religió, els hàbits socials (l'estructura familiar, els rols segons el sexe o l'edat, l'alimentació, la manera de vestir, la higiene...), els valors (la solidaritat, la importància del consum o els béns materials...), etc.

Un d'aquests elements és la llengua, que per a Amin Maalouf²² és l'eix de tota la diversitat, atès el seu doble vessant de factor fonamental d'identitat i pertinença i d'instrument de comunicació.

Però la llengua és un concepte polièdric que alhora inclou molts conceptes diferents: la llengua primera de l'individu (la que va aprendre a casa de petit), la llengua o les llengües que coneix, les que utilitza habitualment, la llengua o les llengües amb què s'identifica com a individu, la llengua o les llengües amb què s'identifica la comunitat, o les llengües que són presents en diferents graus (i amb diferents funcions) en la vida de la comunitat.

Implementar polítiques públiques en un context de diversitat cultural implica doncs tenir en compte els diversos elements que integren la cultura i tractar-los des de la perspectiva més adequada, que pot ser diferent per a cadascun. Per exemple, un estat es pot declarar laic per tractar de manera igualitària les

22. MAALOUF, Amin. *Les identités meurtrières*. Paris: Grasset, «Le livre de poche», 1998.

religions, però no es pot declarar neutre lingüísticament, perquè s'ha de comunicar amb els ciutadans i forçosament ha de triar la llengua o les llengües amb què ho fa. O, des d'un altre punt de vista, com fan notar Amin Maalouf o Isidor Marí,²³ així com l'individu no pot triar el seu grup racial ni practicar alhora dues religions, sí que pot parlar diverses llengües, i adoptar llengües en el decurs de la seva vida, amb les quals es pot sentir identificat.

Per entendre l'especificitat del tractament de la diversitat lingüística cal partir d'un conjunt de consideracions que ens alerten de la complexitat que té per als governs implementar polítiques lingüístiques:

- La llengua és a la base de la cultura d'un individu i d'una societat, i està estretament lligada a la seva identitat. Com a codi d'interpretació del món, és un patrimoni cultural a conservar per interès de la humanitat. Com a codi de comunicació, el seu prestigi i la seva utilitat estan directament relacionats amb el benestar i l'autoestima dels seus parlants.
- Com hem vist, el concepte de *parlant* engloba diferents tipus de relacions possibles amb una o més llengües: llengua primera, llengua familiar, llengua pròpia o d'identificació, llengua habitual, llengua funcional (per exemple lligada a un entorn professional)... I cadascuna d'aquestes dimensions de la llengua porta associades determinades percepcions de valors —com el prestigi o la modernitat— que afecten tant la imatge de la llengua com la de la persona que la parla. L'ús que una persona fa de les llengües ens diu moltes coses d'ella: ens diu el que és i el que vol (o no vol) ser, influeix notablement en la qualificació social que se li dona.
- Però, així com d'altres elements culturals (hàbits gastronòmics, de vestir...) s'absorbeixen amb relativa facilitat si la persona té voluntat de fer-ho, per adquirir una nova llengua no n'hi ha prou amb estar-hi disposat. Des

23. MARÍ, Isidor. *Mundialització, interculturalitat i multilingüisme*. Palma de Mallorca: Leonard Muntaner Editor, 2006.

del punt de vista individual, l'adquisició de competències lingüístiques és un procés complex, que requereix un esforç i un temps considerables, especialment per a les persones adultes, i que depèn de les capacitats de cadascú. Des del punt de vista dels governs, promoure l'aprenentatge de diverses llengües i convertir les institucions públiques en multilingües també requereix una organització complexa i costosa.

- És important constatar que els individus poden ser plurilingües, i que convé que ho siguin cada vegada més, com promouen la majoria de governs occidentals. La falta de competència en una llengua que la societat considera important és un element que comporta molta inseguretat per a l'individu, i de fet és un dels principals obstacles a la mobilitat. S'ha demostrat, també, que hi ha una relació entre la competència lingüística dels individus i les seves actituds en matèria de política lingüística (com més coneixement tenen d'una llengua, més suport donen a la seva promoció).²⁴
- D'altra banda, les organitzacions (institucions públiques, empreses, entitats...) també poden ser plurilingües en les seves comunicacions corporatives externes i internes.
- Posats doncs en una situació ideal de políglotisme individual i multilingüisme de les organitzacions, és a dir, en una situació de teòrica llibertat de tria lingüística, què determinarà l'opció lingüística de cadascú? És una qüestió complexa, que estarà determinada sobretot per dos factors: a) les llengües que coneixen les persones (les que només coneixen les llengües més esteses obliguen a canviar de llengua els parlants de les llengües minoritàries); i b) les relacions de poder entre els que es comuniquen (els més poderosos són els que trien la llengua de la comunicació).²⁵

24. Jonathan Pool (1973), a partir d'estudis realitzats al Quebec. Referència a: BRANCHADELL, Albert. *La moralitat de la política lingüística. Un estudi comparat de la legitimitat liberaldemocràtica de les polítiques lingüístiques del Quebec i Catalunya*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2005.

25. TERRICABRAS, Josep-Maria. «El mite de la llibertat d'elecció de la llengua». A: *Treballs de Sociolingüística Catalana*, núm. 17. Barcelona: Grup Català de Sociolingüística, 2003.

Dit això, ens podem preguntar: si ser multilingüe és tan costós per als individus, per als governs, per a les organitzacions... en el cas que s'arribi a establir aquest plurilingüisme general i recíproc dels individus i les organitzacions, quines possibilitats reals té de practicar-se i de mantenir-se? En una situació de convivència de llengües dominants (més esteses, més *útils*) amb d'altres de minoritzades o minoritàries... es pot aconseguir una situació de relativa estabilitat en l'ús de les llengües, només sobre la base de la seva importància emocional per als individus i patrimonial per a la humanitat? O bé, per un simple principi d'economia comunicativa, s'acabaran utilitzant gairebé sempre les llengües més funcionals?

Quines són les responsabilitats dels governs en el manteniment d'un determinat ordre lingüístic que ha estat considerat bo per la decisió democràtica d'una societat? Es pot afirmar que els governs tenen l'obligació de contrarestar la força del mercat? I —encara més enllà— quines obligacions tenen els governs de revisar aquest ordre quan la composició demogràfica de les societats canvia?

De totes aquestes consideracions i preguntes es dedueix una clara necessitat d'intervenció política, per afavorir l'aprenentatge de llengües (plurilingüisme individual), però també per establir un equilibri sostenible que faciliti el manteniment de l'ús de les diverses llengües d'una societat, ja que es consideren un bé comú.

En aquest bloc s'analitza com s'han tractat aquests aspectes des de la teoria política i des de la sociolingüística, amb l'objectiu d'establir unes bases per a la implementació de polítiques lingüístiques públiques legítimes des del punt de vista de l'ètica política.

Utilitzarem com a fil conductor el recull d'articles *Language Rights and Political Theory* (2003),²⁶ compilat i editat per Alan

26. KYMLICKA, Will i PATTEN, Alan (eds.). *Language Rights and Political Theory*. New York: Oxford University Press, 2003. (Recull de 13 contribucions de diferents autors, entre els quals Kymlicka i Patten.)

Patten²⁷ i Will Kymlicka, i recollirem alhora les valuoses aportacions dels sociolingüistes Joshua Fishman i Albert Bastardas, i d'altres teòrics de diferents disciplines com Ruth Rubio, Josep Maria Terricabras o Albert Branchadell.

2.2.

El tractament de la diversitat lingüística des de la teoria política

Alan Patten i Will Kymlicka constaten la relativa poca atenció que els politòlegs han prestat al tractament de la diversitat lingüística, ja que els primers debats sobre aquesta qüestió tenen lloc a final dels anys 80, i no comencen a prendre importància fins a finals dels 90 i especialment a partir del 2000.

D'una banda, exposen que durant el segle xx els debats dels països occidentals sobre el nacionalisme no van reconèixer el paper central de la llengua, i ho atribueixen al fet que aquest no era un problema dels estats més poderosos i influents després de la II Guerra Mundial (EUA, Gran Bretanya, França, Alemanya).

D'altra banda, constaten que la qüestió específica de la diversitat lingüística ha estat exposada rarament en el debat entre liberals i comunitaristes sobre els models multiculturals de ciutadania.

Però cada vegada és més clar que la diversitat lingüística té un rol central dins una més àmplia teoria de la ciutadania multicultural, ja que la llengua té un paper complex respecte a la construcció de les identitats ciutadanes:

- L'homogeneïtzació lingüística ha estat un dels principals mecanismes utilitzats pels estats per inculcar una identitat ciutadana comuna dins les societats diverses.
- Imposar un idioma comú pot generar resistència intensa, quan hi ha minories concentrades territorialment, i també entre la immigració.

27. Politòleg nord-americà i en el moment d'editar el treball professor de ciència política de la Universitat de Princeton.

Segons Kymlicka i Patten, l'actualitat és plena de conflictes i reptes polítics, tant en el terreny teòric com en el pràctic, directament relacionats amb el tractament de la diversitat lingüística, que fan necessari desenvolupar el que ells anomenen una teoria normativa sobre drets lingüístics.

2.3.

Conflictes i reptes polítics actuals

Kymlicka i Patten exposen que en els darrers anys s'han plantejat diverses situacions que requereixen implementar polítiques de gestió de la diversitat lingüística.

L'Europa de l'Est. Els països que sota el règim comunista de l'antiga URSS havien aconseguit drets lingüístics per a les minories no russòfones (almenys sobre el paper) sovint, una vegada independents, han aplicat una política monolingüe que ha exclòs el rus de la vida pública. Els organismes internacionals han constatat el rol vital de la política lingüística en el procés de transició democràtica, i han acordat per consens que el repte de la democratització requereix atendre la diversitat lingüística. Per evitar conflictes a l'Est, la Unió Europea ha pres acords com la Carta Europea de les Llengües Regionals o Minoritàries (CELROM) del Consell d'Europa (1992) o les Recomanacions sobre els drets lingüístics de les minories nacionals (1998, Organització per la Seguretat i Cooperació a Europa). Aquests acords estableixen uns estàndards mínims i un conjunt de bones pràctiques sobre la diversitat lingüística. I el debat d'aquests documents obliga a plantejar la següent qüestió: quines són les pràctiques dels estats de l'Europa Occidental?

Llengües regionals i nacionalismes minoritaris: Bèlgica, Espanya, Canadà, Itàlia, els Estats Units d'Amèrica (EUA), Suïssa tenen diferents situacions i conflictes amb minories nacionals. Per això les recomanacions internacionals o europees mai no afirmen que l'estatus de llengua oficial és un dret, ni tan sols ho recomanen: es prefereix un enfocament pragmàtic (parlar de polítiques recomanables i no de drets), ja que els estats temen que el multilingüisme sigui un pas cap a la reivindicació d'un estat plurinacional.

La integració dels immigrants. Tradicionalment s'ha assumit que els immigrants aprendran la llengua dominant del país d'acollida, i aquest és un requisit per adquirir la ciutadania en molts països occidentals. Però actualment el patró tradicional es qüestiona, perquè es constaten dos canvis en les societats:

- a) Un major contacte dels immigrants amb els països d'origen, gràcies a la tecnologia i la facilitat de les comunicacions.
- b) Una major acceptació social de la ideologia del multiculturalisme.

Això fa pensar en una possible evolució dels models de canvi lingüístic que fins ara han conduït a la pèrdua de la llengua primera en la tercera generació d'immigrants. Es planteja una possible situació de guetos permanents, que es veu com a problema per als immigrants (sense competència en la llengua dominant, sense accés al progrés social...) i també per a la societat extensa (ja que sense coneixement de l'idioma no hi ha patriotisme i lleialtat).

Aquesta situació ha provocat, per exemple, un enduriment de la legislació relativa a l'obligatorietat de l'anglès als EUA, i en alguns estats europeus es requereix als immigrants rebre classes de llengua com a precondition per a l'accés als beneficis socials. Es produeix un debat apassionat, ja que aquestes polítiques es titllen de no liberals i assimilacionistes, i de nou la llengua té un rol central en l'ampli debat sobre la integració de la immigració.

Unió Europea i democràcia transnacional. La Unió Europea sovint se cita com a model per a noves formes de democràcia transnacional i ciutadania postnacional que gradualment reemplaçarà el vell model de l'estat nació. Però un dels principals obstacles per construir un fort sentit de la ciutadania europea és la diversitat lingüística. Es planteja un problema vertical, ja que les institucions no poden treballar en tots els idiomes. I un problema horitzontal: els ciutadans no poden compartir debats, tenir opinió popular conjunta com un únic *demos*.

Idiomes indígenes / biodiversitat. Estudis recents prediuen la ràpida desaparició de la majoria d'idiomes del món. Salvar

les llengües en perill forma part del repte de preservar la biodiversitat.

En un nivell teòric, també es planteja la necessitat de gestionar la diversitat lingüística. La concepció actual de la democràcia inclou el concepte de deliberació entre els ciutadans, no només el del vot. Les eleccions permeten escollir guanyadors i vencedors, però no són un mecanisme per desenvolupar un consens o opinió pública compartida, o per formular compromisos. Aquest dèficit es reflecteix, entre altres coses, en la baixa participació en les eleccions, i avui dia la majoria dels governs (a escala local, regional o estatal) tenen com a objectiu incrementar la participació ciutadana.

Molts estudis diuen que després d'un procés deliberatiu la majoria de ciutadans acceptarien les decisions dels governs. La democràcia deliberativa promet beneficis a tota la societat, però en particular als grups minoritaris o marginals. La majoria de teòrics polítics de diverses tendències han identificat la necessitat d'augmentar la deliberació com una de les prioritats clau de les democràcies modernes. En aquest sentit, establir un idioma comú per al debat públic pot ser vist com una de les condicions prèvies per aconseguir-ho. Però, d'altra banda, la selecció d'un idioma únic pot ser vist com inherentment exclusiu i injust.

Per tant, l'enfocament pràctic i el teòric conflueixen en la direcció de la necessitat de gestionar políticament la diversitat lingüística.

2.4.

Enfocaments normatius de la política lingüística

Kymlicka i Patten recullen dos possibles enfocaments teòrics que consideren d'entrada atractius, però no creïbles:

- a) **L'enfocament liberal de mínima intervenció**, el deixar fer que proclama la neutralitat cultural de l'estat. Però, com hem vist en diverses ocasions al llarg d'aquest treball, des del punt de vista cultural i lingüístic l'estat no

és un àrbitre, sinó un actor. En paraules de Ruth Rubio, la neutralitat cultural és impossible i indesitjable, perquè sempre afavoreix la cultura majoritària. I especialment la qüestió lingüística ho posa de manifest. Si es deixa una llengua fora de l'àmbit públic se la condemna a l'extinció com a llengua d'ús.

- b) **L'enfocament dels drets humans lingüístics**, basats en valors universals. Però les declaracions de drets humans diuen molt poc sobre drets lingüístics, només estableixen alguns drets de tolerància (llibertat d'expressió, d'associació, de premsa, dret a no discriminació...). Les declaracions internacionals són molt lluny de ser clares sobre els drets de promoció de les llengües, que són el nucli dels conflictes lingüístics en tot el món.

Per tant, les normes internacionals són inadequades, i és molt dubtós que mai puguin fer més que especificar uns estàndards mínims. Són insuficients per assegurar la justícia lingüística o facilitar orientacions per resoldre els conflictes lingüístics.

Kymlicka i Patten expliquen que, en absència d'una teoria ben treballada sobre política lingüística, moltes discussions, tant en l'àmbit acadèmic com en el debat públic, giren al voltant d'una dicotomia simple:

- La política lingüística ha de **promoure l'assimilació lingüística** per assegurar una única llengua comuna en cada país. Es persegueix un objectiu de convergència lingüística associat amb els projectes de construcció nacional dels s. XIX i XX, i que es considera necessari per a la unitat nacional i la cohesió social, o per permetre la deliberació democràtica o assegurar la igualtat d'oportunitats.
- La política lingüística ha de **prevenir l'assimilació lingüística** per mantenir la diversitat lingüística i preservar les llengües dèbils. La preservació de la diversitat lingüística es considera un bé públic per a l'interès de tot-hom (com la de la diversitat ecològica) i un dret dels parlants individuals de les llengües amenaçades.

Com veurem, en realitat es tracta d'una falsa dicotomia i és possible i desitjable arribar a una combinació dels dos enfocaments, partint de la base —sovint oblidada en la teoria política— que les societats, els individus, les institucions o les organitzacions poden ser multilingües.

L'enfocament d'assimilació lingüística i construcció nacional

Totes les democràcies liberals s'han pactat en un procés de construcció nacional. Han adoptat un conjunt de polítiques per promoure un idioma comú i un sentit comú d'identitat nacional i ciutadania. A més, les polítiques que redueixen l'aïllament social han provocat la convergència lingüística, encara que tinguessin altres objectius (per exemple, servei militar, construcció d'autopistes, extensió de l'educació obligatòria, promoció literària...). La convergència lingüística s'ha vist com a imperialisme cultural, però també és una via per a la igualtat d'oportunitats, ja que permet assegurar que l'idioma no separa els ciutadans en diferents grups antagònics, sinó que és un dels lligams definitoris d'una identitat comuna. D'altra banda, un idioma comú és essencial en democràcia deliberativa.

Aquest enfocament, que Kymlicka i Patten anomenen *de construcció nacional*, està molt influït per una concepció de l'estat i de la societat uniformes, monoculturals, i, per tant, monolingües. Però l'existència d'una llengua comuna, com a llengua franca o d'intercomunicació, no és incompatible amb el plurilingüisme individual dels parlants ni amb el de les institucions. Per tant, no és clar que hagi d'excloure la possibilitat d'acomodar-se a les llengües minoritàries.

Ruth Rubio²⁸ analitza aquesta qüestió des d'un altre punt de vista: el dels drets i els deures lingüístics, i es planteja diverses qüestions al voltant del dret o el deure d'aprendre la llengua dominant.

28. A: KYMLICKA, Will i PATTEN, Alan (eds.). *Language Rights and Political Theory*. New York: Oxford University Press, 2003. Vegeu també l'apartat 2.7, en relació amb el concepte de *drets instrumentals*.

Segons ella, l'estat té dues maneres per assegurar l'accés dels ciutadans als beneficis socials: o bé obligar tothom a aprendre la llengua dominant, o bé posar recursos per atendre cadascú en la seva llengua.

Rubio considera que el dret dels ciutadans de conèixer una llengua (i el deure de l'estat de facilitar-ne l'aprenentatge) existeixen quan es tracta de llengües oficials o que tenen una posició dominant en l'economia (per exemple, actualment, l'anglès). Segons aquesta tesi, és un deure de l'estat ensenyar totes les llengües rellevants: i no només en l'educació obligatòria, sinó també en el cas dels adults, especialment els immigrants.

D'altra banda, Rubio considera que aquest aprenentatge és també un deure dels ciutadans, per la rellevància que té el coneixement d'aquestes llengües per al correcte funcionament de la societat democràtica. Constata que l'ordenament legal ho estableix directament o indirectament (per exemple a través de l'educació obligatòria). I en el cas de les persones adultes, de vegades és una condició per a l'entrada d'immigrants, generalment acceptada per aconseguir la ciutadania, fet que —diu Rubio— «fa intuir que és legítim fer-los exàmens per saber si són capaços de funcionar com a membres de la comunitat».

En relació amb els drets lingüístics de la immigració, Rubio considera que l'existència del deure cívic de ser competent en les llengües oficials no pot exonerar l'estat d'adaptar-se a les necessitats instrumentals dels individus, és a dir, aquest deure no ha de comportar penalitzacions automàtiques. L'estat pot posar un deure a les persones nouvingudes, però un cop són aquí, si no el compleixen els ha de facilitar igualment accés als serveis. Ha de preveure, per exemple, que els serveis públics atenguin les persones que transitòriament no coneixen les llengües oficials, però alhora ha d'establir mecanismes perquè aquestes persones les aprenguin. A l'objecció que l'establiment d'aquests drets instrumentals pot contribuir al fracàs de l'aprenentatge de les llengües oficials, Rubio respon que els immigrants estan motivats per aprendre-les, per progressar socialment i evitar l'exclusió, i alerta del perill de crear subcultures de marginació sota pretensions paternalistes.

En aquest punt és pertinent fer una observació que després pot ser considerada per a l'aplicació de la teoria a contextos plurilingües. Quan Rubio tracta el dret i el deure de l'aprenentatge de les llengües oficials, es refereix bàsicament a la població immigrada i no a minories nacionals. Com hem vist, la convivència dels dos tipus de minories és freqüent i fa la situació més complexa. En els casos de territoris amb més d'una llengua oficial, la teoria diu que els immigrants les han d'aprendre totes. Però des d'un punt de vista purament instrumental, si els serveis públics són multilingües en totes les llengües oficials, és probable que els immigrants només aprenguin la més estesa. Per tant, no sempre es complirà el pronòstic que els immigrants (especialment els adults) aprendran les llengües oficials per necessitat de millora social, si no és que realment les llengües menys esteses tenen altres valors que les fan apreciables per a la nova població. Altres valors o —com veurem— funcions específiques que les facin útils per a la vida quotidiana.

L'enfocament de mantenir les llengües i la diversitat lingüística

L'altre enfocament de la dicotomia simple que plantegen Kymlicka i Patten propugna el manteniment de la diversitat lingüística pels valors intrínsecs que té, i que ens remet a les consideracions sobre la importància de la cultura que vèiem en el bloc anterior. Ho argumenta François Grin,²⁹ de la manera següent:

- La biodiversitat té un valor intrínsec. Les llengües són vehicles de cultures, i les cultures creen noves formes de vida social a l'abast de tothom, perquè les adopti. En un altre sentit, això contribueix al progrés científic: permet innovació social i científica. Com que beneficia tota la humanitat, tothom ha de contribuir a mantenir-ho.
- També cada llengua té un valor intrínsec, ja que és una forma d'expressió única amb la seva pròpia manera de

29. A: KYMLICKA, Will i PATTEN, Alan (eds.). *Language Rights and Political Theory*. New York: Oxford University Press, 2003.

conceptualitzar el món. Igual que protegim la història, les tradicions, la creativitat humana (l'art...), hem de protegir els idiomes.

- La llengua no és només una eina de comunicació, també és per als seus parlants una característica central i definitiva de la seva identitat. La majoria de gent s'autoidentifica amb la comunitat de parlants del seu idioma. Si els parlants de les llengües majoritàries tenen seguretat lingüística i identitat evident, seria injust negar els mateixos béns als parlants de les llengües minoritàries.

Per tant, si es vol mantenir la mobilitat i el progrés social, cal una política pública per evitar la marginació de les llengües minoritàries, i no una política per difondre la majoritària.

De nou, la crítica que podem fer és que s'està plantejant una falsa dicotomia, ja que és possible fer polítiques que conjuminin la preservació de la diversitat lingüística i garanteixin la intercomunicació amb els governs i entre els diferents grups lingüístics d'un territori.

Com en el cas anterior, aquest enfocament parteix d'una visió monolingüe dels individus i les institucions, i és per això que veu com un problema la possible limitació de les oportunitats socials dels ciutadans que parlen llengües minoritàries i entra en la discussió següent: la preservació d'una llengua minoritària pot implicar que s'obligui el seus parlants a mantenir-la, encara que no hi estiguin interessats?³⁰

Daniel Weinstock³¹ diu que la llibertat associada a un dret desapareix quan hi ha l'obligació d'exercir-lo en certs àmbits. I Kymlicka i Patten conclouen que la preservació de les llengües vulnerables és poc clara quan va contra la tria o les preferències

30. Com veurem, la mateixa pregunta també es planteja en un context de multilingüisme individual i institucional, però amb més possibilitats de resolució del conflicte.

31. Dins: KYMLICKA, Will i PATTEN, Alan (eds.). *Language Rights and Political Theory*. New York: Oxford University Press, 2003.

d'una part significativa de la població o implica la imposició de restriccions importants a les seves oportunitats o mobilitat. En aquestes circumstàncies, només la consideren clara en contextos d'opressió o injustícia.

La conclusió és que els governs no poden obligar els parlants a mantenir el deure de lleialtat a la seva llengua minoritària (recordem Parekh), no poden obligar a parlar una llengua, però d'altra banda tenen l'obligació de mantenir l'ús de les llengües pròpies del seu territori com a patrimoni de la humanitat i en benefici del benestar individual. Per tant, han d'aconseguir que els parlants vulguin mantenir la seva llengua, que hi associïn valors positius, percepcions d'utilitat i de modernitat, que considerin important transmetre-la als fills, i que les generacions més joves hi estableixin lligams emocionals i funcionals.

Dit d'una altra manera, per un principi de responsabilitat els governs han de fer polítiques de *sostenibilitat lingüística*. Vegem com es defineixen des de la teoria sociolingüística.

2.5.

El nou ordre lingüístic mundial: la sostenibilitat lingüística

Seguirem en aquest apartat les reflexions de dos autors que són referents indiscutibles en la matèria: Joshua Fishman i Albert Bastardas. Joshua Fishman, doctor en psicologia social, és una autoritat mundial en sociolingüística i educació bilingüe; el seu article «The new linguistic order»³² és un bon punt de partida per entendre l'organització de les llengües en el marc de la mundialització. Albert Bastardas és actualment un dels sociolingüistes catalans de més prestigi mundial, i l'introduïdor del concepte de *sostenibilitat lingüística*. Tos dos conflueixen en un mateix punt: diverses llengües poden conviure i mantenir-se en un territori si compleixen funcions diferents, tot i que serà inevitable l'aparició de conflictes entre les llengües en contacte.

32. Aquest article va aparèixer per primera vegada a la revista nord-americana *Foreign Policy* (núm. 113, hivern 1998-99), i ha estat reproduït posteriorment, en castellà i en català, en altres publicacions.

Fishman planteja, ja l'any 1998, que la globalització ha provocat canvis lingüístics molt importants a escala mundial, i distingeix tres categories de llengües:

- a) Una **llengua internacional o global**, actualment l'anglès, que és la llengua del poder econòmic i polític, també la llengua de la comunitat científica, i s'està convertint a gran part del món en la llengua de les classes socials altes i de la joventut. En èpoques anteriors altres llengües, com el francès o l'alemany, van complir funcions similars, però la globalització de les comunicacions ha multiplicat l'ús de l'anglès com a llengua d'intercomunicació mundial amb una extensió sense precedents.
- b) Les **llengües regionals**, que són llengües dominants en àmbits supraestats, com actualment l'àrab, el xinès, el hindi o el castellà. Fishman constata que aquestes llengües estan experimentant una gran difusió, gràcies a les noves interaccions socials i al suport econòmic i polític dels governs que les representen.
- c) Les **llengües locals**, que són vistes com a signe d'autenticitat per les comunitats locals davant el fenomen de la globalització i la regionalització.

Fishman exposa que la globalització de l'anglès està íntimament relacionada amb la classe social, l'edat, el sexe i la professió, i que la major part dels innombrables estudiants estrangers que l'aprenen tenen un contacte breu i formal amb la llengua, massa escàs per produir uns coneixements, una fluïdesa o fins i tot una comprensió duradora.

Per a ell, és el creixement de les interaccions socials (comerç, viatges, proliferació de religions...) el que ha arribat a les capes més àmplies de les poblacions locals (especialment en el món anomenat subdesenvolupat), i aquestes interaccions promouen les llengües regionals. Per exemple, a l'Àfrica les llengües que s'estenen són el suahili (Àfrica oriental), el hausa (Àfrica Occidental) i l'àrab (la principal llengua regional del nord d'Àfrica). El xinès mandarí s'estén per la Xina i alguns

països veïns del sud. El castellà s'expandeix a Amèrica central i del sud. L'ús del francès encara augmenta en algunes antigues colònies. El hindi arriba a nous estudiants en una Índia multiètnica i multilingüe. I l'àrab s'estén al nord d'Àfrica i el sud-est asiàtic com a llengua de l'Islam i com a llengua de gran importància en el comerç regional.

Algunes llengües regionals s'expandeixen gràcies a l'esforç de determinats estats (França per al francès, Alemanya per a l'alemany, Singapur per al xinès mandarí, Espanya per al castellà...). I, d'altra banda, en les zones en vies de desenvolupament, les llengües regionals faciliten l'expansió comercial, industrial i agrícola més enllà de les fronteres governamentals, locals i culturals. Quan les llengües locals són massa nombroses, les llengües regionals passen a primera línia.

Però a pesar de les pressions i avantatges de la regionalització i la globalització, les identitats locals es reforcen. Les llengües locals adquireixen una marcada funció simbòlica com a distintiu d'autenticitat davant l'amenaça que la globalització sembla representar per als valors històrics. I es defensen també per raons pragmàtiques en relació amb els nivells de rendiment escolar, de participació en els governs locals, d'informació als ciutadans, etc. Segons Fishman, si les comunitats lingüístiques més grans han optat per mantenir l'idioma davant la globalització, no hauria de sorprendre que comunitats més petites tinguin el mateix objectiu.

Fishman constata que el multilingüisme permet aquesta opció. Tant la regionalització com la globalització demanen cada vegada més que els parlants de les llengües locals parlin més d'una llengua.

Totes les llengües, en una societat multilingüe, tenen funcions distintives. La llengua que s'usa habitualment amb la família i els amics, la que s'utilitza amb els companys de feina o els veïns, i la que es fa servir amb els superiors o els governs no ha de ser necessàriament la mateixa. Mentre dues o més llengües no competeixin per la mateixa funció social, poden conviure d'una manera duradora. Però hi sol haver conflictes, especialment quan dues llengües competeixen per l'ús exclusiu d'una matei-

xa funció de poder —com el govern o l'educació. El conflicte es pot donar entre una llengua regional i una llengua local (cas del canvi de funcions del rus a les repúbliques bàltiques) o bé entre una llengua regional i una llengua global (cas de la protecció legal de l'ús del francès enfront de l'anglès a França). Sovint, els governs i individus que parlen i controlen les llengües més poderoses veuen en les llengües locals una amenaça, que al llarg de la història s'ha verbalitzat de formes diferents (fins ara risc per a la unitat de l'estat, actualment també risc per a la pau i la prosperitat mundial).

Fishman pronostica, de cara al futur, un auge de les llengües regionals, que conjuntament amb l'anglès augmentaran la presió sobre les llengües locals. Pot ser que l'anglès s'acosti cada vegada més a les classes socials altes, i que les més modestes s'inclinin per l'aprenentatge i l'ús de les llengües regionals. Considera que és probable que la prepotència de l'anglès sigui temuda i no popular, i que existeixi un ressentiment cap al predomini de l'anglès que constitueixi, a llarg termini, un fre per a la seva futura globalització.

Per a Fishman, igual com el francès o l'alemany van perdre gran part de les seves àrees d'influència, l'anglès pot passar per un procés similar, i això no vol dir que desapareguin els valors associats amb aquesta expansió: la democràcia, el comerç internacional i el desenvolupament econòmic poden vehicular-se en qualsevol llengua.

Avui, nou anys després del moment en què Fishman va dibuixar aquest escenari, continua essent vàlid, però ja es perfila el poder expansionista almenys d'una altra llengua, el xinès, com a contrapoder de l'anglès. Diversos fets ho evidencien: les multinacionals hi dediquen una especial atenció (com a vehicle per arribar a un mercat potencial immens), i, per exemple, Microsoft posa una cura especial a tenir els seus productes en xinès al mateix temps que en anglès. La Comissió Europea potencia els projectes d'enginyeria lingüística que incloguin el xinès (per exemple, en traducció automàtica de text i veu). I, finalment, les classes socials benestants comencen a considerar important que els seus fills aprenguin xinès, i alguns centres educatius a Catalunya ja l'ofereixen com a matèria extraescolar.

D'altra banda, des de la perspectiva local catalana, es constata també la importància que es dona al domini de certes llengües regionals, com l'àrab (llengua parlada per una part significativa de la nova immigració) o el rus, valorat per l'interès comercial d'expansió empresarial a les antigues repúbliques soviètiques.

La sostenibilitat lingüística

Fet doncs el dibuix de la situació mundial de les llengües, a continuació ens situarem en la perspectiva local d'un territori on conviuen en l'ús quotidià llengües globals, regionals i locals, amb l'objectiu d'analitzar si existeix algun model que faci sostenible la convivència. Atès que hi ha un consens general sobre la conveniència de mantenir la diversitat lingüística, vegem ara quines polítiques ho poden afavorir.

Des de ja fa uns quants anys, el sociolingüista Albert Bastardas ha treballat els conceptes relacionats amb l'ecologia de les llengües i ha propugnat polítiques de sostenibilitat lingüística, partint de la base dels beneficis personals i grupals (més autoestima i autoimatge positiva) que comporta la diversitat lingüística i de la necessitat d'acabar amb les relacions de dominació i subordinació que es donen entre grups lingüístics distints. La filosofia sostenibilista postula un nou paradigma moral basat en la defensa i la vertebració dels valors socials compartits mitjançant la formació d'una nova consciència i d'una nova ètica col·lectives.

Com Fishman, Bastardas analitza l'impacte de la globalització en l'ús de les llengües, i en destaca dues conseqüències:

- a) La transnacionalització de l'economia provoca la necessitat d'adquirir noves competències lingüístiques en les professions i, per tant, en la llengua de treball, que pot arribar a tenir molta influència per a l'estabilitat o l'abandonament de les llengües de diferents grups.
- b) Les innovacions en les tecnologies de la comunicació han fet possible el contacte quotidià amb persones i continguts de procedència molt allunyada.

Per tant, s'eixamplen les àrees tradicionals de comunicació i d'interrelació humanes, i els individus cada vegada més perceben la necessitat de ser multilingües i associen avantatges al coneixement de les llengües regionals o globals. Aquesta percepció, que abans es limitava als parlants de llengües locals o minoritzades, s'estén a grups majoritaris que de vegades també se senten amenaçats per l'hegemonia de l'anglès com a llengua global.

A escala mundial, el contacte de llengües cada vegada afecta més grups humans, i el repte és com organitzar harmònicament la comunicació local, estatal i mundial a partir de la diversitat lingüística existent.

A més a més, l'augment de les migracions encara fa més complexa la situació, ja que pot influir en l'equilibri de les llengües —Bastardas parla de l'ecosistema cultural— tant en els llocs d'origen com en els d'arribada.

Bastardas considera que el manteniment de la diversitat lingüística pot ser compatible amb les necessitats d'intercomunicació entre grups lingüísticament diferents. D'una banda, els governs han de potenciar que els individus siguin multilingües, i, de l'altra, han d'aplicar polítiques perquè el multilingüisme social no condueixi a un procés de substitució lingüística, és a dir: la pèrdua gradual de funcions de la llengua més feble a costa del guany de funcions de la més forta.

Hi ha força casos en què s'ha donat aquesta evolució històrica, però també n'hi ha en què no s'ha complert. Els processos de substitució lingüística no estan relacionats directament amb la distribució asimètrica de funcions, sinó sobretot:

- a) Amb el context polític i econòmic en què té lloc la bilingüització dels individus. Molt sovint la substitució de llengües ha anat lligada a la subordinació política, i als processos d'alfabetització en una llengua única estatal.
- b) Amb els significats i representacions (els valors i les expectatives) que els individus associen a l'ús de cada llengua. L'equilibri funcional es trenca si els pares creuen que és millor transmetre als fills la llengua més

forta, perquè hi veuen més avantatges funcionals o de promoció social. En aquest abandonament intervenen amb molta força les expectatives d'utilitat com a llengua de treball i, en conjunt, valors positius associats a la idea de modernització, en contraposició als valors negatius associats a l'idioma tradicional, en tant que lligat al passat, a una època que cal superar. Elements que afavoreixen l'abandonament de la llengua primera són l'absència d'estructures pròpies de la comunitat que puguin guiar el procés de modernització, i l'arribada de grups d'immigrants, especialment si parlen la llengua dominant.

Bastardas proposa adoptar uns nous principis polítics de gestió de la diversitat, que superin els principis de personalitat i territorialitat,³³ ja que aquests dos principis tendeixen a presuposar individus monolingües i poden deixar sense resoldre la necessitat d'intercomunicació.

Els nous principis que proposa són els següents:

1. El plurilingüisme individual.
2. La subsidiarietat: tot allò que pugui fer una llengua local no ho ha de fer una llengua regional o global. És a dir, la comunicació local quotidiana s'ha de poder fer en la llengua local, pròpia del grup lingüístic històricament constituït en el territori, i les altres llengües es reserven als contactes exteriors.
3. L'assignació de funcions exclusives o específiques per a les llengües locals, que no s'han de limitar a la comunicació oral informal, sinó que han d'incloure el màxim possible de funcions formals i escrites, associades al prestigi i la modernitat. Cal obtenir una distribució funcional de les llengües que permeti la poliglòtització continuada dels individus i el manteniment de la llengua grupal.

En territoris caracteritzats per la presència més o menys igualada en nombre de dos (o més) grups lin-

33. Vegeu l'apartat 2.7, sobre els drets lingüístics.

güístics, la distribució funcional no jerarquizada de les llengües pot ser una solució interessant, si és difícil arribar a un acord sobre quina de les llengües s'ha de beneficiar del principi de subsidiarietat en favor de la llengua local. L'especialització funcional no asimètrica pot facilitar que cada grup hagi de saber i d'usar la llengua de l'altre, fet que pot contribuir a l'equilibri de la situació i a la resolució del conflicte potencial que aquest tipus de situacions poden presentar.

4. La limitació dels usos abusius de les llengües més grans. En referència a l'anglès, Bastardas parla de la necessitat de crear una autoritat que en reguli els usos abusius, i de la possibilitat d'establir fins i tot taxes pel seu ús, de manera que els recursos obtinguts per aquesta via puguin ser utilitzats en benefici de les llengües amb més dificultats.

Bastardas, finalment, planteja una nova ètica basada en una visió ecològica de les situacions sociolingüístiques. Aquesta nova ètica ha de conduir a la implementació de polítiques d'equitat per assegurar un ecosistema sociocultural que afavoreixi l'estabilitat de la diversitat lingüística. Al costat de la tradicional conceptualització en termes de drets, proposa introduir la de funcions compensatòries, que considera molt més àmplia i apta per resoldre conflictes derivats del contacte lingüístic.

2.6.

Àmbits d'intervenció de les polítiques lingüístiques

Un cop constatada la necessitat que els governs implementin polítiques lingüístiques per evitar el desús de determinades llengües, tornem a Kymlicka i Patten per repassar quins són els principals àmbits d'intervenció:

1. L'ús intern institucional. Diversos governs expliciten la llengua o llengües de les comunicacions internes de les seves administracions.

2. Els serveis públics. Les llengües en què es presten els serveis públics són una altra decisió de política lingüística. Kymlicka i Pat-

ten constaten que, als EUA, l'any 2000 el Govern federal (president Clinton) estableix les primeres previsions per prestar serveis de les institucions federals als ciutadans amb poca competència en anglès, que inclouen la contractació de personal bilingüe.

3. Els òrgans parlamentaris. Hi ha diversos models de regulació de l'ús de les llengües als parlaments: des del cas espanyol, en què només un dia l'any es poden fer servir altres llengües que el castellà, fins als estats en què cada parlamentari pot fer servir la seva llengua, amb dret a traducció o sense (cas dels EUA).

4. L'educació. Aquest és un important àmbit de controvèrsia a tot el món en relació amb l'aplicació de polítiques lingüístiques, sobretot pel que fa a la llengua o llengües vehiculars. L'ús de les llengües a l'escola influeix en la prestació efectiva de l'educació, i en l'adquisició de competència lingüística en una o més llengües, però també en els patrons d'ús lingüístic de les futures generacions, que són en gran part conformats pel sistema educatiu. Com constatava Parekh en el seu model polític per a una societat multicultural, és la mateixa educació la que ha de preparar els ciutadans per a la interculturalitat, i els models lingüístics que hi reben en són un pilar.

Kymlicka i Patten, sobre la base de la seva experiència als EUA, recullen diferents opcions:

- Establir una única llengua vehicular i oferir programes especials d'immersió als que no hi tenen prou competència. O bé, establir una única llengua vehicular, però amb un programa de bilingüisme transicional per als alumnes poc competents (assignatures en la llengua primera dels alumnes i ensenyament intensiu d'anglès fins que poden passar al grup general). Són models molt freqüents als EUA.
- El que als EUA es denomina *manteniment bilingüe-bicultural*, que es basa en la combinació permanent dels dos idiomes en l'educació.
- Sistemes educatius paral·lels en diversos idiomes com a principals llengües vehiculars, mentre que s'aprèn l'idioma majoritari com a segona llengua en el cas dels estudiants que no el tenen com a llengua primera.

Aquestes opcions es poden aplicar sobre la base del principi de personalitat o de territorialitat: poden estar disponibles en tot el territori d'un estat o bé només en aquells territoris que tenen concentracions de parlants d'una determinada llengua.

Una altra qüestió és el grau de tria dels pares per a cada opció. És una qüestió complexa, entre altres coses perquè —com feia notar Parekh en relació amb els models d'estat— a l'escola es barregen l'àmbit públic i el privat: des d'un punt de vista privat, els pares potser prendrien determinades decisions sobre les llengües que els convé aprendre als fills; però —tornant a Parekh— l'escola és un poderós instrument de socialització i humanització, i per tant l'estat ha de definir els models educatius, incloent-hi l'aprenentatge i l'ús de les llengües. Kymlicka i Patten es pregunten com s'han d'equilibrar els objectius de maximitzar les oportunitats individuals en un món globalitzat amb els objectius de promoure la comprensió mútua dins un país, i posen diversos exemples per a la reflexió: els casos de Suïssa o Bèlgica, on tothom vol aprendre anglès i no la llengua dels conciudadans com a segona llengua; el cas del Quebec, en què s'obliga els immigrants a aprendre francès; o el cas de Suècia, on l'escola sueca/anglesa no garanteix la plena competència en suec.³⁴

6. L'ús lingüístic privat. Tots els estats regulen l'ús privat de les llengües en l'activitat empresarial. Per exemple, estableixen les llengües obligatòries de l'etiquetatge i l'embalatge dels productes. Kymlicka i Parekh citen la llei Toubon francesa (1994), que fa obligatori l'ús del francès en diverses esferes de l'àmbit privat, com comunicacions entre empresa i empleats, publicitat i materials difosos en reunions i conferències. Segons ells, es podria argumentar que es vulneren les llibertats individuals bàsiques, però no hi ha gaire controvèrsia.

7. Immigració, naturalització i ampliació. Molts estats requereixen la competència lingüística com a criteri de ciutadania, i diversos obliguen la nova població a assistir a classes de llengua.

34. Fem notar com l'actual model educatiu català, concretat el 2007 ens els plans lingüístics presentats pel Departament d'Educació de la Generalitat, conjumina els dos objectius formulats per Kymlicka i Patten. I, més enllà, reforça els valors de la interculturalitat en la perspectiva de la cohesió social.

Finalment, Kymlicka i Patten expliquen que la majoria de les constitucions expliciten les llengües oficials dels estats, amb algunes excepcions, com la dels EUA i la del Japó.

2.7.

Els drets lingüístics

Moltes de les qüestions plantejades poden abordar-se des d'una perspectiva de drets lingüístics. En distingirem quatre classificacions:

Drets orientats a la tolerància o a la promoció. Els drets de tolerància són proteccions que els individus tenen contra la interferència del Govern en les seves tries lingüístiques privades. Els de promoció impliquen l'ús d'un idioma per les institucions públiques. Aquesta dicotomia ha servit a alguns autors (com Kloss)³⁵ per diferenciar drets de diferents grups (immigrants / minories nacionals). Com que és impossible la promoció de tots els idiomes, també hi ha altres criteris que es propugen: nombre de parlants, concentració territorial, aptitud de la llengua per a la comunicació internacional, etc.

Drets instrumentals i no instrumentals. Ruth Rubio considera que la distinció anterior és d'utilitat dubtosa, ja que no permet classificar tots els drets. Per exemple —explica— el fet que l'Administració de justícia tingui intèrprets en els judicis no implica promoció d'una llengua, sinó que simplement assegura la comprensió dels ciutadans, i per tant aquest dret l'ha de tenir tothom, sigui un parlant d'una minoria nacional o un immigrant. D'altra banda, explica que molts estats s'adapten a la diversitat lingüística en diferents graus, i que no és cert que la protecció dels espais personals no sigui una política activa. Prefereix, doncs, distingir drets instrumentals i no instrumentals, que es basen en la diferència entre: *a*) l'acomodació de la norma a les competències lingüístiques dels ciutadans i *b*) l'oficialitat (que no té res a veure amb la competència lingüística dels ciutadans, sinó amb els drets que se'ls atorguen).

35. A: KYMLICKA, Will i PATTEN, Alan (eds.). *Language Rights and Political Theory*. New York: Oxford University Press, 2003.

Per a Rubio, els drets lingüístics en sentit estricte són els drets no instrumentals: asseguren una capacitat personal de gaudir d'un entorn lingüístic segur en la llengua primera de l'individu, i les oportunitats d'un grup lingüístic d'autoreproducció cultural. Es basen en una visió de les llengües com a signe d'identitat lligat a l'autoestima personal. Asseguren que els parlants poden viure en la seva llengua en cada esfera rellevant, també en l'esfera pública. I són també drets col·lectius, que l'Estat pot garantir per diferents vies:

- Acomodant-se a les minories lingüístiques, reconeixent l'oficialitat de les seves llengües.
- Donant a les minories concentrades territorialment governs propis que els permetin protegir el seu entorn lingüístic.
- Finançant la promoció de l'ús de les llengües en diversos àmbits.

D'altra banda, els drets instrumentals asseguren que la llengua no és un obstacle per gaudir dels drets que tenen dimensió lingüística, com la participació en les institucions públiques i el procés democràtic, i permeten als ciutadans gaudir d'oportunitats econòmiques i socials que requereixen habilitats lingüístiques. Es basen en una visió pragmàtica del llenguatge com a eina de comunicació.

L'establiment d'aquests drets parteix de la idea liberal que no es pot penalitzar les persones per trets que no han escollit, que no diuen res sobre la seva moral i alhora poden ser essencials per al seu sentit d'identitat. Per això el primer dret instrumental és el de no ser discriminat per la llengua pròpia o l'accent en parlar. I per aconseguir-ho cal algun grau d'adaptació pública als idiomes dels grups discriminats: donar l'opció d'aprendre'ls a l'escola a tots els grups (els tinguin o no com a llengua primera), obligar a aprendre'ls com a segona llengua (per assegurar l'empatia cultural) i assegurar que tenen accés als mitjans de comunicació.

Rubio reconeix que de vegades és difícil distingir si un tipus de dret és o no instrumental. Per exemple, en el cas de l'educació considera que el dret a rebre l'educació en la llengua

primera pot ser instrumental durant els primers anys, però després ja no.

Règims de personalitat o de territorialitat. Segons el principi de personalitat, els drets lingüístics *segueixen* els individus allà on van, en tot el territori de l'estat (és el cas del Canadà). En canvi, el principi de territorialitat implica la divisió d'un estat multilingüe en regions unilingües, en les quals només la llengua local majoritària és usada en els contextos públics (casos de Suïssa i Bèlgica).

Drets individuals (universals) o col·lectius (de grup). Els drets universals són per a tots els individus, els col·lectius només per als que pertanyen a certs grups (p. e. al Quebec els anglòfons són els únics que tenen dret a l'educació en anglès). Els drets individuals s'exerceixen independentment del nombre de parlants d'una llengua residents al territori, i els col·lectius, en funció de la demanda. Són drets col·lectius també els propis de la comunitat, per exemple els drets a la seguretat i supervivència lingüística, que han de ser exercits per les institucions en nom del grup. Sovint se suggereix que hi ha una oposició fonamental entre drets individuals i col·lectius, però Kymlicka i Paten sostenen que no és del tot cert.

Es poden plantejar moltes preguntes a partir d'aquestes distincions, per exemple: qui pot exercir quins drets? Quan hi ha un objectiu col·lectiu, com la supervivència d'un grup, es poden restringir determinats drets individuals? Són qüestions que intentarem aclarir en els apartats següents.

2.8.

Quins drets lingüístics de quines minories?

És pertinent, en aquest punt, reprendre les consideracions que fèiem en l'apartat «1.7. Majories i minories. Quins drets de quines minories», dins el primer bloc de teoria política i diversitat cultural.

En aquell apartat arribàvem a les conclusions següents:

- a) El concepte de *minoria*, d'acord amb els organismes internacionals, s'aplica en relació amb els estats. Tot i que territorialment es poden caracteritzar minories dins les minories, el grau de protecció que necessiten és significativament menor quan gaudeixen d'una posició majoritària a nivell estatal.
- b) Hi ha diversos tipus de minories, i la distinció més significativa es fa entre les minories nacionals i les minories d'immigrants. Hi ha un considerable consens entre els teòrics a considerar que les minories nacionals pròpies d'un territori tenen més drets culturals que les minories provinents de la immigració, tot i que aquestes últimes han de tenir algun tipus de reconeixement. L'argumentació es basa en un principi de responsabilitat dels governs sobre el patrimoni cultural propi del seu territori, i en un principi d'aplicació pràctica, ja que per als estats resulta inviable reconèixer drets culturals universals, tant des del punt de vista econòmic com de gestió dels serveis públics.
- c) La situació és especialment complexa quan en un mateix territori conviuen una cultura minoritària nacional i grups nombrosos d'immigrants, i aquesta és una situació cada vegada més freqüent. En aquest context, cal aplicar polítiques d'interculturalitat que possibilitin la construcció d'una nova societat a partir de la convivència entre els diversos grups i sense trencar la continuïtat de la cultura receptora.
- d) Establir categories de grups amb diferents drets és difícil, i només és possible a través d'un diàleg que permeti arribar al màxim consens.

En el terreny dels drets lingüístics totes aquestes conclusions són perfectament vàlides, i especialment difícils d'aplicar.

Precisament Patten, en una conferència pronunciada a Barcelona a l'octubre de 2006,³⁶ es preguntava com es pot justificar,

36. PATTEN, Alan. «Immigrants, National Minorities, and Language Rights: Towards an Acceptable Normative Theory». Conferència inaugural del V Simposi Internacional Mercator sobre Llengües Minoritzades: «Els drets lingüístics com a factor d'inclusió social». (Barcelona, 19-21 d'octubre 2006). [en premsa]

des de l'ètica política, la distinció dels drets lingüístics de diferents grups, i constatava diferents situacions i polítiques actuals: d'una banda, la legislació dels EUA preveu la prestació de serveis públics només en anglès, llevat de casos excepcionals; d'altra banda, la CELROM exclou del seu àmbit d'aplicació les llengües de la immigració; i, cada vegada més, els immigrants reclamen l'equiparació dels seus drets lingüístics amb les minories nacionals (com és el cas dels àrabs a Bèlgica, que numèricament potser superen els parlants de flamenc).

Per a Patten, en el cas dels drets lingüístics, la universalització de drets només és viable pel que fa a la tolerància en l'esfera privada (drets de tolerància) i a l'adaptació dels serveis públics durant un període de transició (drets instrumentals) en casos com la incorporació a l'escola, l'assistència en els tribunals o la prestació de serveis vitals. On hi ha altes concentracions d'immigració, els governs poden oferir classes extraescolars que ajuden a conservar el patrimoni lingüístic (*heritage rights*). Però, més enllà d'això, serien necessaris uns recursos desproporcionats.

També Ruth Rubio considera que cal establir uns límits raonables a les demandes lingüístiques instrumentals, sacrificant el que seria òptim pel que resulta factible, i assegurar el *mínim gaudi efectiu* de drets.

Tant Patten com Rubio consideren que no hi ha raons per limitar els drets a les minories nacionals en el seu territori, però que en el cas de les minories d'immigrants els governs han d'aplicar polítiques que assegurin aquest *mínim gaudi efectiu* de drets. A partir de la valoració dels costos i de la complexitat que tenen aquestes polítiques per als governs, es podran tenir en consideració alguns elements per decidir fins on arriben els drets instrumentals dels diferents grups, com el nombre de parlants d'una llengua o la concentració geogràfica.

Un altre teòric polític, François Grin,³⁷ també analitza la convivència de diferents llengües en un territori i arriba a la conclu-

37. A: KYMLICKA, Will i PATTEN, Alan (eds.). *Language Rights and Political Theory*. New York: Oxford University Press, 2003.

sió que en general les llengües de les minories nacionals poden ser considerades més amenaçades en la seva existència que les dels immigrants. Per tant, des del punt de vista de la protecció del patrimoni cultural, està també justificat que els governs del territori corresponent les protegeixin especialment.

Grin considera que es poden acordar diferents drets per als usuaris de diferents llengües per preservar un context de tria de l'ús lingüístic, en aplicació del principi pel qual les persones en les mateixes condicions han de ser tractades igual, però en diferents condicions han de ser tractades diferent. Tornem, doncs, al principi d'equitat, que pretén assegurar que les persones tinguin el mateix nivell d'oportunitats.

Sobre la base del cost que tindria per a la humanitat la pèrdua d'una llengua, Grin explica que les restriccions en l'ús de les llengües no amenaçades són justificades si la seva presència empitjora la posició de les llengües petites.

Entrarem, a partir d'aquest últim argument, en la reflexió sobre quins poden ser els límits ètics de les polítiques lingüístiques dels governs. Però abans, ja que hem parlat de drets, convé que fem algunes precisions sobre la relació entre els drets i els deures, i la distinció entre els drets i les llibertats, en matèria lingüística.

2.9.

Drets i deures lingüístics, drets i llibertats lingüístiques

Com vàiem en el bloc anterior, dedicat a la diversitat cultural, els conceptes de dret, deure i llibertat estan íntimament relacionats, ja que els drets dels uns comporten deures per als altres o, dit d'una altra manera, restriccions de llibertats dels altres.

En matèria lingüística, com en qualsevol altra, cal establir deures per garantir drets. A partir de les classificacions de drets que hem vist en l'apartat anterior, podem detectar fàcilment deures que els acompanyen, com:

- Deures per als governs: el deure de garantir l'accés als serveis públics no només als parlants de les llengües oficials sinó també, transitòriament, a la nova població que encara no les ha après; o bé el deure de facilitar l'aprenentatge als ciutadans de totes les llengües rellevants per a la seva promoció social. O el deure de fomentar l'ús de les llengües pròpies del territori.
- Deures per als individus: com el deure de conèixer les llengües oficials del territori on viuen, per desenvolupar-s'hi correctament.
- Deures per a les organitzacions (empreses, entitats, institucions): com el deure de facilitar l'atenció, els productes i els serveis en determinades llengües (normalment les llengües oficials).

En el cas de territoris monolingües amb una llengua estatal dominant, els governs no tenen la necessitat de formalitzar els deures dels individus i de les organitzacions, perquè les lleis del mercat i de les majories ja els imposen *de facto*. És en el cas de territoris que tenen llengües en contacte amb llengües dominants en què els governs hauran de regular explícitament aquests deures.

La distinció que fa el filòsof Josep-Maria Terricabras³⁸ entre els conceptes de *llibertat* i *dret*, i la relació que constata entre la llibertat i el poder, són molt rellevants quan s'apliquen a l'ús de les llengües. Sovint, en el discurs polític i mediàtic, s'invoca la llibertat individual de tria de llengua, però en realitat la llengua molt poques vegades es tria:

- D'una banda, l'individu no tria les llengües que aprèn. No tria la seva llengua primera ni les llengües que aprèn abans de l'edat adulta. I tampoc tria lliurement les llengües que aprèn després, ja que està fortament condicionat per factors culturals, socials, històrics o econòmics.

38. TERRICABRAS, Josep-Maria. «El mite de la llibertat d'elecció de la llengua». A: *Treballs de Sociolingüística Catalana*, núm. 17. Barcelona: Grup Català de Sociolingüística, 2003.

- L'individu tampoc sol triar les llengües que utilitza. D'entrada, només pot triar entre les llengües que coneix: si només en coneix una, no tindrà mai la llibertat de triar-ne una altra. I, d'altra banda, gairebé sempre és l'entorn, i no l'individu, el que determina la llengua que s'utilitzarà. L'individu només pot triar la llengua quan és ell qui controla l'entorn d'ús lingüístic. I això mostra clarament que el problema no és de llibertat, sinó de poder.

Les condicions de poder per a la llibertat lingüística no poden ser considerades mai condicions individuals. Sempre són condicions socials. El problema de la llibertat lingüística no és estrictament individual, sinó que és de decisió individual en un entorn social favorable.

Atès que la llengua és fonamentalment un instrument de comunicació, i els individus busquen la manera més fàcil de comunicar-se, en la interacció lingüística es produeixen dos fenòmens:

- a) Quan en el grup que interacciona hi ha una o més persones que només coneixen una llengua, que és una llengua dominant i coneguda per les altres persones, aleshores és la llengua dominant la que tria el grup per comunicar-se. Això resta oportunitats d'ús de les seves llengües als parlants de llengües minoritàries.
- b) Quan el grup comparteix el coneixement de diverses llengües, qui tria la llengua és qui té més poder. I sovint la tria no és del tot conscient, és una qüestió d'aplicació automàtica de models de comportament lingüístic. Els que exerceixen de model poden tenir un poder formal (com el dels directius de les organitzacions i empreses en les comunicacions laborals), o bé un poder informal (el que tenen les persones amb capacitat de lideratge sobre el grup).

Ja hem vist que, en una societat, la llibertat dels forts pot comportar l'opressió dels febles, i que parlar de drets dels febles implica inevitablement la restricció de la llibertat dels forts. Vegem doncs les consideracions que es fan sobre aquesta restricció en relació amb les polítiques lingüístiques.

2.10.

La legitimitat de la política lingüística

Daniel M. Weinstock,³⁹ filòsof polític nord-americà, assenyala que la majoria de les polítiques lingüístiques que volen preservar llengües de les pressions assimilatòries comporten algun grau de coerció. Com Grin, ho considera legítim des d'un punt de vista ètic, perquè «són eines que els oprimits despleguen contra les forces polítiques i econòmiques dominants i que, per tant, fan justícia». Postula, però, el mínim intervencionisme.

Ara bé: fins a quin punt no són coercitives, en general, totes les polítiques, i també les polítiques socials? Si partim de la base que la llengua és alhora un element de benestar personal (relacionat amb l'autoestima individual) i un bé social (que forma part del patrimoni cultural de la humanitat), aleshores és previsible que les polítiques lingüístiques tinguin plantejaments semblants a altres polítiques que persegueixen el benestar personal o que vetllen pel manteniment del patrimoni comú. En la primera perspectiva, la del benestar de les persones, tenim polítiques que pretenen protegir els més febles davant els més poderosos: les polítiques de dones que estableixen quotes de participació femenina, les polítiques de salut o educació que ofereixen avantatges a les famílies amb menys ingressos per accedir als serveis públics, les polítiques d'integració de persones amb disminució, les polítiques fiscals que graven els més rics... I en la segona perspectiva, la de la protecció del patrimoni comú, tenim per exemple les polítiques mediambientals, que regulen els abocaments de residus, l'ús dels espais naturals, el creixement urbà...

Totes aquestes polítiques tenen un vessant de foment basat en la pedagogia i la sensibilització de les persones, les entitats i les empreses. Però també tenen un vessant normatiu, i totes restringeixen els drets o llibertats individuals i d'empresa per protegir, o els drets dels més febles, o un bé comú.

39. Dins: KYMLICKA, Will i PATTEN, Alan (eds.). *Language Rights and Political Theory*. New York: Oxford University Press, 2003.

Si entenem que la política lingüística, com a política social, té també per objectiu protegir les llengües més febles en cada context, tant en benefici del benestar de les persones que les parlen com del manteniment del patrimoni comú, aleshores ¿per què no es pot basar en els mateixos principis que la resta de polítiques socials?

La resposta no sembla òbvia, perquè en territoris amb llengües en contacte es plantegen sovint controvèrsies al voltant de la legitimitat de les polítiques lingüístiques.

Ruth Rubio, quan aborda aquesta qüestió, també conclou, com Weinstock, Grin, Patten o Parekh, que l'interès de la comunitat per preservar l'ús de la llengua pot legitimar la restricció de drets de l'individu. Consta que no sempre és fàcil delimitar les restriccions internes il·legítimes en un ordre liberal de les proteccions externes legítimes i necessàries, i que les restriccions només s'han d'aplicar quan són imprescindibles per als drets del grup. Arriba doncs a una conclusió molt similar a les de Parekh en referència a les cultures, i com ell hi afegeix que sempre cal un estudi i una ponderació. A títol d'exemple, Rubio diu que restringir la llibertat d'expressió o d'empresa, imposant una llengua determinada en el comerç o la publicitat, és legítim per superar situacions de diglòssia quan l'ús de les llengües dominants pot ser més rendible econòmicament. Com veurem a continuació, es tracta d'un exemple pertinent en l'anàlisi de la legitimitat de la política lingüística.

Prenem com a referència la tesi doctoral d'Albert Branchadell, titulada *La moralitat de la política lingüística*.⁴⁰ Branchadell, sociolingüista i professor de la Universitat Autònoma de Barcelona, es pregunta quines formes de política lingüística són moralment permissibles en una democràcia liberal, amb el propòsit de formular una teoria normativa. Ho analitza a partir de la comparació de les polítiques lingüístiques dels governs del Quebec i de Catalunya i de la jurisprudència que se'n deriva en els estats respectius.

40. BRANCHADELL, Albert. *La moralitat de la política lingüística. Un estudi comparat de la legitimitat liberaldemocràtica de les polítiques lingüístiques del Quebec i Catalunya*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2005.

Com la majoria d'autors que hem esmentat, Branchadell parteix del marc teòric del culturalisme liberal, de l'anàlisi de les proteccions externes i les restriccions internes per a la protecció de les minories, i del concepte d'igualtat afirmativa, que ell pren de Bruno De Witte, però que hem vist també en la base de les tesis de diferents autors.

Metodològicament, Branchadell es basa en la teoria de la seguretat lingüística de Denise Réaume, que diferencia tres graus de protecció de les minories lingüístiques: el règim de tolerància, el règim d'oficialitat i el règim d'intervencionisme en el sector privat.

Des del punt de vista ètic, hi ha un consens general sobre el deure que tenen els governs de tolerar totes les llengües.

Branchadell constata que també hi ha acord sobre la legitimitat del règim d'oficialitat, com corroboren les jurisprudències de Canadà i Espanya en diverses sentències que justifiquen, per exemple, el deure dels ciutadans de conèixer les llengües oficials per accedir a la funció pública. A partir de la jurisprudència estudiada, considera igualment legítim que dues llengües oficials siguin utilitzades en graus diferents en els serveis públics. Així, en l'àmbit específic de l'educació, constata com el Tribunal Constitucional espanyol va concloure que el dret constitucional a l'educació no inclou el dret dels pares a triar la llengua en què han de rebre l'ensenyament els fills, i va considerar legítim que el model de conjunció lingüística del sistema educatiu català es basi en l'ús preferent del català com a llengua vehicular, *«en atención al objetivo de la normalización lingüística en Cataluña»*.

Pel que fa al règim d'intervencionisme en el sector privat, l'anàlisi de les polítiques resulta més complexa. Branchadell, a partir de la jurisprudència canadenca i espanyola conclou que s'aplica un mateix **test de raonabilitat**, que mesura la legitimitat dels objectius de les restriccions qüestionades i la seva proporcionalitat respecte a aquests objectius.

Aquest test, que permet avaluar la permissibilitat de les restriccions en general, es basa tant al Canadà com a Espanya en dos elements:

1. L'objectiu o la finalitat de la mesura. El tractament diferenciat és legítim si existeix una justificació objectiva i raonable. Si l'objectiu perseguit és un bé constitucionalment protegit es poden establir mesures de tracte diferencial entre els ciutadans.

2. La proporcionalitat de la mesura. Hi ha d'haver una relació raonable de proporcionalitat entre els mitjans empleats i la finalitat perseguida. I la mesura ha de causar el dany mínim, els mínims efectes perjudicials.

Branchadell constata que aquest procediment de decisió és estàndard en els tribunals dels EUA i força comú a Europa.

Tornant a l'exemple que utilitzava Ruth Rubio sobre l'ús de les llengües en el comerç o la publicitat, Branchadell recull que tant els tribunals canadencs com els espanyols consideren legítimes mesures que limiten drets i llibertats constitucionalment protegits (per exemple l'obligació de tenir rètols en francès o en català si no neguen la llibertat d'expressió en una altra llengua). En les seves sentències hi ha implícita la idea de dany mínim o desigualtat mínima imprescindible (aquesta obligatorietat en els rètols és la mínima per aconseguir un paisatge lingüístic comercial que inclogui les llengües no dominants).

La conclusió és doncs la següent: les restriccions són permissibles si

- a) Limiten, no neguen, els drets fonamentals.
- b) Satisfan el test de raonabilitat.

Per tant, Branchadell considera que les polítiques lingüístiques permissibles estan entre dos llindars infranquejables:

1. El límit inferior és el règim de tolerància lingüística. No són permissibles les polítiques lingüístiques que no tolerin totes les llengües de la societat.
2. El límit superior és l'intervencionisme en el sector privat. No es pot imposar l'ús d'una llengua més enllà del màxim grau de coerció acceptable que fixa un test de raonabilitat sensible a les circumstàncies locals.

Finalment, Branchadell planteja que el pas del temps pot fer canviar les circumstàncies que justifiquen una restricció determinada. I es planteja el dubte de si l'argument per mantenir-les és la vulnerabilitat d'una llengua o, simplement, la voluntat democràtica de la majoria.

Recordem de nou el dilema que plantejava Parekh en relació amb el deure de lleialtat a la pròpia cultura i a la necessitat de mantenir la fidelitat dels membres de la comunitat, perquè sigui la societat la que, col·lectivament —i tenint present que les societats i les cultures evolucionen— vulgui conviure d'acord amb un ordre lingüístic determinat.

En aquest punt tornem al que dèiem en l'inici de l'apartat. Com a política social, la política lingüística té un vessant normatiu i ha d'establir restriccions als drets dels més forts per assegurar drets als més febles: en aquest cas, per assegurar espais d'ús a les llengües d'un territori que conviuen amb llengües dominants. I també té un vessant de foment i promoció, que es basa en la pedagogia i la sensibilització sobre els valors de les llengües, i en l'oferta de suport (econòmic o tècnic) perquè l'ús d'aquestes llengües resulti fàcil i atractiu.⁴¹

Igual com en la resta de polítiques socials, el vessant de foment és important, però no té sentit sense el vessant normatiu, ja que difícilment es podran associar valors positius a les llengües si no tenen funcions socials importants. Igual com en la resta de polítiques, és necessari i inevitable establir restriccions per impedir els excessos dels més forts. I resulta plenament legítim des del punt de vista de l'ètica política.

De fet, poques vegades es planteja la legitimitat de les polítiques lingüístiques en relació amb l'obligatorietat de l'ús o el coneixement de les llengües estatals. Tots els estats estableixen restriccions als individus i a les empreses per assegurar l'ús de

41. També inclou altres polítiques, com la de facilitar a la nova població l'accés als serveis públics, que comporta l'acomodació transitòria a les llengües de la immigració (drets instrumentals) fins que les persones no són prou competents en les llengües oficials.

les seves llengües: si no ho fan formalment les lleis dels governs, ho fan les lleis del mercat, ja que el monolingüisme dels ciutadans obliga a adaptar-hi lingüísticament els productes i els serveis. I és precisament la concepció uniformista dels estats la que provoca tants dubtes al voltant de la legitimitat de les polítiques lingüístiques per a la preservació de les llengües minoritàries. Unes llengües que no tenen la força dels estats ni tampoc la dels mercats, perquè els seus parlants sí que són plurilingües.

Per això, el que no sembla legítim, sinó èticament reprovable, és l'ús que es fa de les polítiques lingüístiques en determinats discursos partidistes i mediàtics, que aprofiten el fet que la llengua és un element extremadament sensible i important per a les persones per obtenir poder polític en territoris en què hi ha llengües en contacte. Aquests discursos, la freqüència dels quals s'incrementa en moments d'inestabilitat política, solen basar-se en plantejaments uniformistes i superficials, i són altament irresponsables perquè augmenten el risc de conflicte social. En veurem alguns, aplicats al cas de Catalunya i Espanya, en el bloc 4.

2.11.

Política i diversitat lingüística: idees clau

Com en el cas del primer bloc, clourem aquest amb una selecció de les principals idees exposades:

1. La llengua és a la base de la cultura d'un individu i d'una societat, i està estretament lligada a la seva identitat. Com a codi d'interpretació del món, és un patrimoni cultural a conservar per interès de la humanitat. Com a codi de comunicació, el seu prestigi i la seva utilitat estan directament relacionats amb el benestar i l'autoestima dels seus parlants. La política lingüística és alhora una política social adreçada al benestar de les persones i una política de protecció d'un bé comú.
2. És possible fer polítiques que garanteixin alhora l'establiment d'una llengua comuna, d'intercomunicació i de cohesió social dins un territori, i el manteniment de

la diversitat lingüística, tot i que tradicionalment la teoria política ha contraposat aquests dos objectius. Aquestes polítiques es basen en la concepció plurilingüe de les persones i de les organitzacions.

3. Els governs tenen el deure de facilitar l'aprenentatge de les llengües rellevants en una societat (les llengües oficials i les que són importants per al progrés social). Els ciutadans tenen el deure d'aprendre almenys les llengües oficials, per facilitar el funcionament correcte de la societat democràtica.
4. Els governs tenen una especial responsabilitat en la protecció de les llengües pròpies del seu territori, com a patrimoni de la humanitat que cal preservar. Preservar les llengües vol dir mantenir-ne viu l'ús, mantenir viva la voluntat dels seus parlants d'utilitzar-les i de transmetre-les als fills. La voluntat d'utilitzar una llengua està lligada als valors i les expectatives que els individus hi associen, i per tant als avantatges funcionals i de promoció social que el seu ús comporta.
5. Diverses llengües poden conviure i mantenir-se en un territori si compleixen funcions diferents, és a dir, si no són redundants. Les polítiques de sostenibilitat lingüística es basen en un principi de subsidiarietat, segons el qual tot allò que es pugui fer en les llengües locals no s'hauria de fer en llengües regionals o globals. Les llengües locals han de tenir funcions exclusives o específiques, incloent-hi funcions associades al prestigi i la modernitat. Els governs poden establir aquestes funcions en diferents àmbits, des dels serveis públics i el sistema educatiu fins a l'àmbit privat. A més de la regulació de funcions i espais d'ús de les llengües, han de fer polítiques de pedagogia i sensibilització sobre la diversitat lingüística.
6. Les lleis del mercat afavoreixen l'ús de les llengües més esteses. Els governs de territoris amb llengües minoritzades han de contrarestar la força del mercat preservant espais d'ús per a aquestes llengües. El principi d'equitat legítima que els seus parlants tinguin drets lingüístics diferenciats o addicionals als dels parlants de llengües majoritàries.

7. Hi ha diferents tipus de drets lingüístics: drets de tolerància o de promoció, drets instrumentals, drets individuals o territorials. Així com en el cas de les minories nacionals els governs poden determinar l'oficialitat de les llengües i establir polítiques de promoció, en el cas de les llengües de la immigració la universalització de drets només es viable pel que fa a la tolerància en l'esfera privada (drets de tolerància) i a l'adaptació dels serveis públics durant un període de transició (drets instrumentals) en casos com la incorporació a l'escola, l'assistència en els tribunals de justícia o la prestació de serveis públics vitals. On hi ha altes concentracions d'immigració, els governs poden establir mesures addicionals, com oferir classes de llengua extraescolars que ajudin a conservar el seu patrimoni lingüístic.
8. Els drets de determinats individus o grups comporten deures o obligacions per a altres individus o grups, o dit d'una altra manera, restriccions de les seves llibertats. La restricció de llibertats dels més poderosos per garantir l'exercici de drets dels més febles és un fet comú en totes les polítiques socials.
9. Dret i llibertat són conceptes diferents. La llibertat d'una persona té relació amb el seu poder. La llibertat per triar la llengua que utilitza està condicionada per les llengües que coneix (si és monolingüe, no té cap llibertat de tria) i per l'entorn d'ús. L'individu només pot triar la llengua quan és ell qui controla l'entorn d'ús lingüístic, és a dir, l'entorn social. Les condicions de poder per a la llibertat lingüística sempre són condicions socials. El problema de la llibertat lingüística no és estrictament individual, sinó que és de decisió individual en un entorn social favorable.
10. Des del punt de vista de l'ètica política, són legítimes les polítiques lingüístiques que estan entre dos llinars: el límit inferior és el règim de tolerància lingüística, i el límit superior és l'establiment de restriccions en el sector privat, que s'ha de fer amb criteris de raonabilitat (objectiu valuós i mesura proporcionada). Es poden restringir, però no negar, els drets fonamentals.

Bloc 3.

Política lingüística en context: la Unió Europea, Espanya, Catalunya

Aquest bloc es planteja com un petit apunt previ a l'aproximació ètica a la política lingüística catalana, que permeti contextualitzar-la en un determinat marc conceptual, polític i legal.

Aporta, per tant, algunes idees bàsiques sobre les disposicions internacionals i europees que tracten o esmenten la gestió de la diversitat lingüística, sobre l'ordenament lingüístic de l'Estat espanyol i, finalment, sobre les disposicions específiques de la Comunitat Autònoma de Catalunya.

3.1.

Les disposicions internacionals i europees

Com hem vist en el bloc anterior, la gestió de la diversitat lingüística ha estat poc tractada en la teoria política i, en conseqüència, els aspectes lingüístics són encara, en paraules d'Isidor Mari,⁴² «una dimensió negligida de la diversitat cultural».

Això es reflecteix en la presència tangencial que té la diversitat lingüística en les disposicions internacionals, tot i que s'han fet algunes propostes per incloure-la-hi. Per exemple, l'any 1996, en el marc d'una Conferència Mundial sobre Drets Lingüístics que va tenir lloc a Barcelona, entitats i experts de prop de 90 països van acordar una proposta de Declaració Universal de Drets Lingüístics, amb el suport de la UNESCO, confiant que aquest organisme prendria el text com a referència per a una declaració oficial.

42. Article «Drets lingüístics i mundialització: la diversitat lingüística, una dimensió negligida de la diversitat cultural», recollit dins l'obra *Mundialització, interculturalitat i multilingüisme* (2006).

Però, tot i que la necessitat d'una definició profunda i explícita dels drets lingüístics en el nou ordre mundial s'ha manifestat en diverses ocasions i en diversos documents, no existeix encara aquest punt de referència oficial en l'àmbit internacional. Per exemple, la Convenció de la UNESCO sobre la protecció i la promoció de la diversitat de les expressions locals —que va entrar en vigor l'any 2007— esmenta en el preàmbul que «la diversitat lingüística és un element fonamental de la diversitat cultural» però no hi aprofundeix.

En el cas de la Unió Europea, diverses disposicions i documents proclamen que l'organització social i, per tant, la pau i la justícia, depenen de la llengua com a mitjà de comunicació per a l'intercanvi d'idees i com a base per a la seva construcció. Per això s'afirma que la llengua actua no només com a instrument de comunicació, sinó també com a vehicle d'identitat, tant individual com col·lectiva, i d'aquesta manera esdevé una eina per al desenvolupament i l'expressió cultural i espiritual dels pobles.⁴³

La politòloga Montserrat Guibernau, en el seu article «Diversitat cultural i lingüística a la Unió Europea: reflexions i propostes des de Catalunya», explica que la Unió Europea constitueix un espai institucional singular i innovador, caracteritzat pel compromís de respectar i promoure el desenvolupament de la seva diversitat cultural i lingüística.

Diversos documents de la Unió Europea reflecteixen aquest compromís, especialment en relació amb el concepte genèric de cultura: en són exemples el mateix Tractat de la Unió Europea (article 151), o bé la decisió 508/2000/CE del Parlament Europeu i del Consell, que estableix el compromís de la Comunitat d'intervenir en la creació d'un espai cultural comú per als europeus, obert i diversificat, basat en el respecte al principi de subsidiarietat, la cooperació entre els actors culturals i la promoció d'un marc legislatiu favorable a les activitats culturals

43. GUIBERNAU, M. «Diversitat cultural i lingüística a la Unió Europea: reflexions i propostes des de Catalunya». A: *Revista de Llengua i Dret*, núm. 39. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Escola d'Administració Pública de Catalunya, 2003.

que garanteixi el respecte a la diversitat i la integració de la dimensió cultural en les polítiques comunitàries.

Des del punt de vista de la implementació de polítiques, es planteja el problema de com compatibilitzar aquest respecte a la diversitat cultural amb la llibertat de circulació de béns i de persones, un dels principis fonamentals en l'existència de la Unió Europea. Les dues polítiques entren en contradicció en aspectes com l'establiment de requisits lingüístics per a l'accés a llocs de treball, o bé l'etiquetatge de productes en llengües europees que no són oficials de la Unió.

D'acord amb l'anàlisi feta pel professor Antoni Milian i altres experts europeus,⁴⁴ fins ara la jurisprudència ha tendit a fer prevaldre la lliure circulació de béns i persones sobre la protecció de la diversitat lingüística, ja que s'ha considerat que aquesta protecció exigia la restricció d'unes llibertats jurídicament superiors. En el cas de la lliure circulació de persones, hi ha algunes sentències que així ho han interpretat; per exemple, han resolt que no es podien exigir coneixements de flamenc o de castellà a advocats europeus que volien exercir en matèria de dret internacional a Bèlgica o Espanya, respectivament. I, en el cas de la lliure circulació de béns, aquest enfocament planteja que, en l'etiquetatge de productes, només es podria considerar obligatori l'ús de determinades llengües per raons de seguretat (comprensió) de les persones consumidores i usuàries.

Per tant, es pot concloure que el lema *Units en la diversitat*, adoptat com a marca per la Unió Europea, no s'ha reflectit prou en la normativa marc. L'esborrany del nou Tractat de la Unió, que es preveu que entri en vigor al gener de 2009, introdueix millores en aquest sentit que, segons els experts, poden permetre justificar jurídicament les restriccions a la lliure circulació de béns i persones en benefici de la protecció de la diversitat cultural i lingüística com a bé comú.

44. MILLAN, Antoni (*et al.*). *Seminari Mundialització, lliure circulació i immigració, i l'exigència d'una llengua com a requisit. El cas del català, llengua oficial en part del territori d'un estat*. Generalitat de Catalunya. Departament d'Interior, Relacions Institucionals i Participació. Institut d'Estudis Autònoms. Barcelona, 26 de setembre de 2007. [en premsa]

Actualment, pel que fa a les disposicions que inclouen específicament la gestió de la diversitat lingüística i en particular el tractament de les llengües no oficials a nivell europeu, la més important és la Carta Europea de les Llengües Regionals o Minoritàries (CELROM), que va ser aprovada pel Consell d'Europa l'any 1992 després de nombrosos obstacles i amb les abstencions d'alguns estats membres del Consell —com Turquia, Grècia, França, el Regne Unit o Xipre. La CELROM va entrar en vigor l'any 1998 (un cop assolides les cinc ratificacions necessàries) i Espanya la va ratificar l'any 2001.

En línies generals, en aquesta Carta el Consell d'Europa estableix uns determinats marges d'actuació dels estats que la ratifiquen, que poden optar per diferents graus de compromís en relació amb el tractament de les llengües de les seves minories nacionals. Cada dos anys, un comitè d'experts designat per l'estat elabora un informe sobre el compliment de la CELROM i l'adreça al Consell, que emet el seu dictamen.

Finalment, cal recordar que són els estats els que tenen la potestat de declarar les llengües de les seves minories com a llengües oficials de l'estat, i que aquesta és l'única via perquè la Unió Europea les incorpori també com a llengües oficials de la Unió.

3.2.

L'Estat espanyol

Si bé és cert que en els últims trenta anys l'ordenament jurídic de l'Estat espanyol ha progressat extraordinàriament en el respecte a la diversitat lingüística que li és intrínseca, també és cert que d'acord amb els principis exposats en els blocs 1 i 2 necessita millorar de manera considerable.

La concepció de l'Estat espanyol parteix del model d'estat nació i entronitza com a única llengua oficial de l'Estat el castellà. Tot i que al voltant d'un 40% de la població espanyola viu en territoris amb dues llengües oficials, la veritat és que el 60% restant, que viu en territoris monolingües, està poc familiaritzat amb la diversitat lingüística i sovint associa l'estabilitat i per-

vivència de l'Estat amb la uniformitat cultural —i especialment lingüística.

El sistema educatiu estatal no facilita l'obertura de la mentalitat dels alumnes, en la línia de l'educació pluricultural que propugnava Parekh. La diversitat lingüística de l'Estat no figura com a matèria de reflexió en els currículums, ni tampoc s'ofereix la possibilitat en l'educació obligatòria de familiaritzar-se amb les llengües de l'Estat i d'aprendre'n unes mínimes nocions. Pel que fa a l'ensenyament universitari, és sorprenent constatar que les llengües pròpies de les comunitats autònomes s'estudien més en lectorats universitaris estrangers que a les universitats espanyoles.

En un altre ordre de coses, els cossos funcionaris estatals han fet gala d'un corporativisme ferri davant la possibilitat que el coneixement de les llengües estatals es consideri mèrit o requisit per optar a les places ubicades a les comunitats autònomes amb llengua pròpia. Tant el professorat universitari (que argumenta la llibertat de càtedra) com els cossos judicials (magistrats, fiscals, secretaris judicials, etc.), i també notaris, procuradors o registradors de la propietat, han acostumat a anteposar els seus drets corporatius als possibles drets dels ciutadans de les comunitats amb llengua pròpia en defensar l'exempció d'acreditar coneixements de llengües diferents del castellà.

Altres àmbits de competència estatal es resisteixen a l'ús d'aquestes llengües. Per posar un exemple de l'àmbit sanitari, l'any 2007 encara no és possible fer l'examen de metge intern resident (MIR) en les llengües cooficials. O bé, en el cas dels exàmens oficials de conduir, la Direcció General de Trànsit estatal ha donat molt poques facilitats perquè els ciutadans es puguin examinar en les llengües cooficials.

Encara l'any 2007 prop de 130 disposicions legals estatals exigeixen l'ús del castellà, sovint en situacions en què s'hauria pogut considerar vàlida qualsevol llengua cooficial. En molts casos, és probable que els mateixos legisladors no hagin ni concebut aquesta segona possibilitat, ja que les inèrcies (i la tradició uniformista) pesen molt en els procediments.

Cal reconèixer que el Govern actual ha introduït una novetat en el discurs polític: el plantejament en positiu de la diversitat cultural i lingüística de l'Estat. Però per avançar en aquest camí caldrà vèncer molts obstacles: no solament la mentalitat d'una gran part de la ciutadania de regions monolingües, sinó també —i potser especialment— la utilització partidista del temor dels ciutadans al trencament de l'Estat i la pèrdua d'estabilitat o benestar, o, simplement, dels sentiments d'enveja o inferioritat.

Per aproximar-nos de manera sistemàtica al marc general de l'ordenament lingüístic de l'Estat espanyol ens basarem en l'article de Ruth Rubio «Derechos de grupo y minorías lingüísticas», que hem utilitzat també en els blocs anteriors.⁴⁵

Ruth Rubio analitza de quina manera són presents en la Constitució espanyola els tres mecanismes o vies possibles de protecció de les llengües minoritàries:

- L'assignació d'autonomia política o jurisdicció territorial a les nacionalitats històriques.
- L'establiment de drets subjectius o individuals.
- La protecció a través de les institucions centrals de l'Estat.

Via 1.

L'assignació d'autonomia política o jurisdicció territorial a les nacionalitats històriques

Rubio explica que una de les pretensions del model d'Estat de les autonomies va ser acomodar-hi els diferents pobles, nacions o nacionalitats que integren l'Estat, facilitant-los el manteniment d'una identitat política i cultural diferenciada. Els estatuts d'autonomia són els que determinen el grau de desplegament de les competències corresponents a aquesta tutela. Diverses sentències del Tribunal Constitucional es refereixen de forma expressa a la competència en matèria lingüística de les comuni-

45. RUBIO MARÍN, Ruth. «Derechos de grupo y minorías lingüísticas». Cuadernos de Alzate. *Revista Vasca de la Cultura y las Ideas*. Núm. 22. 2000. Pag. 35-64.

tats autònomes, entenent que les autoritza no només a dur a terme activitats de foment de les llengües oficials, sinó també a adoptar les mesures polítiques i administratives necessàries per assegurar el coneixement i l'ús normal i oficial de la llengua pròpia i garantir la plena igualtat pel que fa als drets i deures dels ciutadans (sentències de 1989, 1986, 1994, 1997, etc.).

Gairebé tots els estatuts d'autonomia han adoptat la noció de llengua pròpia, l'abast jurídic de la qual ha estat objecte de debat. Segons Rubio, de la interpretació d'aquest concepte dependrà la fixació dels límits de les polítiques lingüístiques que vulguin avançar cap a un model de territorialització creixent, que impliqui una interpretació restrictiva de l'estatut personal del castellà, trencant una simetria que semblaria imposar el caràcter compartit d'oficialitat. No hi ha acord doctrinal sobre si serveix per matisar la doble oficialitat, però el concepte celebra la llengua pròpia com a expressió de la identitat peculiar del poble o nació.

Rubio dedica una especial atenció a la presència de les llengües en el sistema educatiu, partint de la base que:

- La inclusió d'una llengua com a matèria d'ensenyament és un instrument essencial per: assegurar-ne la supervivència com a mitjà de comunicació social; garantir el dret o deure dels ciutadans de conèixer-la i usar-la; i dotar de sentit la presumpció de coneixement que l'acompanya com a llengua oficial.
- L'escola és un lloc primordial de socialització i aculturació de l'individu que fa possible l'experiència col·lectiva d'interacció lingüística i cultural en l'edat formativa de la persona: d'aquí l'interès de l'adopció d'una llengua com a vehicular quan està en joc la supervivència d'una llengua minoritària.

De l'oficialitat del castellà en tot el territori el Tribunal Constitucional en dedueix que ha de ser matèria obligatòria (sentències de 1994, 1997), i també que s'ha d'incloure com a llengua vehicular per garantir l'eficàcia de l'aprenentatge en els ensenyaments bàsics (sentència de 1982). Però no se'n dedueix el dret a rebre tot l'ensenyament en castellà (sentència de 1997).

Rubio aclareix que no està en joc el dret a escollir la llengua de l'educació o a rebre l'educació en llengua materna a partir de l'art. 27 de la Constitució espanyola, perquè això implicaria l'extensió a tots els espanyols, fins i tot els residents estrangers en tot el territori. El que està en joc és la delimitació dels àmbits territorials de desplegament i desenvolupament de les nacionalitats, i aquí hi ha dues visions enfrontades:

- a) La Constitució espanyola opta per una sola llengua oficial, i per tant, tots els espanyols tenen dret a viure plenament i globalment en castellà en qualsevol part del territori. A partir d'aquí es reclama un dret subjectiu a rebre tot l'ensenyament en castellà per a les minories de castellanoparlants que es volen mantenir monolingües.
- b) Només és constitucionalment obligatori l'ensenyament efectiu del castellà, que ha de complir la funció de llengua franca en l'Estat plurilingüe. Les comunitats autònomes, representants polítiques més directes dels pobles amb llengües pròpies diferents del castellà, han de determinar el model lingüístic de l'educació, ponderant els diferents interessos en joc: la tutela de les llengües minoritàries, però també la formació integral dels alumnes, que els obri el ventall més gran d'oportunitats socials i professionals.

Rubio considera que el Tribunal Constitucional ha avalat aquesta segona interpretació en ratificar les polítiques educatives adoptades per les comunitats autònomes (sentències de 1986 i 1994).

Via 2.

L'establiment de drets subjectius o individuals

En l'atorgament de drets lingüístics, l'ordenament jurídic espanyol combina dos principis: el de personalitat i el de territorialitat. El principi de personalitat s'aplica exclusivament a l'ús del castellà, com a llengua oficial de l'Estat, i atorga drets relacionats amb l'ús del castellà en tot el territori de l'Estat. El principi de territorialitat s'aplica a les llengües cooficials amb el cas-

tellà en les comunitats autònomes, i atorga drets als seus parlants només en el territori de la comunitat.

Rubio opina que, a partir de la Constitució espanyola, es podria articular la tutela de drets lingüístics subjectius o individuals, que tradicionalment deriven de l'oficialitat d'una llengua. Però exposa que això provocaria un desequilibri de partida, ja que només el castellà és oficial a tot el territori i els parlants de les altres llengües no podrien fer valer els seus drets fora de les seves comunitats autònomes.

Constata que, per això, fins ara ha prevalgut la interpretació favorable als drets lingüístics entesos com a mandats dirigits als poders públics sobre la que els valora com a drets subjectius del ciutadà. Però considera que, a mesura que les llengües pròpies de les comunitats autònomes es vagin convertint en llengües d'ús normal, el debat es plantejarà cada vegada més, en la recerca de possibles límits a les competències autonòmiques de regulació lingüística.

Explica que, sobretot a partir de l'aprovació de la Llei 1/1998, de política lingüística a Catalunya (que per primera vegada regula alguns aspectes de l'ús de les llengües en l'àmbit empresarial), «s'està dilucidant si la noció de llengua pròpia empara una lectura restrictiva dels drets lingüístics individuals que emanen de l'oficialitat del castellà i assisteixen tots els castellanoparlants de l'Estat, en ares de la configuració d'un espai públic com a espai preeminent d'expressió en la llengua que la comunitat, col·lectivament i democràticament, reconeix com a pròpia, possibilitat que alguns entenen de vital importància per superar les situacions diglòssiques de les llengües minoritàries».

Via 3.

La protecció a través de les institucions centrals de l'Estat

Aquesta via, que se sol concretar en la representació reforçada de les minories nacionals en els òrgans estatals, és la menys desenvolupada a Espanya. Rubio constata que —a diferència d'altres estats plurinacionals— a Espanya no hi ha sistema de veto, ni quotes especials per controlar les decisions o la composició

dels òrgans centrals dels poders legislatiu, executiu o judicial (per exemple la del mateix Tribunal Constitucional).

Pel que fa a l'Administració estatal, Rubio exposa que persisteix un monolingüisme tenaç en castellà tant en els òrgans estatals centrals com en els territoris, i considera que l'Administració perifèrica de l'Estat ha actuat amb discrecionalitat política i amb lentitud en l'adaptació a les llengües cooficials, comportament que el Tribunal Constitucional no ha estat procliu a limitar quan ha rebut denúncies.⁴⁶

D'altra banda, Rubio planteja que si es duigués a terme la reforma del Senat per fer-ne un autèntica cambra de representació territorial hi hauria més garanties de protecció de les especialitats culturals i lingüístiques de les nacionalitats infraestatals i de les competències autonòmiques.

Per posar fi a aquest apartat, volem fer notar que per ara no ens consta cap tipus d'ordenament específic de l'ús de les llengües de la immigració, o dels drets lingüístics de les minories provinents de la immigració, a l'Estat espanyol.

3.3.

La Comunitat Autònoma de Catalunya

Les principals disposicions que regulen les llengües a Catalunya són, actualment, l'Estatut d'autonomia de Catalunya de 2006, la Llei 1/1998, de política lingüística i la Llei 1/1990, sobre la disciplina de mercat i de defensa de les persones consumidores i usuàries.

46. Cal constatar que en els últims anys s'ha produït una obertura cap a l'ús de les llengües cooficials en l'Administració central, que comença a oferir webs multilingües i, especialment a través del Ministeri per a les Administracions Públiques (MAP), es presta al diàleg amb les comunitats autònomes sobre aquestes qüestions. L'any 2007 destaca la creació, per mitjà del Reial decret 905/2007, de 6 de juliol, del Consell de les Llengües Oficials en l'Administració General de l'Estat i de l'Oficina per a les Llengües Oficials, que tenen l'objectiu d'incorporar l'ús d'aquestes llengües de manera coherent dins el funcionament de l'Administració de l'Estat.

Aquestes disposicions dibuixen, a grans trets, la regulació següent:

- a) Dues llengües oficials, el català com a llengua pròpia de Catalunya, que la singularitza com a poble, i el castellà com a llengua oficial a tot l'Estat, a les quals s'afegeix en l'Estatut de 2006 l'occità com a llengua pròpia de la Vall d'Aran. El desplegament jurídic de l'oficialitat de l'occità en tot el territori s'ha de fer en els pròxims anys.
- b) El dret i el deure de coneixement del català i del castellà per a tots els ciutadans de Catalunya.
- c) El dret de les persones a no ser discriminades per raó de llengua.
- d) L'ús de la llengua oficial pròpia, el català, com a llengua habitual de les administracions de Catalunya i dels mitjans de comunicació públics.⁴⁷
- e) Un sistema educatiu de conjunció lingüística, que no separa els alumnes per raó de llengua, que té l'objectiu d'assegurar el coneixement de les dues llengües oficials al final de l'etapa obligatòria i que estableix el català com a llengua vehicular, alhora que el dret dels pares a escollir la llengua oficial vehicular en el primer ensenyament.
- f) El dret dels ciutadans de ser atesos en qualsevol de les dues llengües oficials en els establiments oberts al públic, i el consegüent deure de disponibilitat lingüística dels establiments (que per primera vegada s'estableix en l'Estatut i caldrà desenvolupar legalment).
- g) L'obligació dels establiments oberts al públic a tenir almenys en català els rètols fixos i les ofertes de serveis (per exemple, les cartes dels restaurants), i la de les empreses en general de tenir disponibles en català els contractes amb clàusules típus (per exemple, contractes bancaris o d'assegurances). També, l'obligació dels centres laborals de tenir els rètols fixos adreçats als treballadors almenys en català.

47. La redacció final de l'Estatut, en què es va adoptar la fórmula «les administracions **de** Catalunya» i no «les administracions **a** Catalunya» (proposada en el document aprovat pel Parlament català) sembla que exclou l'Administració estatal, que en tot cas té el deure d'atendre els ciutadans en la llengua oficial que escullin.

La legislació autonòmica també estableix el deure de l'administració de fomentar el coneixement i l'ús de la llengua catalana.

Com en el cas espanyol, no es regulen l'ús de les llengües no oficials ni els drets de les minories provinents de la immigració més enllà del dret de no discriminació que estableix l'Estatut.

Certament, aquesta és una qüestió que caldrà plantejar-se, almenys pel que fa als drets instrumentals en la prestació de serveis públics. És veritat que, per l'arribada massiva de població estrangera en els últims anys, diversos sectors públics han començat a adaptar-se a les necessitats de la nova ciutadania. Per exemple, s'han introduït en el sistema educatiu les anomenades aules d'acollida lingüística, amb l'objectiu de facilitar la incorporació dels alumnes amb necessitats especials de tipus cultural, lingüístic i educatiu; també s'hi ofereix, en horari extraescolar, la possibilitat d'aprendre llengües pròpies d'algunes comunitats immigrants. Els serveis judicials i policials tenen intèrprets per a les persones que no comprenen cap de les llengües oficials. I en l'àmbit de la salut hi ha diverses iniciatives, com l'existència de mediadors culturals que faciliten la comunicació entre el personal sanitari i els pacients, i un sistema de traducció a múltiples llengües a disposició dels centres sanitaris.

Els serveis públics, però, no tenen encara un marc general de criteris corporatius que orientin sobre la mesura adequada en què cal incorporar l'ús de les llengües no oficials en les comunicacions i en la documentació, de manera que es faciliti la prestació dels serveis però alhora s'inciti la nova població a l'aprenentatge progressiu de les llengües oficials (i especialment de la catalana, que fàcilment pot ser percebuda com a poc útil).

Amb l'assumpció de competències en matèria d'acollida de la immigració, derivades de l'Estatut de 2006, el Govern de la Generalitat està estudiant la manera de facilitar a la nova població adulta l'aprenentatge de les llengües oficials.⁴⁸ El model de societat a què s'aspira, en el marc del que ja es concep política-

48. En el moment de tancar l'edició d'aquest treball (octubre de 2007), el Govern de la Generalitat prepara el projecte de Llei d'acollida de Catalunya, que entre altres coses preveu incloure entre els serveis universals que les admi-

ment com la construcció d'una nova comunitat plural i inclusiva, és el d'una societat cohesionada basada en un compromís de respecte mutu que faciliti la interculturalitat i eviti la formació de guetos d'immigració. Com veurem en el proper bloc, aquesta és una idea cada vegada més present i madura en el discurs institucional, que no es pot deslligar de les polítiques culturals ni de les polítiques lingüístiques.

nistracions han d'oferir a la nova població l'ensenyament de la llengua catalana. La inclusió d'aquest servei respon al plantejament que el deure de la nova ciutadania de conèixer la llengua implica el deure dels governs de facilitar-ne l'aprenentatge.

Bloc 4.

La diversitat lingüística en el discurs polític i mediàtic a Catalunya 2006-2007

El manteniment de la diversitat lingüística, els drets relacionats amb el coneixement i l'ús de les llengües, les polítiques lingüístiques en definitiva estan íntimament relacionades amb el dia a dia de les persones, amb la seva autoestima i seguretat individual, amb les seves oportunitats de promoció social... Són qüestions presents en la vida, presents en les converses quotidianes, presents en el discurs social, polític i dels mitjans de comunicació. Es produeix el fenomen que, d'una banda, gairebé tothom se sent capaç d'opinar sobre aquests temes a partir de la seva experiència personal (sense necessitat d'haver fet una reflexió profunda més enllà del seu context immediat), i que, de l'altra, gairebé tothom intueix que es tracta d'un tema delicat i evita fer-ne qüestió o plantejar conflictes en aquest àmbit. Almenys, a grans trets, això és el que passa a Catalunya, on la llengua té un pes important en la identificació com a comunitat.

L'ordre lingüístic establert, a partir de l'important consens democràtic de la primera llei de normalització lingüística de 1983, i en el seu desenvolupament posterior (més agosarat per la regulació de l'ús de la llengua en l'empresa), no ha alterat mai la convivència de la població, i aquest és un fet en què coincideixen tots els discursos polítics i mediàtics.⁴⁹

Cíclicament, des de ja fa alguns segles, es produeixen debats públics sobre el futur del català i les seves possibilitats de supervivència com a llengua, qüestió que preocupa molt una part significativa de la població i provoca el posicionament dels *pessimistes* i dels *optimistes*. Com explicàvem abans, les percepcions personals s'aboquen al discurs públic, arrosseguen corrents

49. Com veurem en l'apartat de conclusions, el politòleg Jordi Argelaguet ho constata en els seus estudis sobre l'elaboració de les lleis de 1983 i 1998, en què conclou que l'objectiu comú de la cohesió social és el que propicia un acostament i posterior consens entre partits.

d'opinió... sense que es pugui arribar a cap conclusió definitiva, entre altres coses perquè la societat canvia tan ràpidament que és impossible de fer gaires prediccions.

D'altra banda, també cíclicament apareix el debat públic sobre la convivència de les llengües a Catalunya, en aquest cas plantejat per grups vinculats a la dreta neoliberal, que exposen una possible discriminació de les persones de llengua primera castellana causada per l'ordenament lingüístic a Catalunya. L'agenda política propicia el plantejament d'aquesta qüestió, que l'any 2006 ha estat especialment present en els mitjans de comunicació.⁵⁰

A final de 2005, amb la perspectiva del debat i el referèndum de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya, un grup de mitjans, liderats pel diari *El Mundo* i la cadena radiofònica COPE, va iniciar una campanya per denunciar la suposada discriminació de la llengua castellana en el marc estatutari. Aquesta campanya es va anar perllongant fins al referèndum sobre l'Estatut (juny de 2006) i posteriorment va tornar a prendre força amb l'aproximació de les eleccions al Parlament de Catalunya de l'1 de novembre de 2006. Entremig, es va constituir un nou partit polític, Ciutadans-Partido de la Ciudadanía (C's), que va fer bandera de les qüestions plantejades en aquests mitjans. Des d'una òptica que s'ha considerat neoliberal, Ciutadans va basar el seu programa electoral i la seva campanya en una crítica ferotge contra la política lingüística del Govern de Catalunya (i les seves mateixes bases establertes per consens en la llei de 1983). Sense necessitat de pronunciar-se gaire sobre altres polítiques, va aconseguir tres diputats al Parlament.

L'aparició d'aquesta formació en l'escenari polític va provocar l'arrossegament del Partit Popular (PP) cap a aquest mateix

50. Jordi Argelaguet explica com al setembre de 1993, amb el PSOE governant a Madrid i CiU a Catalunya, el diari ABC inicia una campanya contra la política lingüística de la Generalitat, precisament quan CiU estava elaborant la proposta de reforma de la Llei de normalització lingüística de 1983, que va ser filtrada al diari *El País* al novembre del mateix any. (ARGELAGUET I ARGEMÍ, Jordi. *El procés d'elaboració de la Llei de política lingüística*. Barcelona: Editorial Mediterrània, 1998). No es pot negar que la situació té punts en comú amb la que s'inicia a final de 2005.

discurs de «defensa de la llengua castellana» i alhora va suscitar una gran necessitat de prudència en la resta de partits, especialment els que van formar govern a final de 2006: Partit dels Socialistes de Catalunya (PSC), Esquerra Republicana de Catalunya (ERC), i Iniciativa per Catalunya-Verds (ICV). La utilització de la confrontació lingüística com a eina partidista es va traduir durant el 2007 en diverses preguntes parlamentàries de C's i PP.

Aquesta situació fa necessari refermar la base teòrica que des de la ciència política i la sociolingüística sustenta les polítiques lingüístiques i les legitima. Les organitzacions que treballen implementant les polítiques lingüístiques públiques necessiten un base teòrica sòlida, d'enfocament no partidista, i compartida pels partits polítics majoritaris a Catalunya, a partir de la qual puguin plantejar en positiu la política lingüística i —més enllà d'això— fer comprendre a la ciutadania la complexitat cultural i lingüística de la societat en què vivim.

Cal que els dirigents i els representants polítics, els líders d'opinió, les persones capaces d'influir en l'opinió del seu entorn, no es limitin a expressar opinions personals a partir de la seva posició o experiència lingüística, sinó que comparteixin unes reflexions bàsiques i imprescindibles a partir de les quals puguin construir el seu propi discurs raonat i responsable. El seu discurs i també el seu propi comportament lingüístic, que serveix de model per a molta gent. Convé que aquestes persones siguin conscients de la seva responsabilitat.

Amb l'objectiu d'arribar a unes conclusions bàsiques que resultin útils per afavorir el consens al voltant del que hauria de ser una política lingüística responsable, en aquest bloc 4 plantejarem alguns temes recurrents en el discurs polític i mediàtic al llarg de l'any 2006 i també de l'inici del 2007.

Des del punt de vista metodològic, el discurs s'ha extret de l'anàlisi del dossier de premsa diari de la Secretaria de Política Lingüística de la Generalitat de Catalunya i també —des de l'inici de la vuitena legislatura— del diari de sessions del Parlament de Catalunya.

A partir dels articles o intervencions amb contingut discursiu o teòric, i atesa la necessitat de simplificació, s'han agrupat les idees al voltant de tres blocs temàtics:

- La identitat i les persones (que inclou també temes relatius a la immigració)
- La llibertat i els drets (que inclou també aspectes del sistema educatiu o la regulació de l'ús de les llengües a l'empresa)
- El *bilingüisme equilibrat* (concepte amb el qual C's i PP solen fer referència a l'ús de les llengües a les administracions).

En cada bloc es transcriuen fragments de discurs i se n'estudia la relació amb les idees clau extretes de la filosofia política i la sociolingüística, per poder fer algunes propostes d'orientació del discurs del Govern.

4.1.

La identitat i les persones

Un dels principals arguments del partit Ciutadans (C's), que va fer fortuna durant les campanyes electorals de l'any 2006, és el de contraposar el que ells anomenen «la política identitària» a les polítiques socials. Segons C's, durant la legislatura 2003-2006 la preocupació per la identitat va desviar l'atenció del Govern de les polítiques socials, que van quedar desateses. D'aquí sorgeixen afirmacions com:

Només ens importen les persones. Fugim de les etiquetes. Defensem una Catalunya més oberta, bilingüe, sense hipoteques del passat, amb una clara aposta per les polítiques socials. Cal abandonar la política identitària que va contra els ciutadans. No tolerarem les polítiques identitàries ni l'ús de sentiments en l'àmbit públic. Fa falta una nova era de postnacionalisme. Les terres no tenen llengua, la tenen les persones: tota llengua nacional és una entelèquia imposada. Etc.

Arguments associats amb aquest discurs són el de «volem ser ciutadans del món» (sobre el qual ja hem vist l'opinió tant de

Parekh com de Castells i Guibernau), però també la defensa explícita «*del castellano y del sentimiento de ser español*» (per tant, la contraposició d'una identitat catalana a una identitat espanyola) i la crítica del nacionalisme català (no pas de l'espanyol) com a «impositiu, totalitari i exclouent».

També se suma a aquesta línia discursiva la idea que la política cultural proteccionista «prima la catalanitat sobre la qualitat» i afavoreix la mediocritat, per la qual cosa simplement cal deixar que el mercat reguli la indústria i la producció cultural.

Doncs bé: el que denota l'anàlisi del discurs mediàtic i polític dels últims mesos és que, en aquest àmbit, tant el Govern de la Generalitat com diversos intel·lectuals progressistes han desenvolupat un discurs prou madur sobre la base de la teoria política analitzada en els blocs 1 i 2.⁵¹ Un discurs innovador, ja que posa l'accent en l'evolució de la cultura i la construcció d'un nou projecte nacional inclusiu i obert, basat en la conjunció de dos factors: la llengua i cultura, i el benestar de les persones.⁵²

Aquest plantejament es basa en la idea que no es pot contraposar la identitat a les polítiques socials, que totes les cultures i les persones tenen identitat, que la identitat està relacionada amb l'autoestima de les comunitats i dels individus, i que cal evitar l'enfrontament i la imposició d'identitats. Es critica el discurs neoliberal pel fet que, en realitat, vol imposar una identitat tradicionalment dominant, la identitat espanyola concebuda des d'un punt de vista monista i uniforme.

Altres arguments associats a aquest discurs, i compartits tant pel Govern com pels intel·lectuals, són: a) la necessitat d'augmentar l'autoestima dels catalans, i b) el fet que el Govern té la màxima responsabilitat de defensar el patrimoni cultural que

51. El representen sobretot (segons el recull fet) l'actual conseller de Cultura de la Generalitat, Joan Manuel Tresserras, el vicepresident, Josep Lluís Carod, i intel·lectuals com el sociòleg Salvador Cardús.

52. També Jordi Pujol, expresident de la Generalitat, esmenta entre d'altres aquests mateixos factors en el seu article «Una renuncia muy grave» (*La Vanguardia*, 8.02.2007).

singularitza Catalunya com a poble, i especialment la llengua catalana.

A continuació en veurem alguns exemples:

8.9.06. *La Mañana*, notícia sobre una conferència pronunciada a Lleida per Salvador Cardús: parla de la construcció de la identitat nacional, en evolució, sobre els pilars bàsics de l'idioma i les polítiques socials que fan que la població immigrada se senti ben acollida. Explica que és un plantejament obert, i que aquesta qüestió és un dels grans objectes de debat a molts països (per exemple Gran Bretanya).

24.12.06. *Avui*, article de Josep Lluís Carod: El català no s'ha d'associar a una ideologia, «ha de ser l'espai de naturalitat on tots puguem confluïr». Explica que la identitat catalana se sustenta en dos pilars: llengua-cultura i benestar. Planteja l'existència d'un dèficit d'autoestima: «pesa més l'estructura de subsistema que la de sistema». Parla d'un projecte nacional en construcció, amb poder d'atracció enorme... un projecte inclús que admet canvis en la seva estructura.

Desembre 2006. *Revista de la UGT «Les notícies de llengua i treball» (semestral - núm. 23)*. Joan Manuel Tresserras hi exposa una «visió de la cultura àmplia, inclusiva i oberta, però sense renunciar a res com a país» i parla de «millorar l'autoestima respecte a la nostra cultura i les seves possibilitats». Opina que «les agendes social i identitària no són gens incompatibles, tot al contrari: la cultura és una gran instrument d'integració. Ens trobem immersos en un procés de construcció comunitària extremadament complex, de canvi global, que ens obliga a repensar-nos i a actualitzar-nos com a país i com a cultura. I això ho hem de veure com una oportunitat. Hem de ser capaços de crear les condicions necessàries perquè la gent que arriba a Catalunya, vingui d'on vingui i parli la llengua que parli, acabi incorporant-se de manera natural a la nostra cultura perquè també la senti seva. Es tracta d'un pacte cultural.» [...] «La cultura és una part important de l'Estat del benestar [...] la inversió en cultura és inversió en coneixement, que genera salut democràtica, configurant una ciutadania més lliure i més formada.»

Desembre de 2006. *La Vanguardia*, entrevista a Joan Manuel Tresserras: «Hay algo obvio: todas las culturas identificables tienen una identidad. Otra cosa son los perjuicios. Algunas personas se resisten a reconocerle a la cultura catalana un rango similar a otras.» [...] «La globalización no ha creado una nueva cultura de masas mundial

unificada. Si ha creado referentes, pero no ha diluido los locales.» [...] «Las lenguas son importantes y conviene protegerlas; y si es una lengua distintiva hay que protegerla radicalmente, aunque para ir a mercados internacionales quizá haya que recurrir en ocasiones a otra lengua.»

21.01.07. *ABC*, entrevista a Joan Manuel Tresseras, «A la cultura catalana no se le pueden pedir desarmes unilaterales». «Somos la Administración Pública del mundo que mayor responsabilidad tiene en la protección de la cultura catalana.» [...] «La principal aportación histórica de la cultura de este país es la lengua, y como tal ha de ser una prioridad, pero sin dar la espalda a otras. La castellana, que además nos permite llegar a un universo cultural próximo, debemos considerarla una ventaja de oportunidad».

18.03.07. *Avui*, article de Joan Manuel Tresseras, «L'estratègia de la diversitat». Amb motiu de l'entrada en vigor de la convenció de la UNESCO sobre la protecció i la promoció de la diversitat cultural, afirma que «les polítiques culturals per desplegar els nous factors de pluralitat i complexitat social esdevenen un indicador de la qualitat democràtica dels països». Explica que la Convenció encaixa perfectament en els dos objectius actuals del Govern: «la preservació modernitzada i dinàmica, inclusiva i orientada al futur de la llengua i la cultura catalana com a part del tresor de la diversitat de la cultura humana.» [...] «Nosaltres hi tenim la principal responsabilitat. I el reconeixement i l'assumpció de la nostra pròpia diversitat interna com un capital que cal respectar i estimular.» [...] «Ens trobem immersos en un procés de construcció nacional democràtica, oberta i plural. No és pas la reconstrucció d'un mite del passat, sinó l'exercici del dret de participar en la definició d'un projecte de futur. I la nostra diversitat interna és el punt de partida. Participar en condicions d'igualtat en un món divers és l'horitzó que mirem i ens orienta. I el respecte a aquesta diversitat de què partim i a la qual ens adreçem és la nostra estratègia ineludible.»

També apareix en els mitjans un discurs específic sobre la inclusió de la immigració. Per exemple:

8.09.06. *Avui*, article de Salvador Cardús. Explica que la ministra per a la Comunitat i el Govern Local de la Gran Bretanya, Ruth Kelly, ha creat la Comissió per a la Integració i la Cohesió, sobre la base que «el suport al multiculturalisme ha de ser abandonat a favor dels esforços per crear una societat més homogènia». Es pregunta si «en l'intent d'evitar la imposició d'una única cultura i identitat britàniques, no haurem acabat creant comunitats que viuen aïllades les unes de les altres.»

18.09.06. *La Vanguardia*, article de Manuel Trallero. Considera racista que es parli de contracte entre Catalunya i la immigració per respectar els valors de la Constitució, els drets humans, la igualtat entre homes i dones i el coneixement i respecte per la llengua, la cultura i els costums del país d'acollida.

Des d'un altre punt de vista, la professora Carme Junyent tracta també el tema de la identitat en relació amb la inclusió de la immigració. Parteix de la base que els parlants ocupen un espai territorial que és imprescindible per a la vida de la llengua: atès que la llengua és parlada per persones en contacte, sense territori no hi ha llengua. Exposa que Catalunya no és una societat bilingüe, sinó que hi conviuen multitud de noves llengües, i en el procés de construcció d'una nova comunitat inclusiva destaca una singularitat de la llengua catalana:

17.12.06. revista *Presència*: «Les llengües més esteses no proporcionen identitat, però el català sí: "Parles català, ets català", parlar català nacionalitza sense necessitat de donar papers.»

Hi ha, per tant, una base sòlida de discurs pluralista i, en canvi, pràcticament no apareix en els articles d'opinió un discurs sobiranista radical que temps enrere semblava més present en els mitjans. Podríem afirmar que no es pensa seriosament en una hipotètica Catalunya monolingüe i excloent, sinó que s'aposta de manera general pel model de la Catalunya plural, inclusiva i cohesionada socialment, per un nou paradigma social i cultural.

En aquest sentit, el discurs del Govern de Catalunya, representat especialment pel del conseller de Cultura i Mitjans de Comunicació, és del tot coherent amb la teoria política progressista sobre els models d'estat i la gestió de la diversitat cultural.

Exposem tot seguit un resum dels arguments presents en aquest discurs:

- La construcció de la identitat nacional és objecte de debat a molts països que tenen societats complexes culturalment. Diversos governs europeus es plantegen el repte de com passar de la multiculturalitat (societat fragmentada en guetos culturals) a la interculturalitat (societat amb una identitat bàsica compartida).

- La construcció d'aquesta identitat no s'oposa a les polítiques socials: ben al contrari, està lligada al benestar i l'autoestima de les persones. Plantejada de manera inclusiva, la política cultural i lingüística és un gran instrument d'integració i cohesió social.
- Totes les comunitats tenen una identitat cultural en evolució, i totes les persones necessiten identificar-se amb una o més llengües i cultures. La globalització econòmica no ha anul·lat les identitats locals, sinó que en certa manera les ha potenciat. D'acord amb Manuel Castells, la globalització no requereix una cultura global, cosmopolita, ni l'anul·lació de les identitats específiques: l'ideal de la ciutadania del món es basa en la negació de la construcció històrica, religiosa o ètnica de les identitats, i està demostrat empíricament que hi ha una persistència de les identitats culturalment construïdes com a element fonamental de sentit per a les persones.
- Les llengües més petites són més distintives, és a dir, estan més relacionades amb la identitat i la identificació de les persones. Aquest fet té dos vessants. D'una banda, quan una persona que es vol sentir part d'una comunitat petita aprèn la seva llengua, immediatament passa a formar part de la comunitat (se la identifica clarament com a membre). D'altra banda, quan una persona no aprèn aquesta llengua, es pot sentir exclosa de la comunitat (no se la identifica clarament com a membre). Aquest és un fenomen que es dona amb la llengua catalana: parlar català identifica immediatament com a català independentment d'altres factors ètnics o culturals. Per això el Govern potencia l'aprenentatge de català com a mesura d'inclusió social.

Ara bé: les persones que consideren que no han d'aprendre català perquè el castellà és la llengua comuna de l'Estat espanyol, pot ser que per aquest mateix fet se sentin excloses o discriminades. Convé que entenguin que la llengua catalana forma part de la identitat de la comunitat i que és bo que les persones adquireixin el compromís d'aprendre-la. Una política cultural inclusiva també inclou aquest compromís de les persones. És simptomàtic el fet que, generalment, les persones que

plantegen el conflicte de la discriminació són parlants de la llengua dominant a l'Estat, que no accepten el compromís d'aprendre i usar amb normalitat una altra de les seves llengües.

- El Govern de Catalunya és el principal responsable de preservar la llengua i la cultura catalanes com a part del patrimoni cultural mundial, dins un projecte dinàmic, inclusiu i orientat al futur, que parteix de la diversitat intrínseca de la comunitat però també té en compte que les lleis del mercat i l'organització política afavoreixen les llengües i cultures dominants. La identitat catalana no és només la llengua catalana: pot incloure altres llengües i cultures en aquest projecte evolutiu, especialment la llengua castellana com a llengua d'identificació d'una part significativa de la població, que —d'altra banda— cada vegada més té com a llengües d'identificació tant el català com el castellà. Però el Govern té l'obligació de preservar especialment la llengua catalana i els altres elements culturals històricament vinculats al territori, perquè són els més vulnerables en el context actual.
- Una llengua no existeix sense territori, perquè les llengües són instruments de comunicació utilitzats per persones en contacte. En la immensa majoria de casos, les persones que parlen comparteixen un espai físic, és a dir, un territori.

4.2.

La llibertat i els drets

Aquests són els conceptes que serveixen de principal base teòrica al discurs anomenat neoliberal. Ja hem vist en els blocs 1 i 2 els debats que des de la ciència política se sostenen sobre la restricció de drets i llibertats, també hem vist la diferència entre els dos conceptes i el fet que la llibertat va lligada al concepte de poder i que per preservar drets dels que una societat democràtica considera febles cal restringir la llibertat dels poderosos. La legislació dels països que tenen democràcies liberals està plena de restriccions de llibertats sobre els principis de preservar el bé comú i els drets dels febles. Però, així i tot, en temes lingüístics el plantejament del conflicte sobre els drets

dels castellanoparlants a Catalunya ha estat durant l'any 2006 un dels recursos més utilitzats i més productius per als anomenats neoliberals.

Els neoliberals, que s'erigeixen en representants d'una comunitat castellanoparlant suposadament perseguida, parlen d'inquisició, imposició o totalitarisme de la política lingüística a Catalunya, i postulen que el Govern català «té por a la llibertat». Vegem-ne alguns exemples seleccionats entre les aportacions més serioses o fonamentades entre la profusió d'articles que ha generat aquest tema en determinats mitjans:

9.01.06. *El Mundo*, José Domingo, «Una política lingüística que tiene miedo a la libertad». Considera que «*El deber de conocer el catalán va contra el principio de igualdad de los españoles*», i que el deure de disponibilitat lingüística dels comerços és una restricció de la llibertat de circulació.

21.12.06. *La Vanguardia*, Francesc de Carreras (catedràtic de dret constitucional de la UAB): Parteix de la base que la societat catalana és un model de convivència lingüística i que es vol imposar un «*espíritu inquisitorial*». I explica: «*No cualquier medida es legítima si partimos de los principios liberales y democráticos de libertad e igualdad. El límite irrenunciable de estas medidas debe situarse en la libre opción lingüística individual y en la utilización de ambas lenguas por los poderes públicos.*» [...] «*Se ha instaurado el catalán como lengua oficial única en las instituciones, lengua vehicular en la enseñanza, se imponen multas por no utilizar el catalán...*» [...] «*El nuevo Estatut, además de reafirmar todo lo anterior, da un paso más y prevé en su artículo 34 el deber de disponibilidad lingüística: todo cliente de una empresa o entidad tiene el derecho de ser atendido, oralmente y por escrito, en la lengua oficial que elija. No creo que ninguna de estas medidas sea conforme a la Constitución.*» [...] «*Ciertos aspectos de la reciente política lingüística tienen un carácter impositivo y obligatorio que los hacen antipáticos.*» [...] «*El catalán ha pasado de ser una lengua perseguida a una lengua perseguidora.*»

Aquest discurs general s'aplica especialment a dos àmbits: el sistema educatiu i les obligacions lingüístiques de les empreses. Alguns arguments pel que fa al sistema educatiu:

12.01.06. *El Punt*, notícia «El Partit Popular presenta al Parlament 8 mesures per fomentar el bilingüisme»: entre aquestes mesures hi ha el dret de tria dels pares de la llengua del primer

ensenyament, les aules d'acollida amb castellà i català i la llibertat de càtedra del mestre.

Octubre de 2006, *diversos articles de premsa referits a les propostes polítiques de Ciutadans*: «Estem a favor de la llibertat lingüística». Proposen suprimir la immersió lingüística i garantir el dret dels pares a escollir la llengua vehicular del primer ensenyament. Establir tres models educatius diferents (l'actual, el contrari el mixt) fins al primer cicle de primària, i en el segon cicle de primària una única via que decideix cada escola i amb un 35% mínim en cada llengua oficial. Consideren que el castellà està marginat en el sistema educatiu i que la immersió és culpable del fracàs escolar. «Volem acabar amb la immersió: no en neguem la legalitat (avalada per sentències del Tribunal Constitucional), però sí la legitimitat política o moral». Invoquen, a més, la llibertat de càtedra a la universitat.

Octubre de 2006, *diversos articles de premsa referits a les propostes polítiques del Partit Popular*: «Cal garantir que la llibertat lingüística de pares i professors entri a l'aula.» [...] «S'ha de respectar la llibertat d'escollir també a l'escola.»

6.12.06. *La Vanguardia*, article d'Esther Tusquets, «Catalanismo en castellano». «*Queremos una Catalunya bilingüe, Catalunya es bilingüe.*» [...]. *Si el catalán sobrevivió al franquismo, por qué va a desaparecer ahora?* [...] *Se exige al profesorado un conocimiento altísimo del catalán, lo cual deja fuera de combate a personas muy valiosas. Estoy convencida de que en la casi totalidad de escuelas no se enseña apenas castellano. Me molesta el carácter impositivo que adopta la cuestión.*»

22.01.07. *ABC*, «El gran fracaso de la inmersión». «*Incapaz de frenar el avance del uso social del castellano, favorece el fracaso escolar*» [...] «*hay una diferencia de rendimiento escolar entre nativos e inmigrantes muy elevada*».

Alguns arguments pel que fa a l'àmbit empresarial:

21.12.06. *Diari de Sessions del Parlament de Catalunya*. Pregunta al Govern del Partit Ciutadans-Partido de la Ciudadanía sobre les conseqüències de les sancions en matèria lingüística. C's exposa que els empresaris se senten sancionats, i que hi ha una possible vulneració de la Constitució espanyola (igualtat dels espanyols i llibertat d'empresa). Planteja el perill de crispació social i de rebuig econòmic per part de grans empreses (com les companyies aèries) que per aquest motiu poden decidir no ser presents a Catalunya.

9.02.2007. *El Economista*, article d'Albert Rivera, «La lengua como barrera»: «*La política lingüística catalana crea barreras laborales y económicas.*» [...] «*El nuevo estatuto catalán, en su línea intervencionista, establece la obligación de disponibilidad lingüística de todos los establecimientos públicos de Cataluña. Ese término eufemístico quiere decir, en realidad, que tienen la obligación de tener personal que hable o entienda el catalán. Por tanto, si interpretamos en sentido contrario, los trabajadores que no entiendan el catalán no podrán tener las mismas oportunidades de trabajo que los que lo entiendan.*» [...] «*En una sociedad donde se respete la libertad de empresa, debería ser el propio mercado el que marcara cuáles son las cualidades necesarias para conseguir un puesto de trabajo.*» [...] «*Si sancionamos a los empresarios, comerciantes o profesionales que no rotulan en catalán, estamos obviando nuevamente el derecho a la libertad de empresa reconocido en artículo 38 de la Carta Magna.*»

9.03.07. *La Razón*, notícia sobre la intervenció del regidor del PP Alberto Fernández Díaz en el Ple de l'Ajuntament de Barcelona: demana que s'anul·lin les sancions a comerços perquè «*son contrarias a la libertad no sólo lingüística, sino que también lesionan los derechos fundamentales de los ciudadanos y perjudican la proyección de Barcelona*». I exigeix «*el uso tanto del catalán como del castellano en condiciones de igualdad, libertad y respeto al pluralismo de nuestra sociedad.*»

14.03.07. *Diari de Sessions del Parlament de Catalunya*. Partit Popular (Proposició de llei de modificació de la Llei de política lingüística). Parla de persecució dels que en exercici de la seva llibertat decideixen utilitzar el castellà en la retolació dels seus comerços. «*És anticatalà defensar el dret dels ciutadans a utilitzar la llengua que considerin més oportuna en el seu negoci? És anticatalà defensar la llibertat?*» [...] «*Si el castellà és oficial no ha de tenir cap limitació.*» [...] «*Tenen por que els ciutadans puguin escollir lliurement en quina llengua es volen expressar.*» [...] «*Nosaltres fem una proposta a favor de la llibertat.*» Posa l'exemple que qualsevol català a Madrid pot retolar en català «*es venen bolets*», però que a Catalunya no es pot retolar només en castellà...

A diferència del cas anterior, sembla que en aquest cas el discurs del Govern de la Generalitat i dels intel·lectuals és més dispers i feble. Alguns arguments generals a favor de la política lingüística són:

- No es pot deixar l'ús de les llengües a mercè de les lleis del mercat (es parla de *darwinisme lingüístic*).

- En un sistema democràtic les lleis serveixen per protegir els febles de l'actuació dels poderosos.
- L'escola ha de formar persones competents en català, castellà, anglès... i si és possible en una quarta llengua.
- El fracàs escolar no és degut al model lingüístic, sinó que està relacionat amb l'extracció social dels alumnes (les classes socials més baixes són alhora les menys catalanoparlants i les que tenen més fracàs), i és precisament per això que cal estendre el coneixement del català a tothom com a mesura per facilitar la promoció social.
- La veritable llibertat és la que fa possible arribar a un consens democràtic per a la convivència de parlants de diverses llengües i evitar la pèrdua de diversitat lingüística. La llibertat que postulen els neoliberals es limita a imposar el seu model.

Vegem-ne alguns exemples:

Desembre de 2006, *La Vanguardia*, Toni Soler, «El estéril debate identitario»: «*Ciudadanos i PP propugnan la vía libre al mercado y el darwinismo lingüístico.*» [...] «*Mientras el español sigue vivo y en expansión en varios continentes, el catalán está luchando por su supervivencia en su propia sede.*».

26.02.07, *Avui*, Héctor Bofill, «Submissions lingüístiques»: «En una democràcia avançada l'actuació del poder públic es legitima per protegir el feble, i per això actua amb tota la potència dels seus recursos, encara que això suposi adoptar mesures "antipàtiques", igual com l'empresari ha de respectar els drets dels treballadors i el ric paga més impostos que el pobre.»

14.03.07, intervenció del PSC al Parlament: «La legislació no vulnera cap dret lingüístic, sinó que fixa un marc col·lectiu perquè la convivència de les llengües permeti el respecte a les llibertats individuals.» [...] «El paradigma de llibertat d'una societat és justament la capacitat d'arribar a un consens amb unes normes determinades que permetin els ciutadans, en el marc d'aquest principi fonamental de la convivència, expressar-se, complir aquestes normes i viure amb tranquil·litat el plurilingüisme.» [...] «Les polítiques correctores són perfectament raonables per evitar la pèrdua de la diversitat lingüística que ens enriqueix i no és un problema.»

14.03.07, intervenció d'IC-V al Parlament: «En realitat no parlen de llibertat, sinó de la imposició d'un model que és el de vostès; mai no s'ha vulnerat el dret de les persones a usar el castellà.» [...] «No facin de la llengua una arma.»

Específicament pel que fa a l'àmbit educatiu:

25.12.06, *El País*, Jordi Sánchez, article «El decreto trampa». En castellà les competències són homogènies per territoris i grups socials; en català hi ha diferències molt notables en nois de grup social mitjà-baix i baix. Cal vigilar de no augmentar diferències.

29.12.06, *El Periódico*, Antoni Bassas, article «La pregunta tramposa». Cal aprendre com més llengües millor, i amb un bon nivell. Bilingüisme, ja n'hi ha, i pobresa expressiva també, en castellà i en català.

7.03.07, *Avui*, Joan Badia, article «Immersiò i escola». Explica que la immersió és un mètode que va ser pactat als anys vuitanta amb pares i mares, i que va resultar clau per evitar que Catalunya es dividís per raó de llengua. Avui ens trobem en un nou escenari: conviuen moltes llengües familiars, cosa que obliga a reformular, adaptar i plantejar territorialment el model de la immersió. Insisteix que aprendre llengües no és una qüestió d'hores, sinó sobretot de metodologia i de contacte ambiental.

I altres arguments específics pel que fa a l'àmbit empresarial:

21.12.06, intervenció de Josep Lluís Carod al Parlament: mai no es sanciona per l'ús del castellà, sinó per l'absència del català, i no per aplicació de la Llei de política lingüística, sinó de la Llei de disciplina de mercat i protecció dels drets de les persones consumidores i usuàries. Els expedients que contenen infraccions lingüístiques són només el 4,3% del total d'expedients entre 2003 i 2005. I no és possible oferir un servei de qualitat si discrimina una de les llengües oficials, especialment la pròpia de Catalunya.

La impressió general és que es fa un discurs massa reactiu, i que hi ha una certa inseguretat a l'hora de defensar la legislació vigent i la política del Govern. Convé augmentar el grau de consens en aquesta matèria, i —com hem vist en els blocs anteriors— d'arguments no en falten. N'exposem tot seguit un resum:

- La no-intervenció que es propugna des de posicions ultraliberals té com a conseqüència la imposició de les cultures i llengües dominants. La intervenció és indispensable per mantenir o restablir l'equitat quan les opcions són clarament desiguals, tal com es fa amb les desigualtats socials i econòmiques.
- Només cal fer una comparació amb d'altres polítiques socials que protegeixen grups desfavorits (dones, persones amb disminucions, persones amb menys recursos econòmics...), o amb polítiques que defensen un patrimoni comú (com el medi ambient), i que es basen en restriccions de llibertats combinades amb mesures de sensibilització i foment (exactament igual que la política lingüística). La política lingüística té els dos vessants i per tant aquestes restriccions estan doblement justificades.
- Tots els governs fan polítiques lingüístiques explícites o implícites. No cal recórrer a restriccions quan la llengua a afavorir té la força de l'Estat i del mercat. Però sí quan cal contrarestar la força del mercat. El mateix Estat francès ha començat a posar sancions a les empreses per l'absència del francès en favor de l'anglès. Vegem la notícia següent:

30.03.06, *L'Express International*. Article titulat «Patriotisme linguistique». Exposa la preocupació pel retrocés ràpid del francès a les grans empreses franceses (p. e. Danone ha adoptat l'anglès com a llengua oficial del consell d'administració). Explica que General Electric Medical Systems ha estat condemnada a pagar una multa de 580.000 euros per no haver traduït al francès els documents en anglès utilitzats pels seus tècnics. Aquesta és la primera sanció derivada de la llei Toubon (1999), i l'articulista explica que ha provocat «inquietud».

- La conjunció lingüística a l'escola, és a dir, l'existència d'una línia única amb el català com a llengua vehicular, ha evitat la fractura entre la societat catalanoparlant i la castellanoparlant. El sistema garanteix tant la tria dels pares en el primer ensenyament com l'adquisició de la plena competència en les llengües oficials. I atès que és l'entorn el que acaba influïnt més en l'aprenentatge i l'ús de la llengua, i que l'entorn està clarament dominat per la llengua castellana (oferta lúdica i cultural, productes de gran consum, entorn sociolingüístic de

les àrees metropolitanes, etc.), és plenament legítim que el català es mantingui com a llengua vehicular.

- Cal regular l'ús de les llengües en l'espai públic perquè els ciutadans puguin exercir la seva opció lingüística de forma realment lliure. La llibertat de les organitzacions i empreses i dels professionals pot arribar a anul·lar la llibertat dels ciutadans al servei dels quals treballen. Aquest principi és aplicable en diferents àmbits. Per exemple, en l'àmbit educatiu, en l'administratiu i en l'empresarial: la llibertat del professorat, del funcionari o del personal de les empreses que es relaciona amb el públic no es pot contraposar ni considerar-se superior a la de l'alumnat, dels usuaris dels serveis públics o dels clients de les empreses. La protecció dels drets dels ciutadans que parlen llengües amenaçades per les lleis del mercat i que constitueixen un bé comú per a la comunitat pot doncs legitimar restriccions de llibertats dels professionals que presten serveis en nom d'una organització, pública o privada.
- Evidentment, seria desitjable no haver d'establir normatives ni preveure sancions. Les organitzacions i empreses haurien d'incorporar l'ús habitual de les llengües del territori on presten serveis com a element de qualitat i com a compromís derivat de la seva responsabilitat social corporativa.

4.3.

El bilingüisme equilibrat

El tercer dels àmbits que es posa en qüestió en el discurs neoliberal és el de l'ús preferent del català en les administracions de Catalunya. La legislació ho estableix des de la Llei de 1983, garantint sempre el dret dels ciutadans d'adreçar-s'hi en castellà si ho demanen, però tot i així sembla que aquesta regulació ha suscitat més controvèrsia durant el 2006 que en els vint-i-dos anys anteriors.

El discurs neoliberal argumenta que l'Administració ha de reflectir la realitat social, i que per tant ha d'utilitzar de la mateixa manera les dues llengües oficials. Qüestiona que la noció de llengua pròpia comporti alguna preferència d'una llengua ofi-

cial sobre l'altra. Torna a basar-se en el concepte d'*igualtat* i utilitza els termes *bilingüisme equilibrat*, *igualitari* o *equitatiu*. Invoca el bilingüisme a l'Administració com a riquesa enfront de l'"empobriment" del monolingüisme.

A banda de l'ús de les llengües en la prestació de serveis públics administratius, també qüestiona la presència majoritària del català en els mitjans de comunicació públics i l'exigència de coneixements de català als professionals que han de treballar en organismes públics. Una polèmica especial es crea en relació amb els cossos de l'Administració de Justícia, arran dels continguts de l'Estatut de 2006.

Alguns exemples són:

12.01.06, *El Punt*, notícia «El Partit Popular presenta al Parlament 8 mesures per fomentar el bilingüisme»: entre aquestes mesures s'inclou que les administracions emetin les comunicacions en la llengua que desitgin els ciutadans,⁵³ i que no s'exigeixin coneixements de català als funcionaris i professionals sinó que es fomenti que l'usin.

15.03.06, *El Economista*, titular: «Magistrados i secretarios judiciales unidos contra el catalán como mérito».

16.03.06, *La Vanguardia*, article de Francesc de Carreras: diu que els magistrats han de tenir el català com a requisit, però només a nivell de comprensió. I considera que «*dado el nivel cultural de los magistrados, ya quizá no será necesario acreditarlo*».

9.02.2007, *El Economista*, article d'Albert Rivera, «La lengua como barrera»: «*Lo que cualquier ciudadano desea es que los funcionarios públicos sean por encima de todo los mejores profesionales, y no los que mejor hablen una lengua u otra.*» [...] «*[...] los derechos de igualdad y libertad se ven mermados para muchos profesionales que se presentan a unas oposiciones en Cataluña provenientes de otros lugares de España, de Europa o del mundo y ven con resignación cómo para ocupar puestos de trabajo donde el idioma es irrelevante, se convierte en fundamental dicho conocimiento.*»

53. Actualment es fa, i d'acord amb el Decret 107/1987 cal la sol·licitud del ciutadà. Molt sovint, però, especialment en l'àmbit sanitari i d'altres relacionats amb la seguretat o la prestació de serveis públics bàsics, els documents, comunicacions i publicacions adreçats als ciutadans són bilingües o multilingües.

2.03.07, *Diari de Sessions del Parlament*: Ciutadans-Partido de la Ciudadanía demana al Parlament que els ciutadans tinguin dret d'adreçar-se a l'administració en les dues llengües, d'obtenir les respostes en la llengua escollida o per defecte en la utilitzada pel ciutadà, i que els impresos i circulars o comunicacions d'ofici siguin bilingües, igual com la retolació o els webs. També demana no condicionar els trasllats de personal a requisits lingüístics.

Encara d'una manera més acusada que en el cas anterior, en l'entorn polític i intel·lectual de Catalunya es troba a faltar un discurs sòlid i consensuat que permeti legitimar la legislació actual en l'àmbit de l'ús de les llengües en les administracions catalanes.

A més a més, la realitat és que la mateixa Administració de la Generalitat no aplica uns criteris homogenis en l'ús de les llengües i, mentre alguns departaments i organismes s'atenen estrictament al que estableix la legislació vigent, d'altres opten per un bilingüisme més general, i s'introdueixen llengües no oficials amb criteris diversos. Això respon a noves necessitats comunicatives en la prestació de serveis als ciutadans, però també a una certa confusió i disparitat de criteris entre les persones que han ocupat càrrecs directius en els últims anys i a la manca de directrius generals del personal que treballa en la primera línia d'atenció al públic. Per tant, és necessari en aquest camp convidar els directius públics a fer una reflexió profunda per arribar a un consens sense conflicte.

Poques opinions a favor de l'ús preferent del català en les administracions catalanes hem pogut recollir en els mitjans. La mateixa sessió que va dedicar el Parlament de Catalunya, el 15 de març de 2007, a debatre la moció presentada per Ciutadans-Partido de la Ciudadanía sobre la igualtat de les llengües a l'Administració, no va aportar arguments de pes, tot i que la moció va ser rebutjada.

Destaquem, entre els articles d'opinió, l'aportació favorable a l'acreditació de coneixements de català per part dels cossos judicials que va fer l'aleshores ministre de Justícia del Govern espanyol:

3.4.06, *El País*, article del ministre de Justícia, Juan Fernando López Aguilar: «*En política, a menudo lo decisivo es la perspectiva con que se afrontan los problemas, y la que ha adoptado el Gobierno es la de los derechos de los ciudadanos (aproximadamente 15 millones de españoles hablan dos lenguas oficiales).*» [...] «*No resulta razonable ni esperable centrar el debate en la movilidad de la carrera judicial, aunque se deben tratar con seriedad y rigor los efectos que puedan tener la medidas que se tomen.*»

A pesar de la manca de discurs detectada, també en aquest cas hi ha molts arguments que permeten defensar la legitimitat i la idoneïtat de la legislació vigent:

- La funció de l'Administració no és la de reflectir la realitat social (aleshores, hauria d'incorporar en diferents graus l'ús de més de dues-centes llengües), sinó la de prestar serveis públics adequats i efectius en un marc de convivència sostenible de les llengües. És perfectament coherent que l'Administració, a Catalunya, determini com a llengua d'ús habitual el català (o l'occità a la Vall d'Aran) i faciliti l'accés als serveis públics en castellà com a llengua oficial⁵⁴ i també, en determinats casos, en les llengües de la immigració.
- Si s'ha d'aplicar el concepte de *bilingüisme equilibrat*, és a partir d'una visió global de la societat: i si s'analitza l'ús de les llengües en els serveis i productes empresarials, en l'oferta lúdica i cultural o en els mitjans de comunicació, és evident que existeix un gran desequilibri en l'ús de les llengües, forçat pel mercat, a favor del castellà.
- Precisament amb l'objectiu d'aconseguir un cert equilibri, l'Administració pot regular uns espais d'ús preferent de les llengües que són més febles en el mercat. I ho pot fer sobretot en els àmbits públics: l'Administració, el sistema educatiu i els mitjans de comunicació públics, com ja va establir la Llei de normalització lingüística de 1983.
- No hi ha cap tipus de vulneració dels drets dels ciutadans: tothom té dret a adreçar-se a l'Administració en la

54. I en occità, també oficial a Catalunya, en la forma que determini el desplegament de l'Estatut d'autonomia de Catalunya de 2006.

llengua oficial que esculli. L'ordenament jurídic a Catalunya es basa en la defensa del dret dels ciutadans a escollir la llengua en què es volen relacionar amb les organitzacions, tant en l'àmbit públic com en el privat.

- Precisament perquè el plurilingüisme és una riquesa, volem ciutadans plurilingües i volem un ordre lingüístic que permeti la convivència de les llengües, de manera que totes tinguin espais funcionals.
- Igualtat de llengües no vol dir igualtat de funcions d'aquestes llengües, sinó, ben al contrari, distribució de funcions. Si dues llengües tenen les mateixes funcions, pel principi d'economia comunicativa se n'elimina una, la més feble.
- El personal al servei de les institucions públiques ha de ser perfectament competent en les llengües oficials, per garantir els drets dels ciutadans, que predomina sobre els drets corporatius dels funcionaris. Si els ciutadans tenen el deure de coneixement de les llengües oficials (que estableix la teoria política en general, i explícita l'Estatut d'Autonomia de 2006), és evident que aquest mateix deure s'ha d'exigir amb claredat als servidors públics en el grau adequat a les funcions derivades del seu lloc de treball.
- El veritable repte dels serveis públics és, en aquest moment, organitzar-se per garantir uns drets instrumentals a la població immigrada que està en fase d'acollida i no coneix cap de les llengües oficials. Això implica dotar-se de criteris d'ús de les llengües no oficials, però també de personal competent en diverses llengües i d'altres recursos (com els mediadors culturals o el serveis i eines de traducció i interpretació), que requereixen una organització complexa i la inversió adequada a cada cas.

Fetes doncs totes aquestes consideracions al voltant del discurs present a Catalunya al llarg de l'últim any, entrarem ja en l'apartat final de conclusions.

Bloc 5.

Conclusions

Tant l'ètica política com la teoria política progressista sobre la gestió de la diversitat social, no sols legitimen, sinó que postulen, la protecció de la diversitat cultural i lingüística. Una protecció que és responsabilitat en primera instància dels governs de territoris amb cultures i llengües pròpies exposades a la pressió assimilacionista d'altres cultures o llengües majoritàries, amb les quals cal establir un marc de convivència sostenible, en el context d'una societat plural i complexa en què cada vegada són presents més llengües a causa dels moviments migratoris i de la globalització de l'economia.

Comparteixen aquest principi general els organismes internacionals i els òrgans de govern de la Unió Europea, però apareixen conflictes o controvèrsies a l'hora d'establir dins els estats un marc concret d'actuacions i mesures que garanteixin la protecció que es postula. Això passa perquè les mesures de protecció de l'ús de les llengües minoritàries dins els estats impliquen necessàriament algun grau de restricció de llibertats en l'ús de les llengües majoritàries, llengües que tendeixen a estendre's per la força del mercat.

Tant els governs estatals com regionals o locals han d'assumir aquesta premissa, i si no ho fan cauen en una contradicció política greu entre els objectius generals que internacionalment es consensuen i les polítiques públiques reals que s'implementen localment.⁵⁵

És possible fer polítiques lingüístiques de protecció de la diversitat que alhora garanteixin els drets fonamentals de les

55. Jordi Argelaguet, quan estudia el cas de la política lingüística a Catalunya des del punt de vista de l'anàlisi de polítiques públiques, fa notar que el consens polític aconseguit en la *definició del problema* és possible perquè s'acorda l'aprovació de principis legislatius molt generals; aquest fet implica l'aparició de discrepàncies en la implementació de les polítiques, ja que és en aquesta fase que cal prendre decisions dins el considerable marge de discrecionalitat

persones, afavoreixin les seves oportunitats de promoció social i evitin la fragmentació de la societat en guetos culturalment aïllats.

La política lingüística a Catalunya ha estat i és un model d'equilibri en aquest sentit, i actualment centra l'atenció de molts països europeus amb llengües minoritàries o minoritzades, i fins i tot s'ha convertit en referent per al Govern del Quebec, que al seu temps ho va ser —durant els anys vuitanta— per al Govern català.

Considerem que la ciència política ofereix una base teòrica sòlida per legitimar la política lingüística catalana, sense que calgui recórrer a cap discurs reactiu.

5.1.

La política lingüística com a política pública⁵⁶

El Pla de govern de la Generalitat per a la VIII legislatura defineix explícitament la política lingüística com una política pública. No és un enfocament banal, sinó que, al nostre entendre, permet abordar-ne la definició i la implementació des de la

que una legislació poc concreta permet. (ARGELAGUET I ARGEMÍ, Jordi. «El treball parlamentari sobre la llengua catalana i el seguiment del procés de normalització lingüística durant les tres primeres legislatures del Parlament de Catalunya [1980-1992]». A: *Revista de Llengua i Dret*, núm. 22. Desembre de 1994. Barcelona, Generalitat de Catalunya. Escola d'Administració Pública de Catalunya, 1994.) Es pot considerar que, en general, en polítiques lingüístiques aquesta és una dinàmica comuna també a escala internacional, europea i estatal.

56. El Pla de govern de la Generalitat de Catalunya per a la VIII legislatura (2006-2010) inclou com a objectiu «fer de la política lingüística una política pública transversal». Tot i que no és objecte d'aquest treball aplicar la metodologia d'anàlisi de les polítiques públiques a la política lingüística de la Generalitat, dediquem un breu apartat a la idea de definició del problema, que entronca amb l'aplicació dels principis de l'ètica política que proposem. Una anàlisi completa de la política lingüística com a política pública mereixeria un altre treball. D'altra banda, la complexitat de l'aplicació de la idea de transversalitat, aplicada a aquesta o altres polítiques, mereixeria també un aprofundiment teòric.

perspectiva de la ciència política i amb la metodologia de l'anàlisi de polítiques públiques.

Com constata en diversos treballs el politòleg Jordi Argelaguet, a Catalunya la política lingüística s'ha plantejat tradicionalment més aviat des de la perspectiva científica de la sociolingüística que no pas de la ciència política. Segons ell, els partits han tendit a recollir les argumentacions que es fan en el debat científic, i sovint són acadèmics i especialistes en la matèria els qui elaboren les propostes partidistes. Per tant, el debat «no acaba d'entrar a la política i es limita a un àmbit més tècnic i/o científic, són els filòlegs, sociolingüistes o historiadors de la llengua que expressen i contrasten idees, entre les quals hi ha el tema de com fer una política lingüística».⁵⁷

Probablement durant una llarga etapa aquest enfocament més aviat tècnic o científic de la política lingüística ha evitat enfrontaments polítics i ha afavorit el consens, a costa, però, de no definir clarament en l'òrbita política determinats enfocaments, compromisos i decisions.

Actualment, hi ha dos factors que poden fer reconsiderar aquesta estratègia: d'una banda, la maduresa adquirida pels successius governs en la implementació de polítiques lingüístiques durant més de vint anys; d'altra banda, l'evolució de la teoria política de gestió de la diversitat social i cultural, que ofereix (com creiem que s'ha demostrat en aquest treball) un excel·lent coixí teòric per enfocar la política lingüística dels governs. L'enfocament sociolingüístic pot resultar insuficient per abordar la definició de les polítiques lingüístiques, i convé aprofitar els plantejaments de l'ètica i la filosofia polítiques aplicades a la gestió de les societats culturalment diverses per reforçar-ne i legitimar-ne les bases teòriques.

Des d'un altre punt de vista, si partim dels plantejaments metodològics de l'anàlisi de polítiques públiques, sembla recomanable en aquest moment plantejar un nou enfocament, una nova

57. ARGELAGUET I ARGEMÍ, Jordi. *La definició del problema en el cas de la política lingüística de la Generalitat de Catalunya* [estudi promogut per la Direcció General de Política Lingüística]. Barcelona: 1992.

definició del problema en l'àmbit de la política lingüística a Catalunya, arran de la transformació que tant la societat com la comunicació han tingut en els últims anys.

En els seus treballs, Argelaguet explica que als anys vuitanta del segle passat, en l'etapa de la transició democràtica, el problema es plantejava a partir de la idea de «recatalanitzar Catalunya», associada a la recuperació de les llibertats i les institucions democràtiques.

En aquest context, la voluntat clara dels partits polítics d'arribar a un consens en matèria de política lingüística va propiciar un acostament de posicions progressiu entre els dos principals partits, PSC i CiU, que inicialment manifestaven dues maneres d'entendre el paper de la llengua a Catalunya, a partir de diferències serioses en el concepte subjacent de nació.⁵⁸

Finalment, l'objectiu comú d'evitar la ruptura del país en dues comunitats lingüístiques diferents va fer posar l'èmfasi en l'augment del coneixement de català més que no pas en les garanties d'ús. Amb aquest plantejament es va aprovar la primera Llei de normalització lingüística, l'any 1983.

Però —explica Argelaguet— a mesura que augmenta el coneixement del català i pràcticament tothom l'entén, el problema es redefineix, ja que «el veritable problema és l'ús del català —escàs i desigualment present en tots els àmbits de la vida pública—, tal com havien plantejat els partits nacionalistes al principi del procés i, també, hi havien hagut de renunciar». És en aquest context que es comença a treballar des del Govern la proposta d'una segona llei, la Llei de política lingüística, que a causa de les dificultats d'arribar al consens polític no es podrà

58. «Una seria la que concep la nació catalana com un “ésser”, i el català seria la principal manifestació del fet diferencial, que transcendeix l'individu. L'altra seria la que considera la nació catalana com a resultat de la convivència de ciutadans lliures i que posa l'èmfasi en el ple respecte a les altres llengües i cultures que conformen aquesta pluralitat canviant.» (ARGELAGUET I ARGEMÍ, Jordi. *La definició del problema en el cas de la política lingüística de la Generalitat de Catalunya* [estudi promogut per la Direcció General de Política Lingüística]. Barcelona: 1992.)

aprovar fins al 1998.⁵⁹

Actualment, podem constatar com ha augmentat la complexitat del problema, a causa de diversos factors:

- D'una banda, l'augment del coneixement del català torna a formar part clarament del problema per l'arribada de nova població immigrant, que a més és lingüísticament diversa.
- D'altra banda, l'augment de l'ús no pot passar a segon terme, i sorgeixen elements, com l'eclosió i generalització de nous àmbits de comunicació gràcies a l'ús de les tecnologies, o bé la percepció que s'estén entre els joves del català com a llengua del sistema (i no de l'oci o la transgressió), que obliguen a definir i implementar polítiques de foment de l'ús del català en l'àmbit privat, professional o personal.
- A més, l'assumpció d'un concepte evolutiu d'identitat i de cultura, i la constatació que les identitats duals o múltiples són possibles i s'estenen, fan que les polítiques lingüístiques s'hagin de redefinir en el marc global de la gestió de la diversitat cultural i lingüística, que promouen els organismes internacionals i europeus.

Finalment, l'aprovació de l'Estatut d'autonomia de Catalunya de 2006 ofereix un marc més ampli i sòlid en matèria lingüística, i l'oportunitat d'avançar en alguns aspectes.

Amb aquest objectiu, i a partir de la premissa d'abordar la política lingüística com a política pública vinculada a la gestió de la diversitat social i cultural, considerem oportú desenvolupar el concepte de política lingüística responsable, que plantegem en l'apartat següent.

59. Ho explica Argelaguet a *El procés d'elaboració de la Llei de política lingüística*. Barcelona: Editorial Mediterrània, 1998.

5.2.

Per una política lingüística responsable

Actualment, el concepte de *responsabilitat* s'ha incorporat a les polítiques públiques i empresarials en diversos àmbits. D'una banda, és a la base dels projectes de creixement de les grans empreses, d'acord amb el que s'ha anomenat responsabilitat social corporativa i que promouen organismes internacionals com la UNESCO en el context de globalització de l'economia. D'altra banda, també és a la base de diverses polítiques públiques adreçades a les persones individualment, com les que promouen un consum responsable, una alimentació responsable o un ús responsable de l'entorn natural.

Aquest mateix concepte de responsabilitat és perfectament aplicable a la política lingüística dels governs en sentit ampli, i també a la política lingüística o comunicativa de les organitzacions, empreses i institucions en el marc de la seva responsabilitat social corporativa. És igualment aplicable a les persones individualment, pel que fa al seu grau de consciència sobre les conseqüències que té el seu nivell de coneixement de llengües i l'ús que fan de les llengües que coneixen, en un sentit similar al del consum o l'alimentació responsable o al de la responsabilitat individual en la conservació del medi ambient.

El concepte de política lingüística responsable, doncs, pot tenir un rendiment polític, institucional i pedagògic interessant.

Com a política pública d'un govern, una política lingüística responsable és la que possibilita la convivència sostenible en el territori de les diverses llengües que hi són presents, d'acord amb un marc general consensuat democràticament que estableix garanties de protecció de l'ús de les llengües en funció de tres factors principals: la seva vinculació a la identitat històrica del territori, el seu grau de minorització o de vulnerabilitat en relació amb les lleis del mercat, i també —en tant que decisió democràtica— la voluntat de la població de mantenir un determinat patrimoni lingüístic. Més concretament, una política lingüística responsable:

1. Contribueix a la vitalitat de l'ús de la llengua o les llengües minoritzades pròpies del territori,⁶⁰ garantint-los espais d'ús públic i funcions de prestigi, en exercici de la responsabilitat en la defensa del patrimoni cultural propi que correspon a cada govern. Estableix funcions compensatòries⁶¹ per preservar l'ús d'aquestes llengües de la força assimilatòria de les lleis del mercat.
2. Contribueix al benestar i l'autoestima dels parlants de la llengua o les llengües minoritzades pròpies del territori, facilitant-los l'ús normal, habitual o natural d'aquestes llengües dins el territori. Els ofereix un entorn lingüístic segur amb l'establiment de drets no instrumentals.⁶²
3. Contribueix a la inclusió social de la població immigrada a partir del principi de no discriminació per raó de llengua, estableix drets lingüístics instrumentals per a l'accés als serveis públics durant la fase d'acollida, promou l'aprenentatge de les llengües oficials i rellevants al territori entre la població infantil i adulta, i facilita també l'aprenentatge en edat escolar de la llengua primera de les comunitats d'immigrants significativament nombroses en un territori determinat.
4. Promou entre la població els valors positius de la diversitat lingüística, i incentiva l'aprenentatge i l'ús de les llengües no només amb criteris funcionals, sinó també d'arrelament al territori, en el marc del compromís col·lectiu en la creació d'una societat plural, inclusiva, d'avantguarda i amb personalitat pròpia, que ha de revertir en l'autoestima individual i col·lectiva.

60. Utilitzo aquí el terme *minoritzades* en el sentit de «vulnerables en termes de mercat», i el terme *pròpies* en el sentit de «vinculades estretament a la identitat històrica del territori». La combinació d'aquests dos factors és la que determinarà el grau de protecció que necessita una llengua per part del govern competent en el territori, i la dimensió de les mesures que haurà de prendre aquest govern per assegurar-ne l'ús.

61. En terminologia d'Albert Bastardas.

62. Drets que, d'altra banda, s'asseguren als parlants de totes les llengües oficials al territori.

Notem com aquest plantejament reflecteix amb claredat el doble vessant de la política lingüística com a política cultural i com a política social. El vessant de política cultural es reflecteix en el punt 1 (protecció d'un bé o patrimoni cultural comú), mentre que els punts 2, 3 i 4 reflecteixen el vessant de política social (política per al benestar de les persones, la cohesió i la promoció social, és a dir, de foment i protecció de béns socials).

Des d'un altre punt de vista, la política lingüística responsable, entesa com a política comunicativa corporativa d'una institució, organització o empresa, és la que conjumina l'ús de les llengües de treball o funcionals de l'organització amb el de les llengües del territori on presta serveis. Per exemple:

- Incorpora les llengües pròpies del territori almenys en la comunicació externa amb clients i proveïdors, en l'oferta, la contractació i la prestació de serveis, i en els productes que fabrica, distribueix o subministra.
- Respecta l'ús de les llengües pròpies dels treballadors en la comunicació no corporativa i promou el desenvolupament del treball en les llengües del territori, amb criteris de subsidiarietat.⁶³
- Fomenta que els directius coneguin i utilitzin les llengües pròpies del territori per facilitar l'ús laboral d'aquestes llengües.

Aplica doncs a l'àmbit lingüístic el principi de compromís amb el territori derivat de la responsabilitat social corporativa.⁶⁴

Finalment, des del punt de vista de la responsabilitat de les persones individuals, el concepte té almenys dos vessants. D'una

63. En el sentit proposat per Bastardas: el que es pugui fer en les llengües locals, no cal que es faci en les globals.

64. Partint de la base que la idea de la responsabilitat social corporativa no és un model d'ètica empresarial, sinó un model de negoci orientat al creixement de les empreses, aquest ús de les llengües responsable resulta interessant tant des del punt de vista comercial (millora de relacions amb clients i proveïdors) com de la gestió de recursos humans (reforç del sentiment de pertinença i cohesió d'equips).

banda, és aplicable a la necessitat o conveniència d'aprendre les llengües pròpies i oficials al territori i les llengües funcionalment rellevants per a la promoció social. D'altra banda, fa referència a l'ús responsable de les llengües, que deriva de la consciència dels parlants sobre la influència que té el seu propi comportament lingüístic en l'entorn social.

Per exemple, en el cas dels parlants de llengua primera minoritzada, l'ús responsable de les llengües implica que no canviïn innecessàriament de llengua en la comunicació amb altres persones amb qui comparteixen el coneixement de llengües majoritàries i també de la minoritzada. La responsabilitat en aquest cas rau en el manteniment de la pròpia autoestima i dels espais d'ús de la llengua minoritzada, però també en la necessitat de facilitar la plena incorporació a la societat de les altres persones, ja que aquest canvi de llengua pot implicar per a elles l'exclusió de la comunitat.⁶⁵

D'altra banda, convé fer reflexionar sobre aquestes qüestions els parlants de llengua primera majoritària o de llengua primera estrangera, sobre la base que les llengües no són mers instruments de comunicació i que no és socialment responsable utilitzar-les amb criteris exclusivament funcionals o pragmàtics, sinó que cal tenir presents altres criteris com la vinculació al territori i la construcció d'una societat inclusiva amb la seva pròpia personalitat local. Promoure el compromís d'aquestes persones serà sens dubte un benefici social per a elles si tenen voluntat d'arrelament en la societat, ja que n'afavorirà la inclusió i revertirà en la seva autoestima i seguretat personal.

Vegem doncs, a partir d'aquestes consideracions conceptuals, quines podrien ser les bases per implementar una política lingüística responsable a Catalunya.

65. Recordem que les llengües menys parlades identifiquen més, i per això són un instrument valuós d'inclusió social.

5.3.

Bases per a una política lingüística responsable a Catalunya

La política lingüística a Catalunya, en el seu vessant de política de protecció del patrimoni cultural, ha de tenir com a objectiu prioritari la protecció del patrimoni lingüístic que singularitza Catalunya com a comunitat: la llengua catalana, en tot el territori, i la llengua occitana, pròpia de la Vall d'Aran. Aquesta protecció implica promoure'n l'ús normal, habitual o natural i fer front a la pressió assimilacionista que comporten les lleis del mercat.

En el seu vessant de política social, ha de tenir com a objectiu el d'augmentar el benestar de les persones a partir de principis d'equitat, tenint en compte les característiques, preocupacions i expectatives de la societat.

Una societat que, d'acord amb les dades d'estadístiques i estudis oficials recents:⁶⁶

- En la seva majoria, té coneixements de català i és capaç d'utilitzar aquesta llengua.
- Declara, com a llengua d'ús habitual, el català o el castellà en percentatges propers al 50% de la població.
- Se sent majoritàriament catalana i espanyola o bé més catalana que espanyola.
- Identifica com a llengua pròpia el català o el castellà en percentatges similars, però amb una tendència incipient (manifestada en els darrers estudis entre alumnes d'educació secundària) a considerar pròpies totes dues llengües alhora.

Una societat que, d'altra banda:

- Acull percentatges molt importants d'immigració recent, amb previsió d'augmentar significativament durant els pròxims anys, immigració que parla en el seu conjunt més de dues-centes llengües diferents.

66. Incloses en l'annex «Dades sobre la situació lingüística a Catalunya».

- Aspira a mantenir una convivència sense problemes, i accepta l'ordre lingüístic establert que regula l'ús de les llengües oficials, però cada vegada més aprecia la idea de llibertat individual i percep negativament l'intervencionisme del Govern.
- Té una visió fonamentalment pragmàtica de les llengües i valora especialment la importància funcional creixent del castellà, que es consolida com una de les llengües globals més importants en termes de mercat (especialment al continent americà), i de l'anglès, llengua global de l'economia, de la ciència i de la tecnologia per excel·lència.
- Cada vegada associa menys l'ús del català a una identitat de resistència, però tampoc l'associa clarament a una identitat projecte: el català és en aquest moment per a molts joves la llengua del sistema (de la Generalitat o l'ajuntament, de l'escola...) però no la de l'oci ni la de la transgressió —com ho havia estat en els anys de la transició democràtica. Per tant, en certa manera, el català té connotacions de llengua obligatòria però poc útil, i també de llengua formal, difícil d'aprendre i tradicional.
- Amb tota probabilitat, en la seva immensa majoria està a favor del manteniment de l'ús del català com a patrimoni lingüístic del territori, i les persones que el tenen com a llengua primera o d'identificació considerarien inacceptable que no fos així, però hi ha poca consciència de les polítiques que cal implementar per aconseguir-ho.

Davant d'aquest panorama complex, considerem que la política lingüística a Catalunya s'ha de sustentar sobre les bases següents:

1. Un model polític basat en la construcció d'una societat inclusiva i en evolució, d'una societat vinculada a una identitat projecte amb personalitat pròpia que incorpori adequadament al patrimoni cultural i lingüístic del país les aportacions de la nova població. Un projecte de país que —en un àmbit molt superior al de la política lingüística— afavoreixi l'autoestima i l'orgull dels ciutadans alhora que el seu compromís social en la construcció de la nova identitat.

2. Un model d'Estat realment plural, que superi el model polític caduc de l'estat nació uniforme i monista, i assumeixi clarament la diversitat cultural i lingüística que li és intrínseca com a patrimoni propi a conservar. D'una banda, cal que el Govern espanyol impulsi un canvi de valors en la societat a favor de l'assumpció positiva de la diversitat lingüística, no només en el discurs polític, sinó també amb mesures polítiques com el plurilingüisme de les institucions estatals o la introducció de les llengües de l'Estat i de la reflexió sobre la diversitat lingüística com a matèria en els currículums de l'educació obligatòria. D'altra banda, cal que l'Estat contribueixi a fomentar el plurilingüisme en l'àmbit empresarial, amb polítiques que afavoreixin des de l'etiquetatge plurilingüe dels productes de consum fins a la producció plurilingüe de productes culturals (cinema i DVD) i d'oci (com els videojocs). La intervenció de l'Estat és indispensable per aconseguir que les grans empreses, especialment les multinacionals, siguin plurilingües a Espanya igual com ho són en d'altres estats europeus. A més, l'assumpció de les llengües cooficials de les comunitats autònomes com a llengües també oficials de l'Estat possibilitaria l'entrada d'aquestes llengües en els organismes i en els programes de foment de la Unió Europea en condicions d'igualtat amb d'altres llengües de demografia similar o menor.

3. Una societat formada per persones plurilingües, que se sentin segures i capacitades per parlar i escriure en diverses llengües, a partir d'unes polítiques educatives que potenciïn al màxim la competència individual en català,⁶⁷ castellà, anglès, i en general en les llengües que es considerin rellevants per a la promoció social.

4. La continuïtat del model educatiu de conjunció lingüística, que prepara alumnes competents en les llengües oficials sense separar-los en aules per raó de llengua, i estableix el català⁶⁸ com a llengua vehicular preservant el dret de tria dels pares en el primer ensenyament. Aquest model conflueix en l'objectiu de la cohesió social i és a hores d'ara un referent per a d'altres go-

67. I occità a la Vall d'Aran.

68. O l'occità a la Vall d'Aran.

verns que constaten com la separació de línies educatives segons el model lingüístic pot provocar una fragmentació poc desitjable.⁶⁹ Convé reforçar-lo, invertir-hi els recursos necessaris per superar els dèficits d'aplicació per influència del context sociolingüístic, i adaptar-lo a les necessitats dels alumnes immigrants d'incorporació tardana al sistema educatiu, com ja s'ha començat a fer amb les aules d'acollida. A més, cal estudiar la manera d'introduir l'aprenentatge de les llengües primeres de les comunitats d'immigrants més nombroses en cada àmbit del territori.

5. Una distribució de funcions de les llengües que en possibiliti la convivència sostenible. En particular, la preservació d'espais d'ús públic per a les llengües pròpies minoritzades (català i occità a l'Aran), en aplicació del principi de subsidiarietat. Cal donar preferència a l'ús d'aquestes llengües en les administracions i els mitjans de comunicació públics, i també cal reservar-los espais en l'àmbit privat corporatiu, partint de la base dels drets dels ciutadans a rebre serveis en qualsevol de les llengües oficials, com ja estableix la legislació actual.

6. L'atorgament de drets lingüístics no instrumentals a les persones que parlen les llengües oficials (català, castellà i occità), a partir de principis d'equitat i raonabilitat. Els drets lingüístics no instrumentals estan relacionats amb la configuració d'un entorn lingüístic segur. L'equitat legitima l'atorgament de drets als més febles encara que impliqui la restricció de la llibertat dels més forts. Aquest principi s'aplica en totes les polítiques socials i la política lingüística no en pot ser una excepció, sempre en un marc consensuat democràticament per garantir la convivència de les llengües i les persones, i de manera raonable i proporcionada. Atès que la força del mercat afavoreix l'ús de

69. Són qüestions de plena actualitat el replantejament dels models lingüístics educatius d'Euskadi i Galícia (que s'estan reorientant per reforçar l'aprenentatge de l'euskera i el gallec), del Quebec (en què l'escola francòfona no proporciona competència suficient en anglès, fet que provoca tensions socials), de Bèlgica (en què es debat sobre la presència del flamenc a l'escola) o de la Gran Bretanya (en què el Govern es planteja com incentivar l'aprenentatge de llengües diferents de l'anglès), per citar només alguns exemples recollits a la premsa.

les llengües majoritàries, en aquest cas especialment del castellà, resulta plenament legítim preservar els drets de les persones que volen utilitzar el català a Catalunya o l'occità a l'Aran, amb l'objectiu que tinguin les mateixes oportunitats d'ús d'aquestes llengües que d'ús del castellà.⁷⁰ D'altra banda, l'equitat justifica també que els drets de les persones físiques, com a ciutadanes, consumidores o clientes, passin davant dels drets de les organitzacions i empreses i dels drets corporatius dels treballadors en exercici d'un servei als ciutadans, especialment si es tracta d'un servei públic.

7. L'atorgament de drets lingüístics instrumentals a les persones d'immigració recent durant el període d'acollida. Aquests drets impliquen la garantia d'accés als serveis públics bàsics durant un període de transició en què la població nouvinguda adquireix competències en les dues llengües oficials. Comporten la necessitat de definir uns criteris d'ús de les llengües no oficials a les administracions, i per tant d'invertir recursos en serveis de traducció o en la contractació de personal plurilingüe d'acord amb aquests criteris, però afavorint alhora l'aprenentatge del català (i de l'occità a l'Aran) a més de l'aprenentatge del castellà. Aquest és un dels reptes actuals de la societat catalana, i la fixació de criteris corporatius d'ús lingüístic adaptats a aquesta necessitat resulta ja urgent per a les administracions públiques.

8. La pedagogia i sensibilització de la població en relació amb els valors positius de la diversitat lingüística i de la preservació del patrimoni lingüístic col·lectiu. Cal incitar les persones a la reflexió sobre la responsabilitat que tenen en el manteniment del marc de convivència de les llengües, per mitjà de l'escola, dels mitjans de comunicació, i dels líders d'opinió en diferents àmbits (polític, intel·lectual, artístic, esportiu...). Les polítiques públiques han de propiciar una consciència social favorable a la legitimitat moral i política de prioritzar, a Catalunya, la llengua catalana (o l'occitana a l'Aran) com a llengua pròpia i més vulnerable del territori. I igualment, en relació amb les organitzacions i empreses, han d'afavorir la incorporació del con-

70. En el cas de l'ús de l'occità fora de l'Aran, caldrà establir els drets en aplicació també dels principis de raonabilitat i proporcionalitat.

cepte de responsabilitat lingüística en el marc de la responsabilitat social corporativa.

Des del punt de vista de l'ètica política, és del tot aconsellable —i no només legítim— implementar polítiques lingüístiques que facin viable el manteniment de l'ús de les llengües vinculades històricament al territori en condicions equitatives amb les altres llengües que hi són presents per raons d'organització política, de mercat o de moviments migratoris. Aquestes polítiques tenen un vessant de foment i sensibilització i un altre vessant de regulació que inevitablement, si es volen aconseguir resultats, comporta certes restriccions de llibertats en relació amb l'ús de les llengües majoritàries. Aquest tipus de restriccions, comunes a totes les polítiques socials, són èticament legítimes si se sostenen sobre un principi de raonabilitat.

A l'altre extrem, és èticament reprovable l'ús partidista o corporativista dels conceptes de *dret* i *llibertat* en defensa d'interessos particulars. Més encara, és del tot reprovable la manipulació demagògica i irresponsable d'aquests conceptes com a arma de conflicte social, que fan determinats grups identificats amb les llengües i cultures dominants, des d'una visió uniformista de la cultura.

Annex.

Dades sobre la situació lingüística a Catalunya⁷¹

Aquest annex pretén oferir una visió global de la situació lingüística a Catalunya a partir de dades estadístiques obtingudes en estudis oficials, i serveix de complement a l'apartat de conclusions.

Ha estat inclòs per suggeriment de Manuel Villoria, que des de la seva visió externa de la situació lingüística a Catalunya va considerar convenient oferir-ne dades objectives.

Les principals fonts utilitzades són les estadístiques oficials que formen part dels plans estadístics de la Generalitat de Catalunya, i els estudis d'opinió inclosos en el Registre Públic d'Estudis d'Opinió de la Generalitat.

Les dades seleccionades a partir d'aquestes fonts són:

- Coneixements lingüístics de la població
- Llengua primera i llengua o llengües d'ús habitual
- Llengua o llengües d'identificació
- Oferta i demanda de productes i serveis en català
- Percepcions sobre l'ús del català
- Sentiment de pertinença
- Grau de preocupació per la política lingüística del Govern
- Valoració de la política lingüística del Govern

S'han actualitzat el desembre del 2007.

1.

Coneixements de català de la població

L'estadística oficial més recent que facilita informació global sobre coneixements de català de la població en general és l'Es-

71. Agraïeixó al Servei d'Informació, Difusió i Estudis de la Secretaria de Política Lingüística de la Generalitat de Catalunya la col·laboració per a la preparació d'aquest annex.

tadística d'usos lingüístics a Catalunya de 2003 (EULC 2003).⁷² Recull dades, per declaració telefònica, de la població de 15 o més anys, que aporten la informació següent sobre coneixements de català:

Coneixements de català de la població a Catalunya (%)

	L'entén	El sap parlar	El sap llegir	El sap escriure
Catalunya	97,4	84,7	90,5	62,3

Font: Generalitat de Catalunya, Estadística d'usos lingüístics a Catalunya 2003.

Més del 90% de la població pot entendre i llegir el català, mentre que el 84,8% el sap parlar i el 62,3% el sap escriure.

Destaca el fet que hi ha 143.000 persones que no entenen el català (2,6% de la població) i més de 836.000 persones que no el saben parlar (15,2%), de les quals 681.000, gairebé el 82%, es concentren a l'àrea metropolitana de Barcelona.

Resulta interessant de comparar aquestes dades generals amb les de la població més jove. Per fer-ho contrastarem tres fonts diferents, que utilitzen metodologies i mostres de població diverses, però que en conjunt resulten orientatives pel que fa a les tendències:

- La mateixa EULC 2003 (població de 15-29 anys)
- Els sistemes d'avaluació de competències del sistema educatiu en el primer cicle d'ESO (població de 13-14 anys)
- L'estudi sobre usos i actituds de l'alumnat dels centres de secundària elaborat pel Departament d'Educació de la Generalitat amb la col·laboració de la Secretaria de Política Lingüística, l'any 2006 (població de 12-16 anys).

72. Es tracta d'una estadística oficial quadriennal i l'any 2007 s'han iniciat els treballs de la segona onada, de manera que l'any 2008 es preveu tenir-ne noves dades.

Pel que fa a l'EULC 2003, les dades mostren un augment progressiu del coneixement del català, degut amb tota probabilitat al model del sistema educatiu:

Comparació del coneixement de català de la població jove (15-29 anys) i el total de població (%)

	L'entén	El sap parlar	El sap llegir	El sap escriure
Total població	97,4	84,7	90,5	62,3
Població de 15 a 29 anys	98,9	95,4	97,7	94,1

Font: Generalitat de Catalunya, Estadística d'usos lingüístics a Catalunya 2003.

D'altra banda, s'obtenen dades objectives del nivell de competències lingüístiques de la població escolaritzada a través dels sistemes d'avaluació del sistema educatiu. Les dades més recents de què disposem són les que aporta l'estudi sobre competències bàsiques en el primer cicle d'ESO, referides al curs 2002-2003. Segons aquest estudi, elaborat l'any 2004 pel Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya, els alumnes que assoleixen les competències bàsiques en llengua catalana i castellana són:

Competència en llengua. Ensenyament secundari. Curs 2002-2003 (%)

	Comprensió i interpretació	Expressió oral		Expressió escrita	
		Discurs	Correcció	Discurs	Correcció
Català	65,0	62,0	88,0	43,0	63,0
Castellà	64,0	65,0	87,0	72,0	74,0

Font: Departament d'Educació, *Competències bàsiques. ESO Primer cicle, 2004.*

En general les competències, que són similars en català i en castellà, es consideren acceptables o bones, segons l'aspecte avaluat.⁷³

73. Sembla que el percentatge inferior en l'avaluació del discurs escrit, pel que fa al català, és degut a la dificultat del text proposat en la prova de competències. En línies generals, les dades són similars a les del curs anterior. (Informació extreta del Sistema d'indicadors d'ensenyament de Catalunya, del Consell

L'any 2006, el Departament d'Educació de la Generalitat, amb la col·laboració de la Secretaria de Política Lingüística, va elaborar un estudi sobre usos i actituds lingüístics de l'alumnat dels centres d'educació secundària (ESO).⁷⁴ Una primera fase de l'explotació de les dades ens proporciona algunes tendències interessants. En el cas del coneixement, l'estudi inclou una autoavaluació dels alumnes sobre el seu coneixement de llengües:

Percentatge d'alumnat que considera que té un domini 10 de les diverses habilitats de la llengua (%)

	Català	Castellà	Anglès
Entendre'l	84,5	87,4	5,5
Parlar-lo	63,4	73,6	2,5
Llegir-lo	73,9	79,7	8,5
Escriure'l	42,1	47,3	4,5

Font: Departament d'Educació i Secretaria de Política Lingüística de la Generalitat. *Estudi sobre usos i actituds lingüístics de l'alumnat dels centres d'educació secundària (2006)*. Pregunta múltiple.

Segons aquestes dades, els alumnes se senten més capacitats en relació amb la llengua castellana que amb la catalana en tots els aspectes. I es consideren molt poc competents en llengua anglesa.

2.

Primera llengua, llengua d'identificació i llengua habitual

La primera llengua és la que les persones han parlat a casa de petites, la primera que han après. La llengua habitual és la que

Superior d'Avaluació del Sistema Educatiu del Departament d'Educació, 2004). Més informació a: <http://www.gencat.net/educacio/csda/indicadors/docs/indicadors9.pdf>.

74. Consell Superior d'Avaluació del Sistema Educatiu del Departament d'Educació. Col·laboració de la Secretaria de Política Lingüística i participació de l'estudi PISA. Mostra aproximada de 1.500 alumnes, procedents de 51 centres. Treball de camp: 2006.

fan servir més, i la llengua d'identificació és aquella que consideren com a pròpia.

D'acord amb l'Estadística d'usos lingüístics a Catalunya 2003, més de la meitat de la població major de 15 anys té com a llengua primera el castellà (53,5%). En canvi, els percentatges de població que diu que té el català com a llengua habitual o com a llengua d'identificació són lleugerament superiors als del castellà. Aquesta dada indica que el català ha crescut en la transmissió generacional.⁷⁵

Primera llengua, llengua d'identificació i llengua habitual a Catalunya 2003 (%)

	Primera llengua	Llengua d'identificació	Llengua habitual
Català	40,4	48,8	50,1
Castellà	53,5	44,3	44,1
Ambdues	2,8	5,2	4,7
Altres combinacions	3,2	1,7	1,1

Font: Generalitat de Catalunya, Estadística d'usos lingüístics a Catalunya 2003.

Aproximadament un 5% de la població diu que usa habitualment i s'identifica amb les dues llengües.

Com en el cas anterior, és interessant d'observar les tendències en els usos de la població més jove. L'EULC 2003 permet obtenir les dades següents:

Llengua habitual de la població jove (15-29 anys) i el total de població (%)

	Català	Castellà	Ambdues	Altres situacions
Total població	50,1	44,1	4,7	1,1
Població de 15 a 29 anys	44,4	49,8	4,8	1,0

Font: Generalitat de Catalunya, Estadística d'usos lingüístics a Catalunya 2003.

75. Prop d'un 10% de persones que parlaven castellà amb els pares parlen català amb els fills, segons dades de la mateixa EULC 2003.

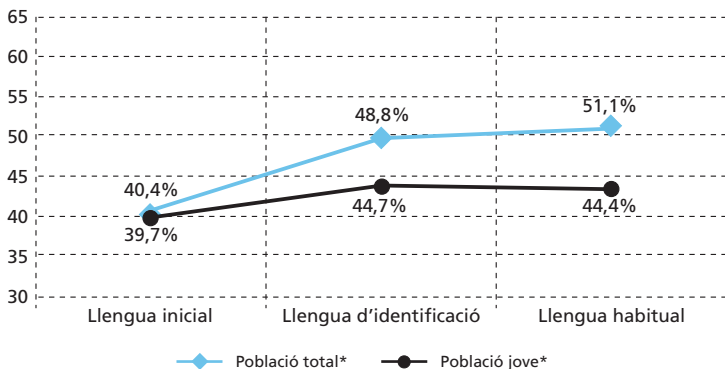
Llengua d'identificació de la població jove (15-29 anys) i el total de població (%)

	Català	Castellà	Ambdues	Altres situacions
Total població	48,8	44,3	5,2	1,7
Població de 15 a 29 anys	44,7	46,9	6,8	1,6

Font: Generalitat de Catalunya, Estadística d'usos lingüístics a Catalunya 2003.

S'observa, doncs, una lleugera tendència al descens del català com a llengua d'identificació i com a llengua habitual entre la població que té uns coneixements més alts de llengua catalana:

El català com a llengua inicial, d'identificació i habitual segons edat

* La categoria «català» és la suma de les categories «només en català» i «sobretot en català». La categoria «castellà» és la suma de les categories «només en castellà» i «sobretot en castellà».

Font: Generalitat de Catalunya, Estadística d'usos lingüístics a Catalunya 2003.

Salvant les diferències metodològiques, el recent estudi de 2006 sobre l'alumnat de centres d'educació secundària,⁷⁶ que es refereix a una població de 12 a 16 anys, sembla indicar un canvi de tendència significatiu. En relació amb les dades de 2003 referides a la població de més de 15 anys, hi ha un aug-

76. Consell Superior d'Avaluació del Sistema Educatiu del Departament d'Educació. Col·laboració de la Secretaria de Política Lingüística i participació de l'estudi PISA. Mostra aproximada de 1.500 alumnes, procedents de 51 centres. Treball de camp: 2006.

ment important de les persones que consideren llengües primeres i llengües pròpies tant el català com el castellà.

Llengua dels progenitors, llengua primera dels alumnes i llengua d'identificació (%)

	Català	Castellà i Castellà	Castellà	Una altra llengua
Llengua dels progenitors entre ells	31,9	7,4	56,9	3,7
Llengua primera dels alumnes	39,4	14,0	43,2	3,3
Quina és la teva	36,0	28,0	34,0	2,0

Font: Departament d'Educació i Secretaria de Política Lingüística de la Generalitat. *Estudi sobre usos i actituds lingüístics de l'alumnat dels centres d'educació secundària (2006)*. Lectura horitzontal (les files sumen 100%)

El 36% dels alumnes considera el català com la seva llengua, el 34% el castellà i el 28% ambdues llengües. Si es comparen aquestes dades amb les obtingudes en la pregunta sobre quina és la llengua primera dels alumnes, constatem que els percentatges tant de català com de castellà disminueixen, encara que en proporcions diferents. En canvi, el percentatge d'alumnat que s'identifica bilingüe (28%) és el doble del que es declarava bilingüe inicial (14%).

D'altra banda, la transmissió intergeneracional del català continua, tant en les famílies monolingües com en les bilingües.

Caldrà veure si aquestes tendències s'observen també en la nova Estadística d'usos lingüístics de la població a Catalunya, de la qual es tindran dades l'any 2008.

3.

L'oferta i la demanda de productes i serveis en català

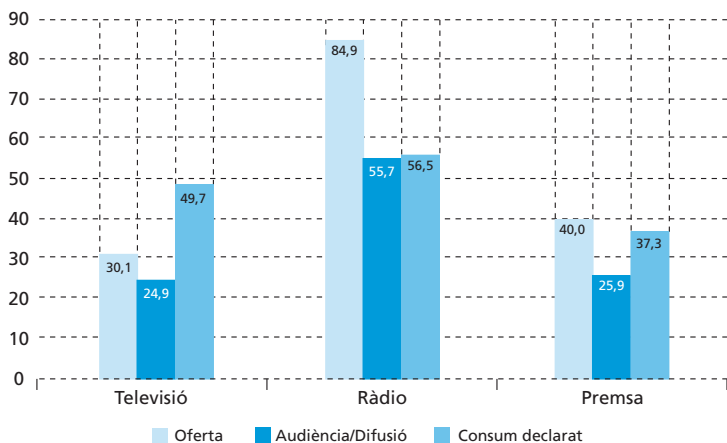
En aquest apartat s'han seleccionat dades sobre mitjans de comunicació, productes culturals, empreses i webs comercials.

3.1.

Els mitjans de comunicació

El Sistema d'indicadors lingüístics (SIL), que forma part de l'estadística oficial de la Generalitat, inclou dades sobre l'oferta de continguts en llengua catalana en els mitjans de comunicació, comparades amb l'audiència i el consum declarat. Tot i que la metodologia de recollida de dades de les fonts comparades no és homogènia, permet observar una relació entre els tres factors.

Presència del català en els mitjans de comunicació (%)

En general, com més àmplia és l'oferta més augmenten l'audiència i el consum declarat.

Destaca el cas de la ràdio, en què l'audiència acumulada en llengua catalana de les principals emissores generalistes a Catalunya (Catalunya Ràdio, SER, Onda Cero, RAC 1, COPE, COMRàdio, Ona Catalana, Catalunya Música, Catalunya Cultura, Catalunya Informació), és del 55,7%. L'audiència en llengua castellana és del 44,3%.

Un altre cas interessant d'analitzar és el de la premsa diària que s'edita en versions separades catalana i castellana (*El Periódico* i *Segre*). Les vendes consolidades de l'edició en català han superat les expectatives inicials d'aquestes empreses. Les dades mit-

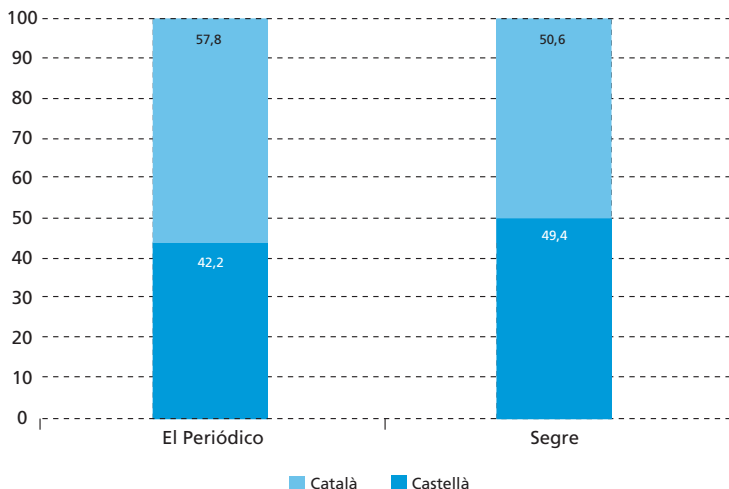
janes de difusió de l'any 2006 d'*El Periódico* i de *Segre*, segons l'OJD, són les següents:

El Periódico, any 2006

Segre, any 2006

Difusió	Català	Castellà	Difusió	Català	Castellà
Feiners	68.381	94.588	Feiners	6.177	6.400
Diumenge	81.760	111.373	Diumenge	8.845	8.558
Mitjana	70.954	97.077	Mitjana	6.560	6.710

Difusió mitjana d'*El Periódico* i *Segre* per llengües (%)

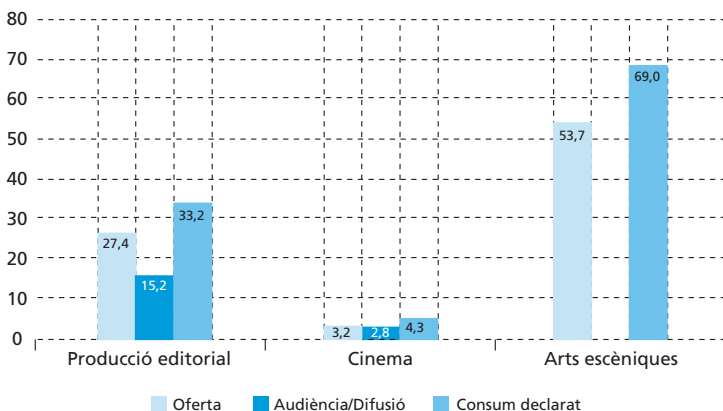
3.2.

Els productes culturals

Pel que fa a les indústries culturals, el Sistema d'indicadors lingüístics també permet comparar l'oferta (nombre de títols de llibres, nombre de sessions de cinema i de representacions d'arts escèniques) amb l'audiència (nombre d'exemplars editats, nombre d'espectadors) i amb el consum declarat (dades d'enquesta del darrer llibre llegit, pel·lícula i obra teatral).

En les arts escèniques és on es troba una presència majoritària d'oferta i consum en català. Seguidament trobem la producció editorial, en què el català està per sota del 35%, mentre que al cinema la presència de català és testimonial. En tot cas, de nou el consum està vinculat a l'oferta. Si creix l'oferta de productes en català també en creix el consum, i no sembla que la llengua catalana constitueixi un fre o impediment per al consum de la majoria de la població.

Presència del català en les indústries culturals (%)

Per exemple, el consum declarat de llibres en català és de més del doble del nombre d'exemplars editats en català.

Si centrem l'atenció en la població més jove, obtenim algunes dades orientatives sobre les tendències de consum a partir de l'estudi de 2006 sobre els alumnes de centres d'educació secundària⁷⁷ (entre 12 i 16 anys). Aquest estudi conté un bloc de dades sobre consum cultural que inclou l'ús d'Internet, dels mitjans de comunicació (premsa, TV, ràdio) i els hàbits de lectura de l'alumnat que acaba l'ESO, així com la llengua amb què habitualment porta a terme aquestes activitats.

77. Consell Superior d'Avaluació del Sistema Educatiu del Departament d'Educació. Col·laboració de la Secretaria de Política Lingüística i participació de l'estudi PISA. Mostra aproximada de 1.500 alumnes, procedents de 51 centres. Treball de camp: 2006.

Llengua de consum cultural de l'alumnat (%)

	Català	Castellà	Una altra llengua
Pàgina web més visitada	23,0	70,6	6,4
Diari que acostuma a llegir	43,3	56,0	0,6
Últim llibre que ha llegit	52,7	44,7	2,6
Canal de televisió	28,4	70,7	0,9
Emissora de ràdio	53,7	45,9	0,4
Última pel·lícula al cinema	4,9	94,1	1,1

Font: Departament d'Educació i Secretaria de Política Lingüística de la Generalitat. *Estudi sobre usos i actituds lingüístics de l'alumnat dels centres d'educació secundària (2006)*. Lectura horitzontal (les files sumen 100%). Base: realitza aquest consum cultural.

Quant a la lectura de llibres (52%) i l'audició de la ràdio (53,7%), la llengua predominant és el català: en el primer cas, probablement hi ha una influència notable de l'entorn escolar; en el segon, la causa es troba en la bona oferta de ràdio en català adreçada a públic jove. En la resta d'àmbits la llengua majoritària és el castellà.

3.3.

L'ús del català a les empreses

A través de dues estadístiques oficials, l'Estadística d'usos lingüístics a les empreses (EULE 2006) i l'Estadística d'usos lingüístics a institucions públiques (EULIP 2004), s'han obtingut dades sobre l'ús del català en la documentació i les comunicacions a les empreses, que es resumeixen en la taula de la pàgina següent.

Val a dir que, en el cas de les empreses, hi ha diferències significatives en funció de la grandària de l'empresa, el sector i el territori on desenvolupa l'activitat. Aquesta taula ens dona dades orientatives, obtingudes per declaració dels directius, sobre la situació global de l'ús del català en el món empresarial. Se'n poden obtenir dades més detallades al web de la llengua catalana de la Generalitat, <http://www.gencat.cat/llengua>.

Ús del català en la documentació i les comunicacions a empreses.
Taula síntesi (%)

	Grans empreses	Serveis empresarials i mediació	Altres empreses de serveis	Empreses de serveis públics
Retolació	33,3	38,3	51,3	31,7
Comunicacions escrites generals	27,9	37	56,9	63,7
Comunicacions orals	50,6	57,6	59,5	64,3
Comunicacions escrites personalitzades	38,1	58,3	69,8	68,4

*Font: Estadística d'usos lingüístics a les empreses (EULE 2006) i Estadística d'usos lingüístics a institucions públiques (EULIP 2004). Dades recollides per declaració.

3.4.

Consum de productes comercials en català

Per ara no es disposa de dades estadístiques generals de consum de productes i serveis en català en l'àmbit comercial. Poden resultar orientatius dos estudis de tipus qualitatiu duts a terme per la Secretaria de Política Lingüística de la Generalitat:

- El primer és de l'any 2003 i es va fer amb l'objectiu de conèixer quin és el comportament dels clients a l'hora de navegar per webs d'empreses que ofereixen les versions catalana i castellana.
- El segon, *El paper de la llengua entre els consumidors*, analitza les opinions recollides en sis grups de discussió que es van fer a l'octubre de 2006, la meitat dels quals estaven formats per joves de 18 a 24 anys.

En el cas de l'estudi de 2003, es van triar cinc grans empreses de distribució comercial o de serveis, a les quals es va demanar el nombre de visites que rebien en cada porta lingüística i el volum de negoci que s'havia generat en cada llengua del web.

Les empreses enquestades van ser: Condis, Caprabo, Cooperativa Agropecuària de Guissona (CAG), Caixa d'Estalvis i Pensions de Barcelona, «la Caixa», i Caixa Sabadell. En el cas de Caprabo, tot i la col·laboració oferta per l'empresa, no es van

poder obtenir dades lingüístiques per qüestions relacionades amb el funcionament del comptador de visites.

En el cas de Condisline i «la Caixa», el client ha de triar la llengua que prefereix per entrar al web. Segons les dades facilitades per les empreses l'any 2003:

- A Catalunya, el 91,3% dels clients de Condisline fan la comanda de productes en català i un 8,7% en castellà.
- A Catalunya, el 80% dels clients de Línia Oberta de «la Caixa» efectuen les transaccions en català i un 19,5% en castellà, i només un 0,5% en les altres llengües disponibles al web (anglès, francès, alemany, italià i portuguès).

Cooperativa Agropecuària de Guissona i Caixa Sabadell tenen l'accés al web per defecte en català. Totes dues permeten que l'usuari seleccioni l'idioma castellà si ho prefereix. Les dades proporcionades per aquestes empreses el 2003 indiquen que:

- A Catalunya, el 98% dels clients de la Cooperativa Agropecuària de Guissona fa les comandes, i només un 2% canvia de llengua.
- A Catalunya, el 93,67% dels clients de Caixa Sabadell navega pel web en català, i només un 6,33% canvia de llengua.

Aquestes dades corroboren la naturalitat amb què els catalans consumeixen productes en català, i el fet que la llengua no és cap impediment per al consum.

En el cas de l'estudi de 2006, *El paper de la llengua entre els consumidors*,⁷⁸ se'n desprèn que la llengua no és un criteri decisiu a l'hora de triar un producte de consum quotidià (en l'estudi es va treballar amb l'exemple de l'aigua envasada), ja que principalment interessa satisfer el consum.

78. Informació extreta de l'Informe de política lingüística de la Generalitat corresponent a l'any 2006, disponible al web de la llengua catalana, <http://www.genocat.cat/llengua>.

No passa el mateix amb el consum de productes culturals, ja que en aquest cas la llengua és un factor d'elecció de primer ordre.

L'opinió que predomina sobre l'ús de la llengua en els serveis i en l'atenció a la clientela és que aquesta hauria de tenir l'opció d'escollir la llengua que vol utilitzar, en condicions d'igualtat entre català i castellà.

Tots els grups estudiats són partidaris de l'existència d'una normativa lingüística en qüestions de consum que afavoreixi l'opció de triar la llengua, i que per tant consolidi un bilingüisme real, és a dir, l'ús compensat de les dues llengües. Les opinions més favorables es troben en els grups catalanoparlants i en les persones joves i adultes bilingües. Hi ha opinions contràries en els grups no catalanoparlants i bilingües, perquè en alguns casos la normativa s'associa a la imposició. En general es constata desconeixement de la normativa lingüística vigent en matèria de consum.

4.

Percepció dels ciutadans sobre l'ús del català

L'Estadística d'usos lingüístics a Catalunya (EULC 2003) inclou també dades relacionades amb la percepció dels ciutadans sobre si el català es fa servir molt o poc, i sobre si en el futur es farà servir més o menys.

La taula 6.2. recull l'opinió sobre l'ús actual del català (molt, força, normal, poc o gens).

Opinió sobre l'ús del català a l'actualitat entre població jove (15-29 anys) i el total de població (%)

	Molt	Força	Normal	Poc	Gens	No consta
Total població	13,3	34,3	26,2	23,9	0,7	1,7
Població de 15 a 29 anys	9,4	29,8	33,7	26,3	0,6	0,2

Font: Generalitat de Catalunya, Estadística d'usos lingüístics a Catalunya 2003.

És significatiu comprovar com les percepcions de la franja d'edat més jove (15-29 anys) varien en relació amb la resta: és la franja que considera, en una proporció més gran, que el català

es fa servir «normal» (33,7%) o «poc» (26,3%). Un altre 29,8% considera que es fa servir «força», però és un percentatge menor que el de les franges d'edat superiors.

Igualment el comportament d'aquesta franja d'edat difereix de les altres en l'opinió sobre si en els pròxims 5 anys el català es farà servir més, igual o menys. Un 35,4% considera que es farà servir menys, i aquest és el percentatge més important que opina així, tant dins la mateixa franja d'edat com en relació amb les altres. Un 27,9% considera que es farà servir igual (proporció similar per edats) i un 31,8% que es farà servir més (la proporció menor de totes les franges d'edat).

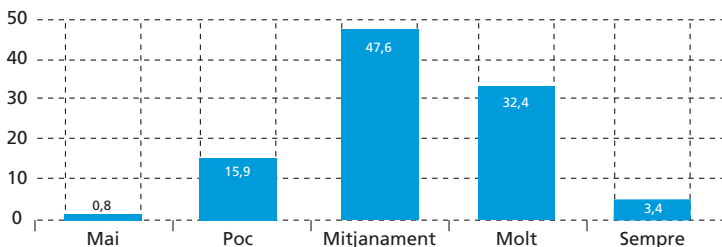
Opinió sobre l'ús del català d'aquí a 5 anys entre població jove (15-29 anys) i el total de població

	Més	Igual	Menys	No consta
Total població	40,3	24,9	24,8	10,1
Població de 15 a 29 anys	31,8	27,9	35,4	4,9

Font: Generalitat de Catalunya, Estadística d'usos lingüístics a Catalunya 2003.

Aquestes dades es poden contrastar amb dades similars que proporciona l'estudi del 2006 sobre alumnes de centres d'educació secundària,⁷⁹ una franja de població encara més jove.

Ús del català segons l'opinió del l'alumnat (%)

Font: Departament d'Educació i Secretaria de Política Lingüística de la Generalitat. *Estudi sobre usos i actituds lingüístics de l'alumnat dels centres d'educació secundària (2006)*.

79. Consell Superior d'Avaluació del Sistema Educatiu del Departament d'Educació. Col·laboració de la Secretaria de Política Lingüística i participació de l'estudi PISA. Mostra aproximada de 1.500 alumnes, procedents de 51 centres. Treball de camp: 2006.

El 80% de l'alumnat pensa que actualment el català s'usa entre mitjanament i molt.

Quant a la percepció de l'ús actual, l'evolució prevista i el desig en el futur cal destacar que és molt més alt el percentatge d'estudiants que desitjarien un augment de l'ús en els propers cinc anys (53,8%) que el percentatge dels que preveuen que augmentarà (30,4%).

Evolució de l'ús del català segons l'opinió de l'alumnat (%)

	Menys	Igual	Més
En general, l'alumnat pensa que el català s'usa: menys, igual o més que fa 5 anys	27,0	33,5	39,5
Creu que en els propers 5 anys el català s'usarà: menys, igual o més que avui dia	29,3	40,3	30,4
Li agradaria que el català en els propers 5 anys s'usés: menys, igual, més	9,9	36,3	53,8

Font: Departament d'Educació i Secretaria de Política Lingüística de la Generalitat. *Estudi sobre usos i actituds lingüístics de l'alumnat dels centres d'educació secundària (2006)*. Lectura horitzontal (les files sumen 100%).

És significatiu que més de la meitat d'alumnes expressin el desig que l'ús de català augmenti en els propers anys.

Destaca també d'aquest estudi l'opinió dels alumnes pel que fa a la importància del coneixement del català, el castellà i l'anglès a l'hora de trobar feina. Tot i que el castellà i l'anglès se situen per davant clarament, prop de la meitat dels alumnes consideren que conèixer el català els ajudarà a trobar una bona feina.

Percentatge d'alumnat que considera molt important conèixer el català, el castellà i l'anglès per trobar una bona feina

% d'alumnes que considera que és molt important	
Català	48,9
Castellà	68,3
Anglès	63,3

Font: Departament d'Educació i Secretaria de Política Lingüística de la Generalitat. *Estudi sobre usos i actituds lingüístics de l'alumnat dels centres d'educació secundària (2006)*. Pregunta múltiple.

5. Sentiment de pertinença

Aquesta dada s'inclou en alguns dels estudis sobre percepció política que efectua el Centre d'Estudis d'Opinió de la Generalitat de Catalunya.

El darrer estudi consultat és el de percepció ciutadana de les polítiques públiques executades pel Govern de Catalunya, de juny de 2007.⁸⁰ Segons aquest estudi, el 35% de la població se sent tant espanyola com catalana, un 33,2% se sent més catalana que espanyola o només catalana, i un 16,5% se sent més espanyola que catalana o només espanyola. Un 13,5% de la població té altres sentiments de pertinença.

Aquestes dades difereixen de manera significativa de les que aportava l'estudi sobre percepció de nivell de vida i actituds davant la política, d'abril de 2007⁸¹, potser per causes metodològiques. Segons aquest estudi, gairebé la meitat de la població se sent tant espanyola com catalana (el 46,9%), un 38,7% se sent més catalana que espanyola o només catalana, i un 12% se sent més espanyola que catalana o només espanyola. No resulta significatiu el percentatge de població que té altres sentiments de pertinença.

6. Grau de preocupació per la política lingüística del Govern

Segons l'Enquesta sobre participació política a Catalunya, de gener de 2007,⁸² en general les persones que viuen a Catalunya

80. Centre d'Estudis d'Opinió, R. 388 del Registre Públic d'Estudis d'Opinió de la Generalitat de Catalunya, <http://www.idescat.net/cat/idescat/estudisopinio>.

81. Centre d'Estudis d'Opinió, R. 376 del Registre Públic d'Estudis d'Opinió de la Generalitat de Catalunya, <http://www.idescat.net/cat/idescat/estudisopinio>.

82. Centre d'Estudis d'Opinió, R. 372 del Registre Públic d'Estudis d'Opinió de la Generalitat de Catalunya, <http://www.idescat.net/cat/idescat/estudisopinio>.

no manifesten preocupació pels temes lingüístics i culturals. Dels 10 temes suggerits en la pregunta, el bloc *cultura, llengua i identitat catalanes* ocupa la posició 9.

Preocupació sobre temes polítics: «En una escala de 0 a 10, en quina mesura li preocupen?»

- Accés a l' habitatge (8,44)
- Sanitat (8,41)
- Seguretat (8,19)
- Medi ambient (8,03)
- Atur i precarietat laboral (8,01)
- Immigració (7,67)
- Economia (7,63)
- Infraestructures (7,19)
- ***Cultura, llengua i identitat catalanes* (7,18)**
- Autogovern (6,88)

Un estudi posterior, el de percepció ciutadana de les polítiques públiques executades pel Govern de Catalunya, de juny de 2007,⁸³ aporta informació similar. En aquest cas no hi ha una única pregunta que doni una escala comparativa sobre les diferents polítiques públiques, sinó que es demana per separat el grau de preocupació sobre cadascun dels temes polítics. El grau de preocupació mitjà en relació amb les polítiques culturals de la Generalitat és de 5,5 en una escala de 0 a 10 punts.

Com en l'estudi anterior, aquest grau de preocupació se situa en la zona baixa de l'escala, seguit d'altres temes polítics com: l'atur (5,3), les tecnologies de la informació i la comunicació (5,1) o l'autogovern (4,7).

7.

Valoració social de la política lingüística del Govern

Pel que fa a la valoració social de la política lingüística de la Generalitat, l'últim estudi que ho planteja explícitament és de de-

83. Centre d'Estudis d'Opinió, R. 388 del Registre Públic d'Estudis d'Opinió de la Generalitat de Catalunya, <http://www.idescat.net/cat/idescat/estudiso-pinio>.

sembre de 2004.⁸⁴ En l'àmbit de la valoració de les polítiques socials, i a la pregunta «Com puntuaria l'actuació del Govern en les polítiques socials esmentades?», l'impuls de l'ús social del català és la més ben valorada:

- **Impuls de l'ús social del català (6,64)**
- Cultura (6,13)
- Educació (5,94)
- Benestar social (5,77)
- Sanitat (5,75)
- Seguretat ciutadana (5,47)

Estudis posteriors no separen aquesta política de l'àmbit general de la cultura. I la política cultural és la més valorada. Per exemple, és el cas dels resultats de l'estudi d'opinió de juliol de 2006.⁸⁵ A la pregunta «Quina nota posaria, en una escala de 0 a 10, a l'actuació del govern de la Generalitat de Catalunya en les següents àrees?», les respostes són:

- Cultura (6,10)
- Sanitat (5,70)
- Educació (5,67)
- Serveis socials (5,34)
- Seguretat ciutadana (4,48)

Hi coincideix també l'estudi de percepció ciutadana de les polítiques públiques executades pel Govern de Catalunya, de juny de 2007.⁸⁶ De manera similar al que explicàvem en l'apartat anterior, en aquest estudi no hi ha una única pregunta que doni

84. Enquesta de percepció ciutadana de les polítiques de la Generalitat de Catalunya. R. 291 del Registre Públic d'Estudis d'Opinió de la Generalitat de Catalunya.

85. Centre d'Estudis d'Opinió, Estudi d'opinió sobre percepció ciutadana de les polítiques públiques del Govern de la Generalitat. R. 539 del Registre Públic d'Estudis d'Opinió de la Generalitat de Catalunya, <http://www.idescat.net/cat/idescat/estudisopinio>.

86. Centre d'Estudis d'Opinió, R. 388 del Registre Públic d'Estudis d'Opinió de la Generalitat de Catalunya, <http://www.idescat.net/cat/idescat/estudisopinio>.

una escala comparativa sobre les diferents polítiques públiques, sinó que es demana per separat el grau de valoració de diverses polítiques. La nota mitjana que s'atorga a les polítiques culturals és un 6, que va seguit del 5,4 que s'atorga tant a les polítiques sanitàries com educatives.

8.

Principals conclusions

1. El coneixement de la llengua catalana entre la població és molt general. Cal tenir en compte, però, la incidència de l'important augment de la població immigrada, que és probable que faci disminuir els percentatges de coneixement de català entre la població adulta.⁸⁷
Els alumnes d'educació secundària tenen competències similars en català i en castellà, però se senten més competents en castellà.
2. Tant el català com el castellà són llengües d'ús habitual per a aproximadament la meitat de la població. Com a fenomen nou, s'observa una tendència entre els joves a considerar alhora el català i el castellà com a llengües primeres i, sobretot, com a llengües d'identificació, tot i que predominen els que trien una de les dues.
3. La presència del català en els productes i serveis no és un fre per al consum: ben al contrari, com més oferta hi ha en català, més augmenta el consum en català. Això passa tant en el consum de mitjans de comunicació com en el de productes culturals i serveis comercials.
4. La població —i especialment els joves— percep de manera majoritària que actualment l'ús social del català és «normal» o «mitjà». Més de la meitat dels estudiants de secundària expressen el desig que augmenti en els propers anys. També prop de la meitat d'aquests estudiants considera que el català és útil per trobar una bona feina, tot i que en general es consideren més importants el castellà i l'anglès.

87. En la propera Estadística 2007 sobre usos lingüístics de la població a Catalunya, els resultats de la qual es preveu fer públics el 2008, es podrà veure quina és aquesta incidència.

5. Aproximadament entre un terç i la meitat de la població se sent tan espanyola com catalana (dades que oscil·len entre estudis), i un altre terç se sent més catalana o només catalana. Al voltant del 15% se sent més espanyola que catalana o només espanyola, i creix el percentatge de població que té altres sentiments de pertinença.
6. Les qüestions culturals, lingüístiques o identitàries no preocupen excessivament els ciutadans en relació amb altres polítiques socials com la salut, l'educació o la seguretat ciutadana. Les polítiques culturals i lingüístiques del Govern solen ser les més valorades per la ciutadania. Probablement el que denoten aquestes dades és la sensació de normalitat i l'absència de conflicte en la societat.

ARGELAGUET I ARGEMÍ, Jordi. *La definició del problema en el cas de la política lingüística de la Generalitat de Catalunya* [estudi promogut per la Direcció General de Política Lingüística]. Barcelona: 1992.

ARGELAGUET I ARGEMÍ, Jordi. «La definició del problema de la llengua a Catalunya durant l'elaboració del marc normatiu de la política lingüística de la Generalitat». A: *Treballs de sociolingüística catalana*, 11. València: Eliseu Climent Editor, 1993.

ARGELAGUET I ARGEMÍ, Jordi. «El treball parlamentari sobre la llengua catalana i el seguiment del procés de normalització lingüística durant les tres primeres legislatures del Parlament de Catalunya (1980-1992)». A: *Revista de Llengua i Dret*, 22, desembre de 1994. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Escola d'Administració Pública de Catalunya, 1994.

ARGELAGUET I ARGEMÍ, Jordi. *El procés d'elaboració de la Llei de política lingüística*. Barcelona: Editorial Mediterrània, 1998.

BASTARDAS BOADA, Albert. *Cap a una sostenibilitat lingüística*. Col·lecció Idees. Assaig Breu. Barcelona: Centre d'Estudis de Temes Contemporanis i Angle Editorial, 2005.

BASTARDAS BOADA, Albert. «Política lingüística mundial a l'era de la globalització: diversitat i intercomunicació des de la perspectiva de la complexitat». A: *Noves SL. Revista de Sociolingüística*, <http://www6.gencat.net/llengcat/noves/hemeroteca/estiu02.htm>. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2002.

88. Inclou les fonts consultades en paper. A banda d'aquestes, al llarg del treball, i especialment en l'annex sobre la situació lingüística a Catalunya, se citen diversos webs d'interès.

BRANCHADELL, Albert. *La moralitat de la política lingüística. Un estudi comparat de la legitimitat liberaldemocràtica de les polítiques lingüístiques del Quebec i Catalunya*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2005.

Carta Europea de les Llengües Regionals o Minoritàries. (Inclou el text de la Carta i la ratificació del Govern espanyol). Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura, 2001.

CASTELLÀ SURRIBAS, Santiago J. *Cap a un Estat plurilingüe. Una lectura en positiu del primer informe del Comitè d'experts de la Carta europea de les llengües regionals o minoritàries, sobre el compliment per l'Estat espanyol en relació a la llengua catalana*. Barcelona: Observatori de la Llengua Catalana, 2006.

CASTELLS, Manuel. «Globalització i identitat. Una perspectiva comparada». A: *Idees*, núm. 21. Barcelona: 2004.

Declaració universal de drets lingüístics. Conferència Mundial de Drets Lingüístics. Barcelona: CIEMEN i International PEN, 1996.

FISHMAN, Joshua. «The new linguistic order». A: *Foreign Policy*, núm. 113, hivern 1998-1999. Copyright 1998 del Carnegie Endowment for International Peace.

MILIAN, Antoni (*et al.*). *Seminari Mundialització, lliure circulació i immigració, i l'exigència d'una llengua com a requisit. El cas del català, llengua oficial en part del territori d'un estat*. Generalitat de Catalunya. Departament d'Interior, Relacions Institucionals i Participació. Institut d'Estudis Autònoms. Barcelona, 26 de setembre de 2007. [en premsa]

GUIBERNAU i BERDÚN, M. Montserrat. «Nacionalisme, cultura i societat a Catalunya». A: Giner, Salvador (ed.). *La societat catalana*. Barcelona: Institut d'Estadística de Catalunya, 1998.

GUIBERNAU I BERDÚN, M. Montserrat. *Diversitat cultural i lingüística a la Unió Europea: reflexions i propostes des de Catalunya*. A: *Revista de Llengua i Dret*, núm. 39. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Escola d'Administració Pública de Catalunya, 2003.

GUIBERNAU i BERDÚN, M. Montserrat. «National identity, devolution and secession in Canada, Britain and Spain». A: *Nations and Nationalism*, 12, part 1 (gener 2006), *Journal of the Association for the Study of Ethnicity and Nationalism*. Oxford: Blackwell Publishing, 2006.

KYMLICKA, Will. *Multicultural citizenship*. New York: Oxford University Press, 1995.

KYMLICKA, Will i PATTEN, Alan (eds.). *Language Rights and Political Theory*. New York: Oxford University Press, 2003. (Recull de 13 contribucions de diferents autors, entre ells Kymlicka i Patten)

MAALOUF, Amin. *Les identités meurtrières*. Paris: Grasset, «Le livre de poche», 1998.

MARÍ, Isidor. *Mundialització, interculturalitat i multilingüisme*. Palma de Mallorca: Leonard Muntaner Editor, 2006.

PAREKH, Bhikhu. *Repensando el multiculturalismo. Diversidad cultural y teoría política*. Madrid: Ediciones Istmo, 2005.

PATTEN, Alan. «Immigrants, National Minorities, and Language Rights: Towards an Acceptable Normative Theory». Conferència inaugural del V Simposi Internacional Mercator sobre Llengües Minoritzades: «Els drets lingüístics com a factor d'inclusió social». (Barcelona, 19-21 d'octubre 2006). [en premsa]

PONS, Eva; PLA, Anna M.; PARÉS, M. Josep. *Els drets lingüístics com a drets humans. El cas del català*. Barcelona: Observatori de la Llengua Catalana, 2003.

RUBIO MARÍN, Ruth. «Derechos de grupo y minorías lingüísticas». *Cuadernos de Alzate. Revista Vasca de la Cultura y las Ideas*, núm. 22, 2000. Pàg. 35-64.

TERRICABRAS, Josep-Maria. «El mite de la llibertat d'elecció de la llengua». A: *Treballs de Sociolingüística Catalana*, núm. 17. Barcelona: Grup Català de Sociolingüística, 2003.

ISBN 978-84-393-7520-3

Els principis de l'ètica política s'articulen al voltant del respecte per la igualtat, la llibertat i la dignitat de les persones, conceptes que apareixen sovint en el discurs públic relacionat amb les polítiques lingüístiques. Resulta, doncs, interessant d'aplicar-los a la gestió de la diversitat lingüística, perquè poden contribuir a construir un marc teòric útil per a la definició i la implementació de les polítiques lingüístiques públiques, i també a detectar usos impropis d'aquests conceptes, com els que es basen en la confusió entre *igualtat* i *uniformitat* o bé entre *llibertats* i *drets*.

Aquest llibre conté algunes reflexions sobre la importància política de la cultura –element clau en la definició del concepte d'*igualtat*–, sobre els models polítics que poden afavorir la igualtat entre els ciutadans, sobre els conceptes de *llibertat*, *drets* i *deures*, i finalment sobre l'aplicació d'aquesta base teòrica a la gestió de la diversitat lingüística.

Aporta com a proposta el concepte de *política lingüística responsable*, entesa com a política social adreçada a aconseguir una convivència justa i sostenible en les societats plurilingües.

Finalment, a partir d'aquests fonaments teòrics, planteja quines podrien ser les bases, en el context actual, d'una política lingüística responsable a Catalunya.

Elvira Riera Gil (Barcelona, 1964) és llicenciada en Filologia Catalana i màster en Lingüística Aplicada: especialitat de Planificació i Serveis Lingüístics per la Universitat de Barcelona. Des de l'any 1986 treballa a l'Administració de la Generalitat de Catalunya, on ha exercit diverses responsabilitats relacionades amb la planificació i la política lingüística, durant els primers anys a l'Institut Català de la Salut i a partir del 1991 a la Secretaria de Política Lingüística. Des de l'any 2000 forma part de l'equip directiu d'aquesta Secretaria i des del 2004 n'és la subdirectora general. Ha publicat diversos articles relacionats amb la seva especialitat i també és autora de diferents treballs terminològics. L'any 2006-2007 va cursar el Mestratge de funció directiva organitzat per l'Escola d'Administració Pública de Catalunya, del qual és fruit aquesta publicació.

